

**ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΝΟΜΙΚΩΝ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ
& ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ
& ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ**

**Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗ**

ANNA ΜΕΓΑΛΟΥ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΘΕΜΑ:

**ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΩΣ ΟΜΑΔΑ-ΣΤΟΧΟΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ: Η ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΝΑ ΤΡΙΤΟ ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗ
ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΑΠΟ ΚΑΘΕ ΦΥΛΟ ΣΤΟΝ ΣΥΝΟΛΙΚΟ
ΑΡΙΘΜΟ ΥΠΟΨΗΦΙΩΝ ΚΑΘΕ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΥ ΣΤΙΣ
ΔΗΜΟΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ**

Η ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ ΜΕΣΩ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΛΟΓΟΥ

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: ΚΑΛΛΙΟΠΗ ΣΠΑΝΟΥ

ΑΘΗΝΑ, ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2008

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η άποψη που υποστηρίζεται στην παρούσα εργασία είναι ότι μια δημόσια πολιτική κατασκευάζει το πρόβλημα ως λύση του οποίου εισάγεται, επιφέροντας έτσι μεταβολές στις αντιλήψεις σχετικά με το πεδίο στο οποίο η πολιτική αυτή αναφέρεται.

Η δημόσια πολιτική που εξετάζεται με στόχο την διερεύνηση της ορθότητας της παραπάνω άποψης είναι η πολιτική της κατά φύλο ποσόστωσης στα ψηφοδέλτια των Δημοτικών και Νομαρχιακών εκλογών στην Ελλάδα, η οποία εισήχθη το 2001 και έχει ήδη εφαρμοστεί στις εκλογές του 2002 και του 2006.

Προσεγγίζοντας το ζήτημα από την πλευρά της δημόσιας πολιτικής, επιχειρείται, μέσω της μελέτης του πολιτικού λόγου που αφορά την εν λόγω πολιτική, η αποκάλυψη της διαδικασίας κατασκευής του προβλήματος. Αυτή γίνεται εφικτή μέσω μιας κριτικής προσέγγισης του περιεχομένου της πολιτικής με βάση φεμινιστικές θεωρήσεις αλλά και απόψεις περί της δημοκρατικής αντιπροσώπευσης, εφόσον το γυναικείο ζήτημα και η δημοκρατική αντιπροσώπευση είναι οι δυο πόλοι που ορίζουν το περιεχόμενο της συγκεκριμένης πολιτικής.

Με βάση την κριτική προσέγγιση του περιεχομένου της πολιτικής καταδεικνύεται η οριοθέτηση του προβλήματος από τον πολιτικό λόγο και αποδεικνύεται η κατασκευή του.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: δημόσια πολιτική – κατασκευή προβλήματος – ποσοστώσεις – φεμινιστική θεώρηση – δημοκρατική αντιπροσώπευση

ABSTRACT

This paper argues that problems are constructed by policies intended to treat them. This process brings about changes in the way the field which the policy addresses is generally conceived.

In order to test the above hypothesis, this paper examines the gender quota policy. According to it, one third is set as a minimum quantitative prescription for the number of nominees of each sex in Municipal and Prefectural elections in Greece. The electoral gender quota was introduced in 2001 and has already been implemented in the local elections of 2002 and 2006.

Approaching the issue from the viewpoint of public policy, through the study of the political discourse on the policy in question, the paper attempts to reveal the process of the construction of the problem by a critical approach of the content of the policy, based on feminist views and views on democratic representation, since women and democratic representation are the two poles defining the content of the policy under discussion.

Based on the critical approach of the content of the policy, the demarcation of the problem through political discourse is exposed and its construction is shown.

KEY WORDS: public policy – problem construction – quotas – feminist view – democratic representation

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	σελ. 5
2. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ – ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ	σελ. 10
Α. ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ	σελ. 11
Β. ΚΡΙΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΤΩΝ ΠΟΣΟΣΤΩΣΕΩΝ	σελ. 14
3. ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ: Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΩΝ ΠΟΣΟΣΤΩΣΕΩΝ	σελ. 24
Α. Η ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ ΤΟΥ ΜΕΤΡΟΥ - ΙΣΤΟΡΙΚΟ	σελ. 24
Β. Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΜΕΤΡΟΥ	σελ. 29
Γ. ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΠΟΥ ΠΡΟΚΥΠΤΟΥΝ	σελ. 32
4. ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ: Ο ΕΠΙΣΗΜΟΣ ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ	σελ. 34
Α. ΟΙ ΑΠΟΨΕΙΣ ΠΟΥ ΔΙΑΤΥΠΩΣΕ ΤΟ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΟ ΚΟΜΜΑ ΕΛΛΑΔΑΣ	σελ. 35
Β. ΟΙ ΑΠΟΨΕΙΣ ΠΟΥ ΔΙΑΤΥΠΩΣΕ ΤΟ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΟ ΚΙΝΗΜΑ	σελ. 38
Γ. ΟΙ ΑΠΟΨΕΙΣ ΠΟΥ ΔΙΑΤΥΠΩΣΕ Η ΝΕΑ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ	σελ. 41
Δ. ΟΙ ΑΠΟΨΕΙΣ ΠΟΥ ΔΙΑΤΥΠΩΣΕ Ο ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΡΟΟΔΟΥ	σελ. 44
Ε. ΣΥΝΟΠΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ	σελ. 46
• Παρατηρήσεις ως προς τις θεματικές συνισταμένες του πολιτικού λόγου	σελ. 46
• Παρατηρήσεις ως προς τις εννοιολογικές συνισταμένες του πολιτικού λόγου	σελ. 48
5. ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ: Η ΥΠΟΡΡΗΤΗ ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ	σελ. 49
Α. Η «ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΗ» ΟΠΤΙΚΗ	σελ. 50
Β. Η ΟΥΣΙΟΚΡΑΤΙΚΑ ΔΟΜΗΜΕΝΗ ΕΜΦΥΛΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ	σελ. 54
• Ο λειτουργιστικός ορισμός της γυναίκας και ο περιορισμός των γυναικών στον ιδιωτικό χώρο	σελ. 56
Γ. Η ΕΠΙΚΛΗΣΗ ΤΗΣ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟΤΗΤΑΣ	σελ. 59
Δ. ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ, ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΥΣΗ, ΕΚΠΡΟΣΩΠΗΣΗ	σελ. 61
Ε. ΟΙ ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΣΤΗΝ ΙΣΑΡΙΘΜΗ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΥΣΗ (PARITÉ), ΣΤΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ, ΣΤΗΝ ΕΠΙΔΙΟΡΘΩΣΗ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ	σελ. 65
ΣΤ. ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΩΣ ΟΜΑΔΑ ΣΤΟΧΟΣ	σελ. 66
Ζ. Η ΕΠΙΛΟΓΗ ΤΟΥ ΘΕΤΙΚΟΥ ΜΕΤΡΟΥ ΩΣ ΕΡΓΑΛΕΙΟΥ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΟΜΑΔΑΣ-ΣΤΟΧΟΥ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ	σελ. 70
Η. ΣΥΝΟΠΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ	σελ. 71
6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	σελ. 73
7. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	σελ. 77
8. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ	σελ. 80
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1: ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΤΗΣ ΕΓΚΥΚΛΙΟΥ 19 ΓΙΑ ΤΗΝ ΔΙΕΝΕΡΓΕΙΑ ΤΩΝ ΕΚΛΟΓΩΝ ΤΗΣ 15 ^{ΗΣ} ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 2006 ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΟΤΙΚΩΝ ΑΡΧΩΝ (ΙΟΥΝΙΟΣ 2006)	σελ. 81
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2: ΨΗΦΙΣΜΑ ΓΥΝΑΙΚΕΙΩΝ ΟΡΓΑΝΩΣΕΩΝ	σελ. 84
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3: ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΑΠΟ ΤΑ ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ, ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΗ ΡΜΗ΄	σελ. 86

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

«...ενώ είναι προφανώς κοινωνικά άδικο, ηθικά απαράδεκτο και πολιτικά προβληματικό το να υπάρχουν τόσο λίγες γυναίκες στα κέντρα λήψης πολιτικών αποφάσεων, αποσπασματικές λύσεις [...] οι οποίες τελικά θα αντιμετώπιζαν ένα σύμπτωμα ως γενεσιουργό αιτία, δεν εξυπηρετούν ουσιαστικά την κοινωνική ισότητα και τη δημοκρατία, ούτε βεβαίως συμβάλλουν στην ακύρωση του κοινωνικού φύλου ως παράγοντα ιεράρχησης.»

Μάρω Παντελίδου-Μαλούτα,
Το φύλο της Δημοκρατίας

Politics is the art of looking for trouble, finding it whether it exists or not,
diagnosing it incorrectly, and applying the wrong remedy.
Ernest Benn

Η εισαγωγή της πολιτικής των ποσοτώσεων υπέρ των γυναικών στις Δημοτικές και Νομαρχιακές εκλογές στην Ελλάδα ψηφίστηκε από το Ελληνικό Κοινοβούλιο με ευρεία συναίνεση και έγινε πανηγυρικά δεκτή από τις γυναικείες οργανώσεις, θεωρούμενη μάλιστα ως προσαρμογή στα Ευρωπαϊκά πρότυπα. Αντιρρήσεις που διατυπώθηκαν δεν απαντήθηκαν ποτέ ικανοποιητικά (σχετικά κυρίως με την πιθανή έλλειψη γυναικών για την συμπλήρωση των ψηφοδελτίων ιδιαίτερα στην ελληνική επαρχία), ενώ η πολιτική αυτή αμφισβητήθηκε από κάποιους ως κίνηση χωρίς σημαντικό αντίκρισμα. Η πολιτική των ποσοτώσεων τέθηκε σε ισχύ το 2001 και ήρθε στο προσκήνιο λόγω διαφωνιών και προβλημάτων στις τελευταίες Δημοτικές και Νομαρχιακές εκλογές (το 2006, κατά τη δεύτερη εφαρμογή της) όταν επιχειρήθηκε η εισαγωγή αλλαγών που θεωρήθηκε ότι θα την αποδυνάμωναν, πράγμα που οδήγησε τους υπέρμαχους της πολιτικής αυτής σε διαμαρτυρίες. Τέλος, στις 10 Δεκεμβρίου 2007 κατατέθηκε στη Βουλή σχέδιο νόμου για την τροποποίηση του Ν. 3231/2004 (ΦΕΚ 45 Α΄) για την «Εκλογή Βουλευτών», στο οποίο περιλαμβάνεται άρθρο για την εφαρμογή της ποσόστωσης υπέρ των γυναικών και στα ψηφοδέλτια των Βουλευτικών εκλογών.

Η εισαγωγή της νομοθετικής ποσόστωσης υπέρ των γυναικών με άλλα λόγια, αποτελεί μια δημόσια πολιτική ζωντανή, αμφισβητούμενη και συζητούμενη, που ενώ δεν προκαλεί φαινόμενα έντονης πόλωσης, έξι χρόνια μετά την εισαγωγή της παραμένει στο προσκήνιο και αυτό γιατί άπτεται ζητημάτων τα οποία αφορούν δυο πεδία θεμελιακής σημασίας και έκτασης: την αντιπροσώπευση στην υπαρκτή δημοκρατία και την έμφυλη κοινωνική διχοτόμηση. Η στόχευση της εν λόγω πολιτικής είναι λοιπόν εξαιρετικά μεγάλη, επομένως οι αλλαγές που επιζητεί να

επιφέρει, χωρίς να είναι απαραίτητα ταχείες και συνεπώς άμεσα εμφανείς, είναι ιδιαίτερα ευρείες.

Η πολιτική των ποσοστώσεων αποτελεί, περαιτέρω, εξαιρετική περίπτωση προς μελέτη του τρόπου με τον οποίο η επιλογή μιας δημόσιας πολιτικής επιφέρει επιπτώσεις στις αντιλήψεις και τις θεωρήσεις σχετικά με το πεδίο στο οποίο η πολιτική αυτή αναφέρεται. Στο πλαίσιο αυτό, θα επιχειρηθεί η διερεύνηση της ακόλουθης υποθέσεως εργασίας: «Μια δημόσια πολιτική κατασκευάζει το πρόβλημα για το οποίο προτείνεται ως λύση».

Στόχος μιας τέτοιας διερεύνησης είναι η αποκάλυψη της διαδικασίας κατασκευής του προβλήματος το οποίο η πολιτική των ποσοστώσεων έρχεται να «λύσει», μέσω του ορισμού εννοιολογικών περιοχών οι οποίες γίνονται ορατές και τονίζονται σε αντιπαράθεση με εννοιολογικές περιοχές που μένουν αθέατες και δεν συζητώνται. Ο παραπάνω ορισμός των εννοιολογικών περιοχών μπορεί να εντοπιστεί στις αφηγήσεις που εκφράζονται μέσω του πολιτικού λόγου και οριοθετούν την κατασκευή του προβλήματος και ως εκ τούτου την γενική θεώρηση που προωθείται και εδραιώνεται μέσω της εφαρμογής της πολιτικής.

Ο πολιτικός λόγος που θα εξεταστεί είναι ο προφορικός λόγος που αρθρώθηκε στο Ελληνικό Κοινοβούλιο κατά την συνεδρίαση στην οποία επελέγη (δια της ψήφισης της σχετικής τροπολογίας) η πολιτική των ποσοστώσεων. Τούτο αφενός γιατί οι απόψεις του σώματος των αντιπροσώπων θεωρούνται εδώ ως κυρίαρχη εκφορά πολιτικού λόγου, εφόσον η αντιπροσώπευση εκλαμβάνεται ως κυρίαρχο γνώρισμα της υπαρκτής δημοκρατίας λόγω της θεμελιακής της σημασίας στα πλαίσια του αντιπροσωπευτικού δημοκρατικού πολιτεύματος· αφετέρου, γιατί το αντικείμενο της υπό συζήτηση πολιτικής των ποσοστώσεων αγγίζει ευθέως ζητήματα αντιπροσώπευσης. Με άλλα λόγια, ενώ η εθνική αντιπροσωπεία αποτελεί αποφασιστικό δρώντα για την ψήφιση του μέτρου, παράλληλα η σύνθεση αντιπροσωπευτικών σωμάτων αποτελεί αντικείμενο του υπό ψήφιση μέτρου. Στα πλαίσια της επιχειρούμενης ανάλυσης λοιπόν, θα αποτελέσει πηγή στοιχείων για το πώς βλέπουν οι ίδιοι οι αντιπρόσωποι την έμφυλη διαφορά στους κόλπους της αντιπροσώπευσης.

Η ανάλυση του πολιτικού λόγου με στόχο τον εντοπισμό των παραμέτρων που οριοθετούν την αναπαράσταση του προβλήματος και των παραμέτρων που μένουν έξω από τη συζήτηση θα περιοριστεί στον πολιτικό λόγο που εκφράστηκε κατά την συζήτηση του μέτρου στο εθνικό αντιπροσωπευτικό σώμα. Το αντικείμενο της

ανάλυσης επιλέγεται τόσο στενά επειδή πέρα από την εγκυρότητα του λόγου των εθνικών αντιπροσώπων στη Βουλή, εκεί γίνεται φανερό η πρόσληψη του προβλήματος από τα διαφορετικά κόμματα. Η πρόσληψη αυτή παρουσιάζει ενδιαφέρον στο μέτρο που τα πολιτικά κόμματα είναι εκφραστές των διαφορετικών πολιτικών απόψεων και ιδεολογικών προσεγγίσεων, οι οποίες, σε ένα δημοκρατικό πλαίσιο, αντιστοιχούν στις απόψεις του κοινωνικού συνόλου. Το ότι ο λόγος αυτός είναι προφορικός έχει το πλεονέκτημα ότι, μη όντας επεξεργασμένος, αφήνει να διαφανεί πιο άμεσα η ερμηνεία των συνθηκών που οδηγεί στην αναπαράσταση του προβλήματος και συγκροτεί την πολιτική δόμησή του. Χωρίς να υποτιμάται η τεράστια σημασία του επίσημου πολιτικού λόγου εν γένει (της Ευρωπαϊκής Ένωσης, των Διεθνών Συνθηκών), αναζητείται η οπτική γωνία που ήδη έχει παγιωθεί ως προς την αναπαράσταση του προβλήματος σε εθνικό επίπεδο και εκφράζεται στην συζήτηση περί της συγκεκριμένης τροπολογίας. Σημαντική είναι και η ευρεία συναίνεση που επιτυγχάνεται κατά την συζήτηση του μέτρου στη Βουλή και ενδεχομένως δείχνει ότι το ζήτημα δεν αποτελεί ακριβώς πολιτικό διακύβευμα. Ενδιαφέρον παρουσιάζει επίσης και η στάση του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδος που δηλώνει «παρών», βασισμένο στα ίδια κατ' ουσία επιχειρήματα με τα επιχειρήματα που χρησιμοποιούν τα άλλα κόμματα για να υπερψηφίσουν τη διάταξη.

Αν και δίνεται μεγάλη σημασία στο γεγονός ότι στα πλαίσια της προτεινόμενης πολιτικής συζητούνται από τους αντιπροσώπους ζητήματα αντιπροσώπευσης, άρα ζητήματα του θεμελιώδους χαρακτηριστικού της δημοκρατίας, δεν παραγνωρίζεται το γεγονός ότι το αντιπροσωπευτικό σώμα που αποφασίζει είναι διαφορετικό από αυτό στο οποίο εφαρμόζεται το μέτρο. Στο σημείο αυτό υπεισέρχεται και η έννοια των «εκλογών δεύτερης τάξης»¹ (σύμφωνα με το

¹ Οι εκλογές «πρώτης τάξης» είναι οι εθνικές βουλευτικές εκλογές. Στην περίπτωση των «εκλογών δεύτερης τάξης» (σαν τέτοιες χαρακτηρίζονται οι δημοτικές και νομαρχιακές εκλογές, αλλά και οι Ευρωεκλογές κ.λπ.), τα κριτήρια με τα οποία οι ψηφοφόροι εκλέγουν αντιπροσώπους είναι περισσότερα και πιο διαφοροποιημένα από ό,τι στις εκλογές πρώτης τάξης. Υπεισέρχονται παράγοντες όπως οι σχέσεις με την τοπική εξουσία (όπου ενδεχομένως μπορεί να εμφανίζονται σχέσεις άμεσα πελατειακές ή σχέσεις εξάρτησης), αλλά και παράγοντες μεγαλύτερης κινητοποίησης των πολιτών ως προς τα κοινά και παρέμβασης σε θέματα πολιτιστικά, περιβαλλοντικά κ.λπ. σε τοπικό επίπεδο. Οι εκλογές δεύτερης τάξης μπορεί να αποτελέσουν τρόπο αποστολής μηνυμάτων προς την κεντρική κυβέρνηση για αλλαγή πλεύσης αλλά και να επηρεαστούν από σημαντικά γεγονότα της εθνικής πολιτικής. Στην περίπτωση τοπικών εκλογών, πολλές φορές και ιδιαίτερα στους όχι πολύ μεγάλους δήμους σημαντικό ρόλο μπορεί να παίζει η προσωπικότητα του υποψηφίου καθώς οι σχέσεις υποψηφίων και εκλογέων είναι αμεσότερη. Γενικά στην περίπτωση των εκλογών δεύτερης τάξης, ο ψηφοφόρος ενδέχεται να αισθάνεται μικρότερη πίεση σχετικά με την σημασία της ψήφου του από ό,τι

μοντέλο των K. Reif και H. Schmitt) και των χαρακτηριστικών τους, αλλά δεδομένου ότι δεν αποτελεί αντικείμενο της παρούσας εργασίας, δεν αναλύεται η διαφορά εκλογών πρώτης τάξης όπως οι εθνικές και εκλογών δεύτερης τάξης όπως οι τοπικές, παρότι γίνεται μια μικρή αναφορά στο ζήτημα των τοπικών εκλογών, μόνο όμως στο μέτρο που αυτό προκύπτει μέσα από τον πολιτικό λόγο που εξετάζεται.

Θα πρέπει να τονιστεί ότι σκοπός της ανάλυσης δεν είναι η διερεύνηση των πιθανών σκοπιμοτήτων και αιτίων της αναπαράστασης του προβλήματος που δομεί η συγκεκριμένη πολιτική. Σε ένα πλαίσιο διερεύνησης των αιτίων της εφαρμογής της, η εν λόγω πολιτική θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως απλή χειρονομία -όπως αναφέρει, λόγου χάριν, ο Edelman- που απευθυνόμενη σε μια εξαιρετικά πολυάριθμη ομάδα-στόχο και δομημένη έτσι ώστε να μην δημιουργεί συγκρούσεις ή διασπάσεις, επιτυγχάνει την επανανομιμοποίηση ενός πολιτικού συστήματος σε κρίση. Σε ένα πλαίσιο σκοπιμοτήτων και διερεύνησης των πραγματικών αποδεκτών της πολιτικής θα μπορούσε επίσης να θεωρηθεί ως πολιτική η οποία μάλλον αγγίζει την λειτουργία των κομμάτων, στο μέτρο που τα πολιτικά κόμματα ορίζουν τους υποψηφίους και υποχρεούνται σε εφαρμογή της ποσόστωσης.

Σκοπός της ανάλυσης είναι η διερεύνηση των παραμέτρων που δομούν την αναπαράσταση του προβλήματος και αυτών οι οποίες αποσιωπούνται, έτσι ώστε να απεικονιστεί η οπτική που προωθείται όσον αφορά τη δέσμη πραγματικών συνθηκών που αναπαριστώνται ως πρόβλημα.

Η οποιαδήποτε δημόσια πολιτική στόχο έχει την μεταβολή συμπεριφορών προς μια κατεύθυνση που δηλώνεται και δικαιολογείται ως επιθυμητή. Συνεπώς στη βάση της βρίσκεται μια συγκεκριμένη θεώρηση και αξιολόγηση των υπαρχουσών συμπεριφορών, αλλά και των φορέων των συμπεριφορών αυτών. Η πολιτική στοχεύει στην αλλαγή των μη επιθυμητών συμπεριφορών μέσω της στόχευσης σε όσους γίνονται αντιληπτοί ως φορείς τους. Ο ορισμός των φορέων αυτών γίνεται με βάση το κοινό τους χαρακτηριστικό (τη μη επιθυμητή συμπεριφορά) και η περιγραφή τους συμπληρώνεται με στοιχεία συγγενή και εκλαμβανόμενα ως καθοριστικά της ταυτότητας των φορέων. Κατά τον τρόπο αυτό, μέσω της αλληλεπίδρασης μιας πολιτικής παρατήρησης που θέτει τη βάση για το τι θα προσληφθεί κοινωνικά ως μη επιθυμητή συμπεριφορά (η οποία θα υποστηριχθεί από τους δημιουργούς πολιτικής

συμβαίνει στις εκλογές πρώτης τάξης (τις βουλευτικές) και για τον λόγο αυτό να έχουν μεγαλύτερη επίδραση στην ψήφο του παράγοντες όπως αυτοί που αναφέρθηκαν παραπάνω.

ότι χρήζει αλλαγής) και συλλογικών αναπαραστάσεων σχετικά με τα χαρακτηριστικά των ατόμων που εμφανίζουν τις συμπεριφορές αυτές, δημιουργείται ή αναδιαμορφώνεται η κοινωνική κατασκευή της ομάδας ατόμων στα οποία στοχεύει η πολιτική. Εναλλακτικά, μια κοινωνικά κατασκευασμένη ομάδα (μέσω ιστορικών, πολιτικών και κοινωνικών συγκυριών) - εν προκειμένω οι γυναίκες - γίνεται στόχος πολιτικής με βάση κάποιο χαρακτηριστικό που της αποδίδεται και οδηγεί σε μη επιθυμητή συμπεριφορά που χρήζει μεταβολής. Με αυτόν τον τρόπο η κοινωνική κατασκευή της ομάδας αυτής νομιμοποιείται, ενισχύεται και αναδιαμορφώνεται με βάση τις αντιλήψεις και τις ιδεολογίες που υποστηρίζουν την επιλεγόμενη πολιτική. Η κοινωνική κατασκευή των ομάδων λοιπόν, αποτελεί συστατικό μέρος της κατασκευής του προβλήματος που προϋποθέτει η επιλογή μιας πολιτικής.

Σημειώνεται ότι η οπτική που υιοθετείται εδώ δεν ακολουθεί την άποψη θεωριών της κοινωνικής κατασκευής οι οποίες υποστηρίζουν ότι δεν υπάρχει αντικειμενική πραγματικότητα αλλά μόνο η ίδια η κατασκευή, αλλά την άποψη ότι οι ομάδες-στόχοι υπάρχουν μέσα σε αντικειμενικές συνθήκες (που δημιουργούνται από τις ίδιες τις πολιτικές), οι οποίες όμως υπόκεινται σε διαφορετικές ερμηνείες και αξιολογήσεις. Η προσπάθεια που γίνεται στοχεύει α) στο να εξαχθούν και να οργανωθούν οι παράμετροι που συγκροτούν την αναπαράσταση του προβλήματος και δίνουν την ερμηνεία των πραγματικών συνθηκών την οποία εκφράζει η πολιτική των ποσοτώσεων όπως εφαρμόστηκε στην Ελλάδα, β) στο να εξαχθούν οι παράμετροι οι οποίες μέσα από την αναπαράσταση του προβλήματος μεταβάλλονται σε «αδιάφορες περιοχές» (κατά την έκφραση του Edelman) και τέλος γ) στο να καταδειχθεί η σημασία των παραπάνω παραγόντων για την κοινωνική κατασκευή της ομάδας των γυναικών (μέσα από την φεμινιστική θεώρηση), ενώ παράλληλα, πάντα στα πλαίσια μιας κριτικής θεώρησης του περιεχομένου της πολιτικής, αναζητείται η πραγματική σημασία της εφαρμογής του μέτρου της ποσόστωσης σε σχέση με την έννοια της αντιπροσώπευσης και της εκπροσώπησης.

Η διερεύνηση που ακολουθεί αφορά την προσπάθεια ανάλυσης και κατανόησης μιας δημόσιας πολιτικής. Απαραίτητο μέρος της προσπάθειας αυτής αποτελεί η κριτική θεώρηση του περιεχομένου της πολιτικής ως προς τους δυο πόλους που συσχετίζονται μέσω αυτής: γυναίκες και αντιπροσώπευση.

Εάν κάθε πρόταση πολιτικής υπάρχει και καθορίζεται μέσα σε ένα αξιολογητικό σύστημα (appreciative system²) που ορίζει το πλαίσιο θεώρησης των δημιουργών πολιτικής, η προσπάθεια που θα γίνει εδώ περιλαμβάνει την κατάδειξη των ορίων που περικλείουν το πλαίσιο αυτό με στόχο την κατανόηση της επίδρασης της πολιτικής επί των κοινωνικών κατασκευών, αντιλήψεων και προσεγγίσεων.

Η επόμενη ενότητα περιγράφει το θεωρητικό πλαίσιο μέσα στο οποίο θα διεξαχθεί η συζήτηση σχετικά με την πολιτική των ποσοστώσεων.

Η τρίτη ενότητα παρουσιάζει τη νομοθετική πορεία της πολιτικής των ποσοστώσεων στην Ελλάδα και την μέχρι τώρα εμπειρία εφαρμογής της.

Στην τέταρτη ενότητα παρουσιάζεται - σχολιασμένος - ο πολιτικός λόγος που διατυπώθηκε σε σχέση με την εν λόγω πολιτική, ενώ αναλύονται τα θεματικά και εννοιολογικά χαρακτηριστικά του.

Η πέμπτη ενότητα περιλαμβάνει την κριτική θεώρηση των παραμέτρων που εντοπίστηκαν στον πολιτικό λόγο με στόχο την απεικόνιση των υπερκείμενων εννοιολογικών συνισταμένων οι οποίες δομούν το πρόβλημα όπως το προσεγγίζει η υπό συζήτηση πολιτική.

Η έκτη και τελευταία ενότητα καταθέτει τα συμπεράσματα που εξάγονται από την παραπάνω διερεύνηση.

2. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ – ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Το ζήτημα της πολιτικής των ποσοστώσεων στην Ελλάδα προσεγγίζεται μεθοδολογικά στην παρούσα εργασία υπό το πρίσμα της ανάλυσης μιας δημόσιας πολιτικής ως προς την ερμηνευτική της λειτουργία³. Για να καταστεί δυνατή η ανάλυση αυτή, απαιτείται μια κριτική προσέγγιση του περιεχομένου της πολιτικής, ώστε να γίνει εμφανής ο τρόπος με τον οποίο η πολιτική αυτή ερμηνεύει την πραγματικότητα.

² Βλ. υποσημείωση 3

³ Η έκφραση «ερμηνευτική λειτουργία της πολιτικής» χρησιμοποιείται εδώ για να υποδηλώσει την διενέργεια ερμηνείας συνθηκών της πραγματικότητας μέσω της οποίας μια πολιτική κατασκευάζει το πρόβλημα που έρχεται να «λύσει».

Α. ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Για το ζήτημα της ερμηνείας των συνθηκών της πραγματικότητας που εμπεριέχει μια πολιτική, υπάρχει σημαντική βιβλιογραφία.

Οι Rein και Schön (“Reframing policy discourse”, 1993) εισάγουν στην ανάλυση πολιτικής την έννοια των «πλαισίων» (frames). Η δημιουργία πλαισίων είναι ένας τρόπος οργάνωσης, ερμηνείας και πρόσληψης μιας πολύπλοκης πραγματικότητας με στόχο την απόκτηση σημείων προσανατολισμού για να γνωρίσουμε και να αναλύσουμε την πραγματικότητα, να πείσουμε δια της ρητορικής και να ενεργήσουμε παρεμβαίνοντας στην πραγματικότητα. Τα πλαίσια (ως «οπτικές γωνίες») ορίζουν την ταυτότητα των αντικειμενικών στοιχείων που θεωρούμε ότι αφορούν μια συγκεκριμένη κατάσταση της πραγματικότητας και τον τρόπο που ερμηνεύουμε τα στοιχεία αυτά. Τα πλαίσια ασκούν σημαντική επιρροή στο τι βλέπουμε, στο τι αγνοούμε ηθελημένα και στο πώς ερμηνεύουμε αυτό που βλέπουμε. Επειδή αποτελούν για μας μέρος του φυσικού, παραδεκτού κόσμου, συχνά δεν έχουμε συναίσθηση του ρόλου που παίζουν στην οργάνωση των προσλήψεων, σκέψεων και πράξεών μας.

Η ονομασία που δίνουμε σε μια προβληματική περιοχή επικεντρώνει την προσοχή σε συγκεκριμένα στοιχεία και οδηγεί στην παραμέληση άλλων (και εδώ οι απόψεις των Rein και Schön συνάδουν με τις απόψεις του Edelman αλλά και της Bacchi στις οποίες γίνεται αναφορά αμέσως μετά). Η οργάνωση των συνθηκών στις οποίες δίνεται ένα συγκεκριμένο όνομα τις ενώνει σε ένα σύνολο. Η συμπληρωματική διεργασία της ονομασίας και της συνακόλουθης τοποθέτησης σε ένα πλαίσιο κατασκευάζει κοινωνικά την κατάσταση, ορίζει τι είναι προβληματικό σχετικά με αυτήν και προτείνει κατάλληλες πορείες δράσης. Με λίγα λόγια, η λέξη πλαίσιο αναφέρεται στη διαδικασία με την οποία οι άνθρωποι κατασκευάζουν ερμηνείες καταστάσεων που εκλαμβάνονται ως προβληματικές, δίνοντάς τους λογικό ειρμό και κατ’ αυτόν τον τρόπο κάνοντάς τες κατανοητές και παρέχοντας αξιολογητικά συστήματα (appreciative systems)⁴ μέσα από τα οποία καθίσταται

⁴ Όπως αναφέρεται από τους Rein και Schön (1993, pp. 146-147), ο κοινωνικός φιλόσοφος G. Vickers δημιούργησε τον όρο appreciative system, ο οποίος μιλάει για συστήματα αξιών, προτιμήσεων, προτύπων και ιδεών, με βάση τα οποία δημιουργούμε πλαίσια, μέσα από τα οποία θεωρούμε την πραγματικότητα, έτσι ώστε να έχουμε την δυνατότητα να την κατανοήσουμε. Σύμφωνα με τον Vickers ένα appreciative system πρέπει να πληροί τρία κριτήρια. Να έχει αντιστοιχία με την πραγματικότητα

εφικτό να εξασκηθεί κρίση και απόφαση για δράση. Σύμφωνα με τους Rein και Schön η δημιουργία πλαισίων λαμβάνει χώρα σε τρία επίπεδα: την προσωπική ζωή, την ακαδημαϊκή και επιστημονική έρευνα και την δημιουργία πολιτικής. Μέσα στο ίδιο πλαίσιο, συγκρούσεις και διαφωνίες έχουν νόημα και είναι δυνατόν να επιλυθούν με βάση από κοινού παραδεχτούς κανόνες. Μεταξύ διαφορετικών πλαισίων δεν μπορούν να υπάρξουν επιλύσιμες διενέξεις και συγκρούσεις λόγω απόλυτης ασυμβατότητας. Παρόλα αυτά, ενίοτε διαφορετικά πλαίσια και διαφορετικά αξιολογητικά συστήματα ενδέχεται να καταλήγουν σε ομοειδείς τρόπους δράσης. Τα πλαίσια και τα αξιολογητικά συστήματα που βρίσκονται στη βάση τους αποκαλύπτονται μέσω των αφηγήσεων που οι μετέχοντες κατασκευάζουν σχετικά με προβληματικές καταστάσεις. Οι αφηγήσεις αυτές θέτουν το πρόβλημα και συνδέουν αιτιολογικού τύπου αφηγήσεις με προτάσεις για δράση, κάνοντας εφικτό κατά τον τρόπο αυτό το πέρασμα από το «είναι» στο «δέον», εντός πάντα του πλαισίου.

Με βάση την παραπάνω θεώρηση, αναζητούνται εδώ τα βασικά χαρακτηριστικά του πλαισίου που περιστοιχίζει την επιλογή των ποσοτώσεων, μέσα από τις αφηγήσεις και την ρητορική που εκφράζεται κατά την συζήτηση της σχετικής τροπολογίας από το ελληνικό κοινοβούλιο.

Ο Murray Edelman (*Constructing the political spectacle*, 1988) θεωρεί τα προβλήματα προϊόντα του λόγου, τα οποία υφίστανται ως υποστυλώματα ιδεολογιών και όχι επειδή υπάρχουν σαν τέτοια. Οι ονομασίες των πολιτικών που εφαρμόζονται για να «λύνουν» τα «προβλήματα» αντανακλούν και εκλογικεύουν τις κυρίαρχες ιδεολογίες. Με αυτό τον τρόπο εντείνουν την αίσθηση του δυναμισμού που εκπέμπει το πολιτικό θέαμα. Η κατασκευή των προβλημάτων προϋποθέτει την κατασκευή «αδιάφορων περιοχών» που δεν θεωρούνται προβλήματα.

Σύμφωνα με τον Edelman, σε κάποιες περιπτώσεις τα προβλήματα κατασκευάζονται για να δικαιολογηθούν οι λύσεις που προωθούνται, ενώ σε άλλες,

σε βαθμό επαρκή, ώστε να μπορεί να αποτελέσει βάση για δράση, να το μοιράζονται σε επαρκή βαθμό άλλα άτομα έτσι ώστε να μπορεί να διαμεσολαβήσει την επικοινωνία και να το αποδεχόμαστε σε επαρκή βαθμό εμείς οι ίδιοι έτσι ώστε η ζωή με βάση αυτό να είναι ανεκτή. Το appreciative system είναι συνεπώς ένα νοητικό κατασκευάσμα, εν μέρει υποκειμενικό, σε μεγάλο βαθμό δι-υποκειμενικό (δηλαδή βασίζεται σε κοινές κρίσεις των υποκειμένων), το οποίο διαρκώς ελέγχεται και επιβεβαιώνεται μέσω της εμπειρίας. Τα appreciative systems υπάρχουν υποχρεωτικά στη βάση της κατασκευής «πλαισίων» από τα άτομα, τους ακαδημαϊκούς και όσους ασχολούνται με την πολιτική. Ο παραπάνω τεχνητός όρος, μεταφράζεται στα πλαίσια της παρούσας εργασίας με τον επίσης τεχνητό όρο «αξιολογητικό σύστημα», κυρίως γιατί η έκφραση «εκτιμητικό σύστημα», η οποία ίσως αποτελεί πιστότερη μετάφραση, μάλλον θα ακουγόταν πιο παράδοξη στην ελληνική γλώσσα.

μια απλή χειρονομία κατασκευάζεται ως λύση ενός προβλήματος. Ο σύνδεσμος μεταξύ προβλημάτων και προτιμώμενων λύσεων είναι από μόνος του μια κατασκευή, που μεταμορφώνει μια ιδεολογική προτίμηση σε εκλογικευμένη κυβερνητική δράση.

Στην πορεία της παρούσας εργασίας θα εξεταστεί η συμβατότητα των απόψεων αυτών με τα ευρήματα της εξέτασης της πολιτικής των ποσοστώσεων στην Ελλάδα.

Για τον Edelman, η κατασκευή των προβλημάτων είναι μια περίπλοκη και λεπτή διαδικασία, μια όψη της συνδιαμόρφωσης του εαυτού και της κοινωνικής σφαίρας, άρρηκτα συνδεδεμένη με την αδιάκοπη κατασκευή και ανακατασκευή των πολιτικών σκοπών, της δομής των ρόλων και των ηθικών τοποθετήσεων. Τα προβλήματα και οι λύσεις που κατασκευάζονται μέσω των πολιτικών, συγκροτούν τα άτομα (μέσω της κοινωνικής κατασκευής και της εσωτερίκευσης) ως υποκείμενα με συγκεκριμένες φιλοδοξίες, συγκεκριμένη αυτο-αντίληψη και φόβους και δημιουργούν πεποιθήσεις για την σχετική σημασία γεγονότων και αντικειμένων.

Η άποψη αυτή του Edelman συνάδει με την αντιουσιακρατική άποψη της Chantal Mouffe ("Post-Marxism: Democracy and Identity", 1995) για τις έμφυλες ταυτότητες: οι έμφυλες ταυτότητες δεν είναι ενιαίες και ομοιογενείς. Διασπώνται σε πολλαπλές, υβριδικές και ρευστές όψεις υποκειμένων τα οποία συγκρούονται μέσω της επιτέλεσης έμφυλων πρακτικών. Η πολλαπλότητα που ενυπάρχει στη βάση μιας τέτοιας οπτικής, δίνει ταυτότητες που βρίσκονται μονίμως εν εξελίξει με βασικό μοχλό της εξέλιξης εξωτερικές δυνάμεις και εξουσίες («ηγεμονίες» στην Γκραμσιανή αντίληψη). Κατά συνέπεια η έμφυλη ταυτότητα δεν ενυπάρχει αλλά δημιουργείται και μεταλλάσσεται διαρκώς και το εξωτερικό εσωτερικεύεται για να την διαμορφώσει, αποτελώντας το ίδιο συστατικό στοιχείο της ταυτότητας.

Η Carol Bacchi (*Women, Policy and Politics: The construction of policy problems*, 1999) θεμελιώνει μια προσέγγιση στην ανάλυση πολιτικής την οποία ονομάζει προσέγγιση «πώς αναπαριστάται το πρόβλημα» (What's the problem represented to be? approach). Η προσέγγιση αυτή βασίζεται στην υπόθεση ότι οι κυβερνήσεις και οι δημιουργοί πολιτικής προσδίδουν μια συγκεκριμένη μορφή σε κοινωνικά «προβλήματα» μέσω του τρόπου με τον οποίο μιλούν γι' αυτά και μέσω των πολιτικών που προωθούνται για τη «λύση» τους. Οι κυβερνήσεις και εν γένει οι δημιουργοί πολιτικής έχουν έτσι ενεργό ρόλο στην δημιουργία συγκεκριμένων τρόπων με τους οποίους κατανοούμε τα διακυβεύματα. Οι αναπαραστάσεις προβλημάτων αποτελούν για την οπτική της Bacchi μια μορφή πολιτικής παρέμβασης

που έχει απτά και συγκεκριμένα αποτελέσματα. Σκοπός της προσέγγισης που περιγράφει η Bacchi δεν είναι η διερεύνηση του με ποιον τρόπο οι πολιτικοί δρώντες παρουσιάζουν ένα θέμα για πολιτικούς σκοπούς, αλλά η διερεύνηση των βαθύτερων εννοιολογικών βάσεων των αναπαραστάσεων των προβλημάτων.

Με άλλα λόγια, η προσέγγιση που προτείνει η Bacchi είναι μια μέθοδος για την διερεύνηση της κατασκευής των εννοιών που εμπλέκονται στην ανάλυση και τον σχεδιασμό πολιτικής. Το κεντρικό ζήτημα εδώ είναι ότι ο συγκεκριμένος τρόπος με τον οποίο μιλάμε για ένα «πρόβλημα» και συγκεκριμένες «λύσεις» πολιτικής καθορίζει ποιοι παράμετροι συζητώνται και ποιοι μένουν στη σκιά. Οι αναπαραστάσεις προβλημάτων περιλαμβάνουν υπόρρητα τον καθορισμό του ποιος ή τι ευθύνεται για το πρόβλημα. Οι αναπαραστάσεις προβλημάτων που στοχεύουν σε συγκεκριμένα άτομα ή ομάδες ως φέρουσες το «πρόβλημα» συχνά επηρεάζουν το πώς βλέπουν τον εαυτό τους και την πιθανότητα αλλαγής αυτοί στους οποίους στοχεύουν.

Οι A. Schneider και η H. Ingram (“Social Construction of Target Populations: Implications for Politics and Policy”, 1993) θεωρούν ότι οι κοινωνικές κατασκευές επηρεάζουν όχι μόνο την ατζέντα πολιτικής, αλλά και τον σχεδιασμό και την επιλογή των εργαλείων πολιτικής, όπως επίσης και τις λογικές γραμμές σκέψης που νομιμοποιούν τις επιλογές πολιτικής. Οι κατασκευές ενσωματώνονται μέσα στις πολιτικές ως μηνύματα τα οποία οι πολίτες λαμβάνουν και εσωτερικεύουν. Τα μηνύματα αυτά επηρεάζουν τον προσανατολισμό και την συμμετοχή τους.

B. ΚΡΙΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΤΩΝ ΠΟΣΟΣΤΩΣΕΩΝ

Για να εξεταστεί η πολιτική των ποσοστώσεων ως προς την περιγραφή του πλαισίου (κατά τους Rein και Schön) εντός του οποίου δημιουργήθηκε, ή για να γίνει αντιληπτή η κατασκευή του προβλήματος (κατά τον Edelman) ή η αναπαράσταση του προβλήματος (κατά την Bacchi) είναι απαραίτητη μια προσέγγιση του περιεχομένου της πολιτικής. Η προσέγγιση αυτή θα τεθεί από τη σκοπιά της φεμινιστικής θεώρησης ως προς την μια πλευρά του περιεχομένου της πολιτικής και από τη σκοπιά σχετικών απόψεων περί εκπροσώπησης και αντιπροσώπευσης ως προς την άλλη.

Η Ελένη Βαρίκα (2002) διατυπώνοντας σοβαρότατες επιφυλάξεις σχετικά με την ισάριθμη αντιπροσώπευση στην Γαλλία, στη βάση της πεποίθησης ότι μια τέτοια

κίνηση εισάγει ένα νέο δόγμα περί δυσυπόστατου της πολιτείας, καθώς η διαφορά των φύλων στη Γαλλία αποτελεί πλέον συνταγματική αρχή με ότι αυτό συνεπάγεται, αντιπαραθέτει την άποψή της αυτή σε σχέση με τα θετικά μέτρα. Η Βαρίκα θεωρεί ότι «η λογική της θετικής δράσης έχει προσδώσει μια νέα ορατότητα στο σκάνδαλο της απουσίας των γυναικών από τα Κοινοβούλια», όπως χαρακτηριστικά λέει και υπογραμμίζει το ότι η τυπική ισότητα έχει φανεί ανίσχυρη να εξουδετερώσει τους μηχανισμούς αποκλεισμού και ιεραρχικής διαφοροποίησης. Εκφράζει δηλαδή μια άποψη περί θετικών μέτρων συγγενή με ανάλογη άποψη της Gaspard (1995) η οποία όμως αναφέρεται στην ισάριθμη αντιπροσώπευση (ενώ η Βαρίκα μιλάει για την περίπτωση των θετικών μέτρων). Η Gaspard αναφέρεται στην μεγάλη συμβολική αξία της εισαγωγής της ισάριθμης αντιπροσώπευσης, ενώ η Βαρίκα αντίθετη στην πρακτική της ισάριθμης αντιπροσώπευσης, υποστηρίζει ότι τα θετικά μέτρα είναι εκείνα που έχουν συμβολική και καταγγελτική διάσταση.

Η άποψη που υιοθετείται στην εργασία αυτή σχετικά με το θετικό μέτρο της ποσόστωσης στην Ελλάδα είναι ακριβώς ότι δεν εξυπηρετεί ούτε καν τον συμβολικό σκοπό, ή, αν λάβουμε υπόψη την άποψη της Βαρίκα, τον καταγγελτικό σκοπό του. Μια πολιτική η οποία αγγίζει μόνο την εκδήλωση της γυναικείας υποτέλειας στο διαδικαστικό πεδίο της δημοκρατικής λειτουργίας, χωρίς να αναφέρεται σε καμιά κοινωνική παράμετρο που συμβάλλει στην απουσία των γυναικών από τα αντιπροσωπευτικά σώματα, άλλο δεν κάνει παρά να ενισχύει την οπτική της γυναικείας υποτέλειας και επικεντρώνοντας στη σημασία της αριθμητικής αύξησης, χωρίς να εξηγεί την αυθαίρετη επιλογή του 30%, μετατοπίζει και συρρικνώνει το πρόβλημα της υποδεέστερης κοινωνικής θέσης των γυναικών, τοποθετώντας το στην αριθμητική έκφραση της αντιπροσώπευσης.

Η Suzan Moller Okin (*Women in Western Political Thought*, 1979), ξεκινώντας από την παρατήρηση ότι η απόκτηση από τις γυναίκες της τυπικής ιδιότητας του πολίτη δεν συνοδεύτηκε από την επίτευξη πραγματικής ισότητας και ανακαλύπτοντας σημαντικές ομοιότητες μεταξύ των σύγχρονων απόψεων σχετικά με τις γυναίκες και των έργων μεγάλων δυτικών στοχαστών της πολιτικής σκέψης, ερευνά το έργο των μεγάλων αυτών στοχαστών για να απαντήσει σε δυο ερωτήματα: Μπορεί η υπάρχουσα παράδοση πολιτικής φιλοσοφίας να συμπεριλάβει τις γυναίκες κι αν όχι, γιατί; Για ποιο λόγο η τυπική πολιτική χειραφέτηση των γυναικών δεν οδήγησε σε ουσιαστική ισότητα των φύλων;

Από την έρευνά της προκύπτουν δυο αλληλένδετες γραμμές σκέψης: Πρώτον, ο σημαντικότερος παράγοντας που επηρέασε τις απόψεις των στοχαστών των οποίων το έργο ερευνά (Πλάτων, Rousseau, John Stuart Mill) ήταν η επιλογή της οικογένειας (και όχι του ατόμου) ως αναλυτική μονάδα στο έργο τους. Θεωρώντας την οικογένεια έναν φυσικό και απαραίτητο θεσμό, όρισαν τις γυναίκες με βάση την σεξουαλική, την αναπαραγωγική και την μητρική τους λειτουργία μέσα στην οικογένεια. Ο ορισμός των γυναικών κατά τον τρόπο αυτό οδήγησε στη δημιουργία ενός διττού κώδικα ηθικής και μιας διττής αντίληψης περί δικαιωμάτων, που διαφοροποιούνταν με βάση το φύλο. Συνεπώς, οι βιολογικές διαφορές των φύλων αποτέλεσαν τη βάση για όλες τις συμβατικές και θεσμικές διαφορές ρόλου των φύλων, τις οποίες απαιτούσε η πατριαρχική οικογένεια. Κατά την διαδικασία αυτή ο περιορισμένος ρόλος που αποδόθηκε στη γυναίκα θεωρήθηκε ότι πηγάζει από την ίδια της τη φύση. Συνεπώς στις γυναίκες δεν αποδόθηκε απλά ένας διαφορετικός ρόλος, αλλά ορίστηκαν με διαφορετικό τρόπο από τους άνδρες, με έναν τρόπο λειτουργιστικό (και όχι οντολογικό), αναφερόμενο δηλαδή στη λειτουργία που επιτελεί η γυναίκα μέσα στην εκάστοτε οικονομικο-κοινωνικο-πολιτική δομή.

Η απάντηση λοιπόν που δίνει η Okin στο αρχικό της ερώτημα μετά την έρευνα στα έργα των δυτικών πολιτικών στοχαστών είναι ότι οι γυναίκες δεν είναι δυνατόν να συμπεριληφθούν απλά στην πολιτική θεωρία, γιατί η δυτική πολιτική παράδοση έχει δομηθεί σε μεγάλο βαθμό πάνω στην ανισότητα των φύλων. Ο λειτουργιστικός ορισμός της γυναίκας υφίσταται και στην σημερινή εποχή με τους ίδιους όρους. Είναι λοιπόν κατανοητό το γιατί οι γυναίκες παρά την τυπική τους χειραφέτηση παραμένουν πολίτες δεύτερης κατηγορίας.

Η άποψη που υποστηρίζεται στην παρούσα εργασία είναι ότι η εισαγωγή των ποσοστρώσεων μάλλον ενδυναμώνει παρά αίρει τη θέση αυτή.

Η Carol Pateman (*The sexual contract*, 1988) ανασκευάζει την συνήθη προσέγγιση των θεωριών του κοινωνικού συμβολαίου, δείχνοντας ότι το αρχικό κοινωνικό συμβόλαιο είναι ένα έμφυλο συμβόλαιο, καθώς δεν περιλαμβάνει τις γυναίκες και επιφυλάσσει γι' αυτές ρόλο υποτέλειας. Μετά την προσχώρηση στο αρχικό συμβόλαιο, λέει η Pateman, η διχοτομία μεταξύ της φυσικής κατάστασης και του πολιτικού χώρου μετουσιώνεται σε διχοτομία μεταξύ του ιδιωτικού και του δημόσιου – μια διχοτομία που αντικατοπτρίζει την έμφυλη διαφορά στην φυσική κατάσταση, διαφορά που είναι ταυτόχρονα πολιτική. Οι γυναίκες δεν λαμβάνουν μέρος στο αρχικό συμβόλαιο, ούτε όμως και αφήνονται στην φυσική κατάσταση.

Ενσωματώνονται σε ένα χώρο που είναι και ταυτόχρονα δεν είναι ο χώρος της κοινωνίας των πολιτών. Η ιδιωτική σφαίρα είναι μέρος της κοινωνίας των πολιτών, όμως διαχωρίζεται ξεκάθαρα από τον δημόσιο χώρο του πολιτικού. Η ιδιωτική σφαίρα των γυναικών (ο χώρος του φυσικού) και η δημόσια σφαίρα των ανδρών (ο χώρος του πολιτικού) είναι αντίθετες και σαν τέτοιες ορίζονται και αποκτούν νόημα. Με τον ίδιο τρόπο, η έννοια της πολιτικής ελευθερίας στη δημόσια ζωή έρχεται σε αντίθεση με τη φυσική υποτέλεια του ιδιωτικού χώρου. Ο πατριαρχικός διαχωρισμός λοιπόν μεταξύ δημοσίου και ιδιωτικού, λέει η Pateman (*The disorder of women: Democracy, Feminism and Political Theory*, 1989), είναι επίσης κι ένας έμφυλος διαχωρισμός. Οι γυναίκες, οι οποίες θεωρείται ότι εκ φύσεως υστερούν σε ικανότητες απαραίτητες για τη συμμετοχή στο δημόσιο βίο, παραμένουν σε ένα χώρο που χαρακτηρίζεται από το συναίσθημα, τους δεσμούς αίματος, την υποτέλεια και την κυριαρχία των ανδρών. Ο δημόσιος χώρος, χαρακτηρίζεται από την ιδιότητα του πολίτη, αποτελείται από ελεύθερα και ίσα μεταξύ τους άτομα και είναι η σφαίρα της ιδιοκτησίας, των δικαιωμάτων και των συμβολαίων. Αυτός είναι ο χώρος των ανδρών, που λειτουργούν και σχετίζονται μεταξύ τους ως ίσοι πολίτες. Οι άνδρες κινούνται ελεύθερα και ανήκουν και στις δυο σφαίρες, αυτή του δημόσιου και αυτή του ιδιωτικού, ενώ οι γυναίκες παραμένουν αποκλεισμένες στην ιδιωτική σφαίρα.

Η παραπάνω άποψη, εκ πρώτης όψεως φαίνεται να ακυρώνεται από την εισαγωγή των ποσοστώσεων. Όμως η εξέταση των απόψεων που εκφράστηκαν κατά την συζήτηση της σχετικής τροπολογίας στο κοινοβούλιο δείχνει ότι τα πράγματα δεν είναι τόσο ξεκάθαρα⁵.

Η Μάρω Παντελίδου-Μαλούτα («Δημοκρατία και σχέσεις των δυο φύλων», 2002), χαρακτηρίζει παραπλανητικές τις απόψεις που θεωρούν αυταπόδεικτη και προϋπάρχουσα πραγματικότητα την έμφυλη διαφορά και τη χρήση της ως βάση για πολιτικές ρυθμίσεις, με το σκεπτικό ότι η έμφυλη διαφορά δεν είναι παρά έκφραση κοινωνικής ιεράρχησης και σαν τέτοια δεν μπορεί να είναι συμβατή με τη δημοκρατία. Η υποαντιπροσώπευση (και όχι υποεκπροσώπηση γιατί κάτι τέτοιο θα σήμαινε ότι οι γυναίκες μπορούν να εκπροσωπηθούν μόνο από γυναίκες και θα ανήγαγε το φύλο σε πρωταρχικό πολιτικό και θεσμικό παράγοντα δομής ενός αυστηρά δυσυπόστατου πολιτικού χώρου) ως πρόβλημα της δημοκρατικής πράξης

⁵ Βλ. κεφ. 4Γ

είναι σύμπτωμα της αδυναμίας των γυναικών να συμπεριληφθούν ισότιμα στην δημοκρατική κοινωνία λόγω μιας σύμφυτης με το φύλο τους μειονεξίας που τις τοποθετεί στην θέση υποτέλειας του διπλού άνδρες/γυναίκες και αποκλείει την δυνατότητα ουσιαστικής κατοχής της ιδιότητας του πολίτη. Η υποαντιπροσώπευση δηλαδή είναι έκφραση του κοινωνικού αποκλεισμού των γυναικών, ενός αποκλεισμού που νομιμοποιείται μέσα από τις αντιλήψεις περί διαχωρισμού της ιδιωτικής και της δημόσιας σφαίρας. Οι γυναίκες, ως έχουσες θέση υποτέλειας, αδυνατούν να συμμετάσχουν σε εξουσιαστικές δομές στις οποίες εξ ορισμού μετέχουν οι κυρίαρχες κοινωνικές κατηγορίες.

Στο ίδιο άρθρο θέτει το εξαιρετικά σημαντικό για την παρούσα εργασία ερώτημα εάν αυτό που επιδιώκουμε είναι απλώς να τοποθετηθούν περισσότερες γυναίκες σε θέσεις εξουσίας που παραδοσιακά ορίζονται ως ανδρικές ή να διαμορφώσουμε μια πιο δίκαιη κοινωνία για όλα τα υποκείμενα, στην οποία το φύλο δεν θα λειτουργεί διαμεσολαβητικά στις σχέσεις των υποκειμένων ιεραρχώντας τα.

Η αύξηση των γυναικών στα κέντρα λήψης αποφάσεων που αποτελεί δηλούμενο στόχο της εισαγωγής της ποσόστωσης φαίνεται να υπονοεί, εξαγγελτικά τουλάχιστον, μια σχέση αιτίου και αιτιατού μεταξύ της ύπαρξης περισσότερων γυναικών σε θέσης εξουσίας και της διαμόρφωσης μιας δικαιότερης κοινωνίας. Το θεμιτό αυτής της παραδοχής θα εξεταστεί στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας.

Σύμφωνα με την Παντελίδου-Μαλούτα («Πολιτική Ταυτότητα, Γυναικεία Υποκειμενικότητα και Δημοκρατία», 1996) η ουσιοκρατική κατηγορία γυναίκες χρήζει αποδόμησης έτσι ώστε να πάψει να υφίσταται η ουσιοκρατικά δομημένη έμφυλη διχοτόμηση, που προωθεί την πρόσληψη της έμφυλης ανισότητας ως προκοινωνικής και αντιμετωπίζει θεσμούς που δομούν την ανισότητα ως «θεσμούς διαιτησίας». Σημειώνει επίσης η Παντελίδου-Μαλούτα ότι εάν υιοθετήσει κανείς μια μη ουσιοκρατική οπτική των ταυτοτήτων τότε γίνεται φανερό ότι πλέον οι διευκολύνσεις για τον περιορισμό της κατωτερότητας των γυναικών στην άσκηση των πολιτικών τους ή άλλων δικαιωμάτων είναι ανεπαρκείς. Ένα άλλο εξαιρετικά ενδιαφέρον σημείο στη σκέψη της όσον αφορά τη γυναικεία αμφισβήτηση στην Ελλάδα είναι η παρατήρηση ότι παρόλο που οι γυναίκες αυτοπροσδιορίζονται σε μεγάλο ποσοστό ως θύματα διακρίσεων, δεν αμφισβητούν τις βασικές αρχές του ανδροκεντρικού συστήματος που τις αποκλείει και δεν επιζητούν την ανατροπή του,

αλλά την διατήρησή του, με τη διασφάλιση της πρόσβασης των γυναικών σε αυτό⁶. Η ερμηνευτική υπόθεση που δίνει η Παντελίδου-Μαλούτα στο παραπάνω γεγονός αναφέρεται στον ιδεατό τύπο γυναίκας για την ελληνική κοινωνία, που δεν απεικονίζει τη γυναίκα άβουλη και αδύναμη, αλλά αντίθετα δυναμική, αποτελεσματική και ηθελημένα στην υπηρεσία του άνδρα. Με ένα τέτοιο πρότυπο γυναίκας, η αμφισβήτηση δεν έρχεται με τη μορφή της εξέγερσης ενάντια στην έμφυλη καταπίεση, αλλά με τη μορφή της διεκδίκησης μιας κοινωνικής θέσης όπου αποδίδεται το ανδρικό χαρακτηριστικό του να έχει άλλους που να βρίσκονται ηθελημένα στη δική της υπηρεσία. Αυτός είναι ενδεχομένως ένας τρόπος να γίνει κατανοητό και το αίτημα για πρόσβαση στα κέντρα λήψης πολιτικών αποφάσεων με την ιδιότητα της γυναίκας και μέσω ποσόστωσης υπέρ των γυναικών.

Στο «Φεμινιστικό κίνημα, φεμινιστική θεωρία και ιδιότητα του πολίτη» (1996), η Παντελίδου-Μαλούτα δείχνει ότι η έννοια του πολίτη αποδέχεται την έμφυλη διχοτόμηση ως δεδομένη και καθοριστική για την ιδιότητα του πολίτη, άρα κατά συνέπεια το «φύλο των δικαιωμάτων» γίνεται θεμιτό και οι άνδρες διεκδικούν κατοχύρωση των δικαιωμάτων τους, ενώ οι γυναίκες ζητούν θετικά μέτρα για να βελτιώσουν την υποδεέστερη θέση τους και εφόσον ζητούν τα θετικά μέτρα στη βάση της διαφορετικότητας, νομιμοποιούν την ιδιαιτερότητά τους.

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, η προσπάθεια ανάλυσης της πολιτικής των ποσοστώσεων επιβάλλει και την προσέγγιση του περιεχομένου της πολιτικής. Σε αυτό το πλαίσιο, θα πρέπει να συζητηθεί η έννοια της εκπροσώπησης και αντιπροσώπευσης ομάδων του πληθυσμού, έννοια η οποία αφορά άμεσα μια πολιτική ποσόστωσης σε τομέα όπου υπεισέρχονται ζητήματα εκπροσώπησης και αντιπροσώπευσης.

Το ζήτημα της πιθανότητας η επίτευξη αντιπροσώπευσης ομάδων μέσω θετικών μέτρων να οδηγεί σε εκπροσώπησή τους από τους αντιπροσώπους (passive and active representation) έχει συζητηθεί εκτενώς, όχι όμως με αναφορά στο πεδίο της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας, αλλά σε εκείνο της δημόσιας διοίκησης. Οι ομάδες στις οποίες αναφέρονται τέτοια κείμενα είναι κυρίως μειονότητες στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής και η δημόσια διοίκηση στην οποία αναφέρονται

⁶ Η συγκεκριμένη οπτική είναι εμφανής σε ολόκληρη τη συζήτηση της σχετικής τροπολογίας στο κοινοβούλιο και ιδιαίτερα στο αίτημα της συμπερίληψης των γυναικών στη βάση της διαφορετικότητας.

είναι η ομοσπονδιακή δημόσια διοίκηση των Ηνωμένων Πολιτειών. Παρόλο που το πεδίο της δημόσιας διοίκησης δεν αποτελεί μέρος της παρούσας εργασίας, έχοντας υπόψη τον νόμο για τις ποσοτώσεις στα υπηρεσιακά συμβούλια, πρόδρομο του νόμου για τις ποσοτώσεις στις δημοτικές και νομαρχιακές εκλογές, αλλά και το γεγονός ότι η συζήτηση για την σημασία της εκπροσώπησης ή αντιπροσώπευσης ομάδων (μέσω «θετικών μέτρων») είναι συναφής με το θέμα της εργασίας, θα γίνει μια αναφορά σε κείμενα που ασχολήθηκαν με το θέμα της αντιπροσωπευτικής γραφειοκρατίας, έχοντας πάντα υπόψη ότι το πεδίο της δημοκρατικής διαδικασίας διαφέρει ουσιαστικά από οποιοδήποτε άλλο πεδίο εφαρμογής ποσοτώσεων.

Σύμφωνα με τους Rosenbloom και Featherstonhaugh (*Passive and Active Representation in the Federal Service: A Comparison of Blacks and Whites*, 1977), βασική λογική της συμπερίληψης φυλετικών μειονοτήτων στην γραφειοκρατία μέσω «θετικών μέτρων» είναι η υπόθεση ότι η συμπερίληψη μελών διαφορετικών κοινωνικών ομάδων στην δημόσια διοίκηση διευκολύνει την μεγαλύτερη γραφειοκρατική ανταπόκριση. Εξίσου σημαντική είναι η συναφής άποψη ότι εάν υπάρχει ικανή συγκέντρωση υπαλλήλων από μειονότητες στην ομοσπονδιακή διοίκηση (των ΗΠΑ), οι ομάδες από τις οποίες προέρχονται θα εκπροσωπούνται επαρκέστερα μέσα στο πολιτικό σύστημα. Οι παραπάνω απόψεις είναι αυτές τις οποίες οι Rosenbloom και Featherstonhaugh διερευνούν στο αναφερόμενο άρθρο, καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι η αντιπροσώπευση έχει τη δυνατότητα να παρουσιάσει στοιχεία εκπροσώπησης υπό όρους και σε συγκεκριμένες συνθήκες. Ο Thompson (*Minority Groups in Public Bureaucracies: Are Passive and Active Representation Linked?*, 1976), αναζητώντας τη σύνδεση μεταξύ αντιπροσώπευσης και εκπροσώπησης στο ίδιο περιβάλλον (αυτό της δημόσιας διοίκησης) καθορίζει παράγοντες οι οποίοι ενθαρρύνουν ή αποθαρρύνουν αυτή τη σύνδεση καταλήγοντας σε συμπεράσματα παρόμοια με των Rosenbloom και Featherstonhaugh.

Μένοντας στην αντιπροσώπευση και εκπροσώπηση στο επίπεδο των αιρετών αξιωμάτων, θα πρέπει να αναφέρουμε τις απόψεις της Iris Marion Young (*Polity and Group Difference: A Critique of the Ideal of Universal Citizenship*, 1990), οποία προτείνει την εκπροσώπηση σε ομάδες στα πλαίσια της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας.

Η Iris Marion Young υποστηρίζει ότι η οικουμενικότητα της ιδιότητας του πολίτη με την έννοια της ενσωμάτωσης και της συμμετοχής όλων, αντί να προϋποθέτει την οικουμενικότητα ως γενικότητα (δηλαδή ως το γενικό σε αντίθεση

με το ειδικό, ως έμφαση των κοινών στοιχείων και όχι των διαφορετικών στοιχείων των πολιτών) και την οικουμενικότητα ως ίση μεταχείριση, συγκρούεται με τις δυο αυτές έννοιες.

Ισχυρίζεται ότι η ενσωμάτωση και η συμμετοχή όλων στην δημόσια συζήτηση και στην λήψη αποφάσεων απαιτεί μηχανισμούς για την αντιπροσώπευση των ομάδων. Ισχυρίζεται επίσης ότι όπου υπάρχουν διαφορές στις δυνατότητες, την κουλτούρα, τις αξίες και τα συμπεριφορικά στυλ των ομάδων αλλά κάποιες από αυτές τις ομάδες είναι προνομιούχες κι άλλες καταπιεσμένες, η αυστηρή προσκόλληση στην αρχή της ίσης μεταχείρισης διαιωνίζει την καταπίεση και την μειονεκτικότητα. Συμπεραίνει ότι η ενσωμάτωση και η συμμετοχή όλων στους κοινωνικούς και πολιτικούς θεσμούς μερικές φορές απαιτεί την δημιουργία «ειδικών δικαιωμάτων» που απαντούν στις διαφορές των ομάδων για να υποσκάψουν την καταπίεση και το μειονέκτημα.

Υποστηρίζει η Young ότι ο νεοφιλελεύθερος πλουραλισμός των ομάδων συμφερόντων κατακερματίζει και ιδιωτικοποιεί την πολιτική διαδικασία και διευκολύνει την επικράτηση των ισχυροτέρων συμφερόντων. Η δημοκρατική διαδικασία απαιτεί την θεσμοποίηση μιας γνήσια δημόσιας συζήτησης, αλλά η ιδέα ότι το δημόσιο πεδίο της ιδιότητας του πολίτη εκφράζει τη γενική θέληση, την οπτική και το συμφέρον που είναι κοινά σε όλους τους πολίτες, έχει οδηγήσει στην απαίτηση ομοιογένειας των πολιτών και σε υπόρρητες συνέπειες αυτής, συνέπειες που οδηγούν σε αποκλεισμό. Οι συνέπειες αποκλεισμού της γενικότητας με αυτήν την έννοια, παλιότερα δεν ήταν υπόρρητες, αλλά αρθρώνονταν ξεκάθαρα με τον αποκλεισμό όσων δεν θα μπορούσαν να υιοθετήσουν την γενική οπτική, ή όσων η ενσωμάτωση εμπεριείχε τον κίνδυνο να διαιρέσει τη δημόσια σφαίρα (όπως για παράδειγμα οι γυναίκες).

Καταλήγει ότι αντί για μια οικουμενική ιδιότητα του πολίτη υπό αυτούς τους όρους χρειαζόμαστε μια ιδιότητα του πολίτη διαφοροποιημένη ως προς τις ομάδες και έναν ετερογενή δημόσιο χώρο, όπου οι διαφορές αναγνωρίζονται ως μη μειώσιμες, αλλά η δέσμευση στην ανάγκη και την επιθυμία συναπόφασης για τις πολιτικές της κοινωνίας προωθεί την επικοινωνία παρά αυτές τις διαφορές.

Ακολούθως η Young μιλάει για την διαφοροποιημένη ιδιότητα του πολίτη ως αντιπροσώπευση των ομάδων. Υποστηρίζει ότι όταν οι συμμετοχικές δημοκρατικές δομές ορίζουν την ιδιότητα του πολίτη με όρους οικουμενικούς και ομογενοποιημένους, τείνουν να αναπαράγουν την υπάρχουσα καταπίεση των ομάδων.

Ορίζει την κοινωνική ομάδα τονίζοντας ότι το χαρακτηριστικό της είναι η αίσθηση ταυτότητας που έχουν τα μέλη της και όχι ένα σύνολο ιδιοτήτων που αυτά μοιράζονται αλλά δέχεται ότι η ταυτότητα των ατόμων ορίζεται από το πώς τα βλέπουν οι άλλοι και οι άλλοι κατηγοριοποιούν τα άτομα σύμφωνα με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, στερεότυπα και νόρμες, άρα το άτομο δεν επιλέγει μόνο του την κοινωνική του ομάδα, αλλά βρίσκεται μέσα σε αυτήν ανεξαρτήτως της θελήσεώς του. Οι κοινωνικές διαδικασίες παράγουν ομάδες δημιουργώντας σχετικιστικές διαφοροποιήσεις, καταστάσεις συσπείρωσης και δεσμών εντός των οποίων τα άτομα αισθάνονται εγγύτητα με άλλα άτομα. Δέχεται επίσης ότι οι περισσότεροι άνθρωποι στις μοντέρνες κοινωνίες έχουν ταυτότητες πολλαπλών ομάδων κι έτσι οι ίδιες οι ομάδες δεν είναι απόλυτα διακριτές.

Υποστηρίζει την αρχή ότι μια δημοκρατία, όπως και αν είναι συντεταγμένη, θα πρέπει να παρέχει μηχανισμούς για την αποτελεσματική αντιπροσώπευση και αναγνώριση της φωνής και της οπτικής των ομάδων της οι οποίες καταπιέζονται ή μειονεκτούν μέσα σε αυτήν. Η αντιπροσώπευση αυτή απαιτεί θεσμικούς μηχανισμούς και δημόσιους πόρους που θα υποστηρίξουν τρεις δραστηριότητες: την αυτό-οργάνωση των μελών των ομάδων, την έκφραση της ανάλυσης των ομάδων σχετικά με το πώς τις επηρεάζουν οι προτάσεις για κοινωνική πολιτική και δικές τους αντιπροτάσεις πολιτικής και η δυνατότητα βέτο των ομάδων σχετικά με συγκεκριμένες πολιτικές οι οποίες τις επηρεάζουν άμεσα.

Η Young τελειώνει την ανάλυσή της μιλώντας για τα οικουμενικά και τα ειδικά δικαιώματα. Υποστηρίζει την εφαρμογή θετικών μέτρων όχι μόνο γιατί αυτά λειτουργούν σαν αποζημίωση σε ομάδες που είχαν ζημιωθεί στο παρελθόν και για τα μειονεκτήματα που βιώνουν αυτές οι ομάδες σήμερα λόγω του ιστορικού διακρίσεων και αποκλεισμού σε βάρος τους, αλλά κυρίως γιατί τα θετικά μέτρα εξισορροπούν τις παραδοσιακές προκαταλήψεις όσον αφορά τα μέτρα και τα σταθμά με τα οποία κρίνονται άτομα που ανήκουν σε αυτές τις ομάδες.

Αναφέρει επίσης τους δικαιολογημένους φόβους που δημιουργούν τα θετικά μέτρα και που εστιάζονται στην πιθανότητα αναβίωσης ειδικών κατηγοριοποιήσεων που θα δικαιολογούσαν τον αποκλεισμό και τον στιγματισμό των ομάδων με την ειδική μεταχείριση. Αντιπαραθέτει το επιχείρημα ότι τέτοιοι φόβοι προκύπτουν από την παραδοσιακή σύνδεση των διαφορών της ομάδας με την παρέκκλιση, το στίγμα και την ανισότητα, ενώ σήμερα, όπως λέει, οι καταπιεσμένες ομάδες δίνουν θετική έννοια στη διαφορά και την χρησιμοποιούν σαν βάση της ταυτότητάς τους,

απορρίπτοντας τα στερεότυπα με τα οποία οι άλλοι θεωρούν τις ομάδες ως κατώτερες ή ως ομάδες υπανθρώπων λόγω των διαφορών αυτών.

Ο κίνδυνος βέβαια που διαφαίνεται σε μια τέτοια οπτική είναι η παγίωση της κοινωνικής κατασκευής της εκάστοτε ομάδας, με ό,τι αυτή συνεπάγεται. Τα επιχειρήματα της Young που αναφέρθηκαν παραπάνω σχετικά με την αποσόβηση αυτού του κινδύνου είναι μάλλον αδύναμα, ενώ συγκεκριμένα ερωτήματα που προκύπτουν, όπως το ποιες ομάδες θα συμμετέχουν, πώς και από ποιόν ορίζονται αυτές, δεν απαντώνται (όπως παραδέχεται και η ίδια η Young) και η ουσιοκρατική, ενιαία και αμετάβλητη ταυτότητα του υποκειμένου εκλαμβάνεται αξιωματικά, αφήνοντας κενά που αφορούν ζητήματα σχετικά με το γεγονός ότι κανένα άτομο δεν προσδιορίζεται ως ανήκον σε μια και μόνη ομάδα.

Στο ίδιο θέμα, ενώ η Phillips (1994) αναγνωρίζοντας την σημασία του τι αντιπροσωπεύεται σε ένα δημοκρατικό περιβάλλον, τονίζει και την σημασία του ποιος είναι ο αντιπρόσωπος, η Βαρίκα (1995), περιγράφοντας την έννοια της αντιπροσώπευσης στην υπαρκτή αντιπροσωπευτική δημοκρατία, σημειώνει ότι ενώ τα εκλεγμένα κοινοβούλια θεωρούνται ως απόρροια του έθνους, αυτό δεν σημαίνει ότι τα κοινοβούλια αυτά πρέπει να αντικατοπτρίζουν την δημογραφική και κοινωνιολογική σύνθεση των πολιτών. Οι πολίτες εκλέγονται όχι με βάση ατομικά τους συμφέροντα και χαρακτηριστικά, αλλά με βάση τις ιδέες που πρεσβεύουν για το σύνολο των πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών ζητημάτων που αφορούν το έθνος. Η Βαρίκα αποδίδει το αίτημα για εκπροσώπηση ομάδων στην αίσθηση αδικίας που δημιουργεί η βαθιά πολιτική και κοινωνική κρίση που απαξίωσε το πολιτικό σύστημα. Αν όμως δεχτεί κανείς ότι ένα και μοναδικό, απομονωμένο κοινωνικό χαρακτηριστικό, το φύλο, μπορεί να αποτελέσει κριτήριο αντιπροσώπευσης (Παντελίδου-Μαλούτα, 2002) και ιδιαίτερα αν δεχτεί ότι η εκπροσώπηση των γυναικών γίνεται από τις εκλεγμένες γυναίκες, ανάγει το φύλο σε βάση διαίρεσης της οικουμενικής ιδιότητας του πολίτη.

Οι απόψεις που εκφράζονται στα προαναφερόμενα κείμενα θα αποτελέσουν το πλαίσιο μέσα από το οποίο θα ελεγχθεί η ορθότητα της κεντρικής υπόθεσης της παρούσας εργασίας, ότι δηλαδή ο πολιτικός λόγος που εκφράζεται κατά την επιλογή μιας πολιτικής κατασκευάζει ένα πρόβλημα για το οποίο η επιλεγόμενη πολιτική παρουσιάζεται ως λύση. Η περίπτωση που θα μελετηθεί, όπως έχει ήδη αναφερθεί, είναι η περίπτωση της ποσόστωσης υπέρ των γυναικών στις Δημοτικές και Νομαρχιακές εκλογές. Το πλαίσιο στο οποίο θα προσεγγισθεί κριτικά το περιεχόμενο

της πολιτικής καθορίζεται επίσης από την προαναφερόμενη βιβλιογραφία και απαρτίζεται από φεμινιστικές θεωρήσεις αλλά και από απόψεις που αφορούν την αντιπροσώπευση.

3. ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ: Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΩΝ ΠΟΣΟΣΤΩΣΕΩΝ

Χρονολογικά το αίτημα της καθιέρωσης συγκεκριμένου ποσοστού συμμετοχής των γυναικών στις δομές λήψης πολιτικών αποφάσεων εμφανίστηκε με κάποια μαζικότητα στην Ελλάδα το 1989, όταν η οικουμενική κυβέρνηση Ζολώτα δεν περιλάμβανε ούτε μια γυναίκα, (Παντελίδου-Μαλούτα, 1992) ενώ η κοινοβουλευτική περίοδος 1989-1994 ήταν περίοδος μηδενικής συμμετοχής γυναικών στο Ευρωκοινοβούλιο. Το αίτημα αυτό αναφερόταν στην θέσπιση ποσοστού 35% στα ψηφοδέλτια των κομμάτων, ως θετικό μέτρο υπέρ των γυναικών, η ικανοποίησή του όμως δεν ευοδώθηκε και λόγω Συνταγματικών διατάξεων που δεν το επέτρεπαν.

A. Η ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ ΤΟΥ ΜΕΤΡΟΥ - ΙΣΤΟΡΙΚΟ

Η πορεία της ελληνικής νομοθεσίας που διέπει την εφαρμογή θετικών μέτρων και επέτρεψε την ποσόστωση στα ψηφοδέλτια των κομμάτων στις Δημοτικές και Νομαρχιακές εκλογές, συνοψίζεται ως εξής:

Το άρθρο 4 του Ελληνικού Συντάγματος του 1975, ορίζει ότι *όλοι οι Έλληνες και οι Ελληνίδες είναι ίσοι ενώπιον του Νόμου και έχουν ίσα δικαιώματα και υποχρεώσεις*, ενώ το άρθρο 116 του Συντάγματος επιτρέπει *αποκλίσεις από την αρχή της Ισότητας για σοβαρούς λόγους, σε περιπτώσεις που ορίζει ειδικά ο Νόμος*.

Μέσω της κύρωσης της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για την Εξάλειψη όλων των Μορφών Διάκρισης εναντίον των Γυναικών (N.1342/83) εισάγονται στο ελληνικό δίκαιο τα θετικά μέτρα, όμως η εφαρμογή τους με βάση τις διατάξεις του Συντάγματος είναι αμφισβητούμενη. Το Άρθρο 4 της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για την Εξάλειψη όλων των Μορφών Διάκρισης εναντίον των Γυναικών (CEDAW), παράγραφος 1⁷, αναφέρεται στα θετικά μέτρα: *Η εκ μέρους των κρατών μελών υιοθέτηση ειδικών προσκαίρων μέτρων που αποσκοπούν στην επίτευξη της*

⁷ Ν. 1342/1983, ΦΕΚ Α' 39, 1983

εγκαθιδρύσεως μιας πραγματικής ισότητας μεταξύ των ανδρών και των γυναικών δεν θεωρείται σαν πράξη διακρίσεως όπως καθορίζεται στην παρούσα Σύμβαση, αλλά δεν πρέπει με κανένα τρόπο να έχει σα συνέπεια τη διατήρηση κανόνων άνισων ή ξεχωριστών· τα μέτρα αυτά πρέπει να καταργηθούν μόλις επιτευχθούν οι αντικειμενικοί σκοποί στο θέμα της ισότητας ευκαιριών και μεταχειρίσεως.

Το Σύνταγμα του 1975 κατοχυρώνει με το παραπάνω άρθρο την τυπική ισότητα Ελλήνων και Ελληνίδων, ενώ η Σύμβαση CEDAW αναφέρεται στην πραγματική ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών, με μέσο επίτευξης την εφαρμογή θετικών μέτρων. Συνεπώς, το Ελληνικό Σύνταγμα (πριν την τελευταία αναθεώρηση) και μια Διεθνής Σύμβαση που έχει κυρωθεί από την Ελλάδα, αναφέρονται στην ισότητα από διαφορετική σκοπιά. Η διάσταση μεταξύ τυπικής και ουσιαστικής ισότητας (de facto equality στο αγγλικό κείμενο της CEDAW), η υστέρηση ομάδων του πληθυσμού όσον αφορά την δυνατότητα απόλαυσης κεκτημένων δικαιωμάτων αποτελεί σημαντικό θέμα συζήτησης, όπως άλλωστε και οι πιθανές κινήσεις οι οποίες θα διόρθωναν την υστέρηση αυτή. Η CEDAW σαν τέτοια διορθωτική κίνηση προτείνει τα θετικά μέτρα, ενώ το προ της τελευταίας αναθεώρησης Ελληνικό Σύνταγμα δεν αναφέρεται καθόλου στο ζήτημα της διάστασης της τυπικής και ουσιαστικής ισότητας.

Η Συνταγματική Αναθεώρηση του 2001, εισάγει την παράγραφο 2 του άρθρου 116 του Συντάγματος η οποία δεν μιλάει πλέον για αποκλίσεις από την αρχή της ισότητας των δυο φύλων. Αντιθέτως, προβλέπει την υποχρέωση της Πολιτείας να λαμβάνει ειδικά θετικά μέτρα για την εξάλειψη των διακρίσεων σε βάρος κυρίως των γυναικών με στόχο την αποτελεσματική εφαρμογή της αρχής της ισότητας των φύλων σε όλους τους τομείς: *Δεν αποτελεί διάκριση λόγω φύλου η λήψη θετικών μέτρων για την προώθηση της ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών. Το Κράτος μεριμνά για την άρση των ανισοτήτων που υφίστανται στην πράξη, ιδίως σε βάρος των γυναικών.*

Η λήψη θετικών μέτρων λοιπόν, με στόχο τη βελτίωση της θέσης αυτών που υφίστανται δυσμενείς διακρίσεις ή υπολείπονται έναντι άλλων στην απόλαυση δικαιωμάτων («ιδίως των γυναικών», όπως αναφέρει η συνταγματική διάταξη) αποτελεί πλέον υποχρέωση της πολιτείας, με στόχο την επίτευξη της ουσιαστικής και πραγματικής ισότητας («άρση των ανισοτήτων που υφίστανται στην πράξη»). Με τη χρήση της λέξης «ιδίως» η συνταγματική διάταξη διευρύνει το πεδίο των περιπτώσεων στις οποίες θα μπορούν να χρησιμοποιούνται θετικά μέτρα πέρα από

την περίπτωση των γυναικών, ενώ παράλληλα, το κείμενο της διάταξης δεν εξειδικεύει τους τομείς στους οποίους μπορούν να εφαρμοστούν θετικά μέτρα.

Η συνταγματική αυτή διάταξη ενεργοποιήθηκε (με δηλούμενο στόχο την αύξηση της συμμετοχής των γυναικών στα κέντρα λήψης πολιτικών αποφάσεων για την περίπτωση των Δημοτικών και Νομαρχιακών εκλογών) μέσω του νόμου 2910/2001⁸, Άρθρο 75 που ορίζει ότι: *Ο αριθμός των υποψηφίων συμβούλων από κάθε φύλο πρέπει να ανέρχεται σε ποσοστό ίσο τουλάχιστον με το 1/3 του συνολικού αριθμού των υποψηφίων κάθε συνδυασμού. Τυχόν δεκαδικός αριθμός στρογγυλοποιείται στην επόμενη ακέραιη μονάδα, εφόσον το κλάσμα της είναι ίσο με μισό της μονάδας και άνω.* Η πρώτη αυτή παράγραφος του άρθρου προστίθεται στο άρθρο 54 του Δημοτικού και Κοινοτικού κώδικα (ΠΔ 410/1995, ΦΕΚ Α' 231), ενώ το άρθρο 55 του ιδίου ΠΔ συμπληρώνεται με την παράγραφο 2 του Άρθρου 75 του νόμου 2910/2001. Η παράγραφος 3 του Άρθρου 75, με το ίδιο περιεχόμενο, προστίθεται στο άρθρο 23 του Κώδικα Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης (ΠΔ 30/1996, ΦΕΚ Α' 21). Κατά τον παραπάνω τρόπο εισάγεται η υποχρεωτική κατά το ένα τρίτο συμμετοχή εκπροσώπων κάθε φύλου στα ψηφοδέλτια των συνδυασμών στις Δημοτικές και Νομαρχιακές εκλογές.

Με τις διατάξεις του Άρθρου 22, παράγραφος 3 του νόμου 3051/2002⁹ καθορίζεται ότι: *Η ρύθμιση της παραγράφου 1 του άρθρου 75 του Ν. 2910/2001 (ΦΕΚ 91 Α'), για υποψηφίους συμβούλους, από κάθε φύλο, σε ποσοστό τουλάχιστον 1/3 του συνολικού αριθμού υποψηφίων κάθε συνδυασμού, εφαρμόζεται αυτοτελώς και διακεκριμένα στο συνδυασμό για το δημοτικό συμβούλιο και συνολικά, χωρίς να απαιτείται ισομερής κατανομή, για τους συνδυασμούς των τοπικών συμβουλίων.*

Κατά την επεξεργασία των διατάξεων του νέου κώδικα Δήμων και Κοινοτήτων από την οικεία Επιτροπή και ενώ διαφαινόταν πιθανότητα διαφοροποίησης της διάταξης που εισήχθη με τον νόμο 3051/2002, η Επιτροπή Ισότητας της ΚΕΔΚΕ απέστειλε έγγραφο (στις 3/11/2005) προς την Γενική Γραμματέα Ισότητας με κοινοποίηση προς τον Πρωθυπουργό, τον Υπουργό Εσωτερικών, τον πρόεδρο της ΚΕΔΚΕ, την Πρόεδρο της ΕΝΑΕ, τους προέδρους των κοινοβουλευτικών κομμάτων, τις υπευθύνους των γυναικείων τμημάτων των ομάδων, τις γυναίκες βουλευτές και Ευρωβουλευτές και τα μέλη της Επιτροπής κατάρτισης

⁸ ΦΕΚ Α' 91, 2001

⁹ ΦΕΚ Α' 220, 2002

του νέου Κώδικα Δήμων και Κοινοτήτων, εκφράζοντας έντονα την αντίθεσή της με την διάταξη του υπό ψήφιση Νέου Κώδικα Δήμων και Κοινοτήτων με την οποία επρόκειτο να καταργηθεί η ποσόστωση στα Τοπικά Συμβούλια των Δήμων, υποστηρίζοντας ότι στο σχέδιο του νέου κώδικα διαφαινόταν διάθεση κατάργησης της ποσόστωσης και στις υποψηφιότητες στα Δημοτικά και Κοινοτικά Συμβούλια και ζητούσε να μην γίνει καμιά αλλαγή στον κώδικα για την ελάχιστη ποσοστιαία συμμετοχή των δυο φύλων στα ψηφοδέλτια και επιπλέον να προβλεφθεί η ελάχιστη ποσοστιαία συμμετοχή των δυο φύλων και στα Δημοτικά Διαμερίσματα. Παρότι η ένσταση της ΚΕΔΚΕ έγινε δεκτή και η υπό συζήτηση τροποποίηση δεν προωθήθηκε, μπορεί ενδεχομένως να ανιχνεύσει κανείς εδώ μια πρώτη αναδίπλωση όσον αφορά το ζήτημα των ποσοστώσεων.

Με την κύρωση του νέου κώδικα δήμων και κοινοτήτων (Ν. 3463/2006)¹⁰, η κατά ένα τρίτο συμμετοχή από κάθε φύλο στα ψηφοδέλτια των Δημοτικών και Νομαρχιακών εκλογών ορίζεται στο άρθρο 34, παράγραφος 3: *Ο αριθμός των υποψηφίων δημοτικών ή κοινοτικών συμβούλων, συμβούλων δημοτικού διαμερίσματος και τοπικών συμβούλων από κάθε φύλο πρέπει να ανέρχεται σε ποσοστό ίσο τουλάχιστον με το ένα τρίτο (1/3) του αριθμού των υποψηφίων συμβούλων. Το ποσοστό αυτό υπολογίζεται διακεκριμένα για τα δημοτικά συμβούλια και για τα συμβούλια των δημοτικών διαμερισμάτων, με βάση τον αριθμό των συμβούλων, όπως αυτός προβλέπεται στα άρθρα 19 παρ. 2 και 21 παρ. 2. Ομοίως υπολογίζεται και για τα κοινοτικά συμβούλια, σύμφωνα με το άρθρο 20, παρ. 2. Ειδικά για τους υποψήφιους τοπικούς συμβούλους το ποσοστό του ενός τρίτου (1/3) υπολογίζεται επί του συνολικού αριθμού των υποψηφίων της κατηγορίας αυτής που περιλαμβάνονται σε κάθε συνδυασμό. Ο συνολικός αριθμός των υποψηφίων των συνδυασμών, που αντιστοιχεί στο ένα τρίτο (1/3), όπως αυτό έχει υπολογιστεί κατά τα ανωτέρω εδάφια, αρκεί να υφίσταται για το σύνολο των υποψηφίων κάθε συνδυασμού, χωρίς να είναι αναγκαίο να επιμερίζεται ισομερώς σε καθεμία από τις ανωτέρω κατηγορίες υποψηφίων. Τυχόν δεκαδικός αριθμός στρογγυλοποιείται στην επόμενη ακέραιη μονάδα, εφόσον το κλάσμα είναι ίσο με μισό της μονάδας και άνω.*

Προ των Δημοτικών και Νομαρχιακών εκλογών του Οκτωβρίου του 2006, το Υπουργείο Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης (Διεύθυνση

¹⁰ ΦΕΚ Α' 114, 2006

Οργάνωσης και Λειτουργίας ΟΤΑ) εξέδωσε εγκύκλιο σχετικά με τη διενέργεια των εκλογών¹¹, όπου δίνονταν μεταξύ άλλων και διευκρινίσεις σχετικά με την ποσόστωση υποψηφίων από τα δυο φύλα¹². Διευκρινίστηκε λοιπόν ότι το ένα τρίτο των υποψηφίων ανά φύλο είναι το ένα τρίτο του συνολικού αριθμού των δημοτικών ή κοινοτικών συμβούλων που εκλέγει κάθε δήμος ή κοινότητα (προστιθέμενο με το ένα τρίτο του αριθμού των συμβούλων που εκλέγονται στα τοπικά συμβούλια ή τα συμβούλια των δημοτικών διαμερισμάτων) και όχι το ένα τρίτο του συνολικού αριθμού των υποψηφίων στο εκάστοτε ψηφοδέλτιο. Ο τρόπος αυτός θεωρήθηκε ότι οδήγησε σε συρρίκνωση του ποσοστού των γυναικών. Όπως αναφέρεται σε ψήφισμα¹³ που εξέδωσαν γυναικείες οργανώσεις¹⁴ (με ημερομηνία 23/12/2006, μετά δηλαδή την διενέργεια των εκλογών και με αφορμή την μη τήρηση του ελαχίστου ποσοστού υπέρ των γυναικών σε κάποια ψηφοδέλτια) το δικαίωμα των γυναικών να κατέχουν τουλάχιστον το 1/3 των θέσεων υποψηφίων δημοτικών συμβούλων μειώνεται σε αριθμό θέσεων στο ψηφοδέλτιο όταν ο υπολογισμός του 1/3 των θέσεων υποψηφίων δημοτικών συμβούλων που κατ' ελάχιστον πρέπει να διατίθενται για γυναίκες στο ψηφοδέλτιο, αντί να γίνεται επί του αριθμού των υποψηφίων γίνεται επί του αριθμού των εκλεγομένων, όπως είχε καθορίσει η προαναφερθείσα εγκύκλιος. Το παράδειγμα που δίνεται στο παραπάνω ψήφισμα¹⁵ μεταφέρεται εδώ αυτούσιο: «Ετσι, π.χ., σε ένα ψηφοδέλτιο με 50 υποψήφιους εκ των οποίων εκλέγονται 30, το 1/3 των γυναικών υπολογιζόμενο επί των 50 υποψηφίων ανέρχεται σε 17 γυναίκες, ενώ υπολογιζόμενο επί των 30 εκλεγομένων σημαίνει 10. Δηλαδή χάνουμε 7 θέσεις γυναικών στο ψηφοδέλτιο υποψηφίων δημοτικών συμβούλων».

¹¹Εγκύκλιος 19 για την διενέργεια των εκλογών της 15^{ης} Οκτωβρίου 2006 για την ανάδειξη ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ και ΚΟΙΝΟΤΙΚΩΝ ΑΡΧΩΝ (Ιούνιος 2006), βλ. Παράρτημα 1

¹² ό.π. κεφ. 1.3, σελ. 21

¹³ βλ. Παράρτημα 2

¹⁴ Οι οργανώσεις που υπογράφουν το ψήφισμα είναι οι εξής: Σύνδεσμος για τα Δικαιώματα της Γυναίκας, Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, Εθνικό Συμβούλιο Ελληνίδων, Ένωση Γυναικών Ελλάδος, Ένωση Ελληνίδων Νομικών, Λύκειο των Ελληνίδων, Σύνδεσμος Ελληνίδων Επιστημόνων, Ένωση Γυναικών Κρήτης, Σοροπτιμιστική Ένωση Ελλάδος, Πανελλήνια Ένωση «Οικογένεια και Νοικοκυρά», Σύλλογος Εργαζόμενης Νοικοκυράς, Πανελλαδικό Κίνημα Γυναικών, Κέντρο Μέριμνας Οικογένειας και Παιδιού, Κέντρο Γυναικών Υπαίθρου, Ομοσπονδία Γυναικών Ελλάδος, Πρωτοποριακή Οργάνωση Γυναικών, Κέντρο Ερευνών για τις Γυναίκες της Μεσογείου, Κέντρο Έρευνας και Δράσης για την Ειρήνη, ΧΕΝ Ελλάδος, Ένωση Διπλωματούχων Ελληνίδων Μηχανικών, Προοδευτική Ένωση Μητέρων Ελλάδας, Σύνδεσμος Επαγγελματιών Επιχειρηματιών Γυναικών, Δίκτυο Αιρετών Γυναικών στην Τοπική Αυτοδιοίκηση, Σύνδεσμος Επαγγελματιών Επιχειρηματιών Γυναικών.

¹⁵ <http://www.mfhr.gr/notices.asp?ln=0&cm=viewarticle&id=233&pg=3> (προσπελάστηκε τον Νοέμβριο 2007)

Οι παραπάνω διατάξεις, ήδη από την ψήφιση του νόμου 2910/2001 (και την πρώτη εφαρμογή του), φαίνεται ότι αποτέλεσαν αφετηρία εκτεταμένου νομολογιακού διαλόγου σχετικά με την δυνατότητα εισαγωγής των συγκεκριμένων ποσοστώσεων. Οι πρωτόδικες αποφάσεις σχετικά με την συνταγματικότητα των ποσοστώσεων αυτών εδιΐσταντο. Το Συμβούλιο της Επικρατείας, με σειρά αποφάσεών του έθεσε τέλος στην διάσταση, κρίνοντας την εισαγωγή των ανά φύλο ποσοστώσεων στα ψηφοδέλτια των Δημοτικών και Νομαρχιακών εκλογών συνταγματική. Ο Γ. Γεραπετρίτης στο άρθρο του με τίτλο «Ποσοστώσεις Γυναικών σε Εκλόγιμα Αξιώματα. Κριτική της νομολογίας σε Ελλάδα και ΗΠΑ» στην τριμηνιαία επιθεώρηση *Δικαιώματα του Ανθρώπου* (Γεραπετρίτης, 2006), αναλύει τις αποφάσεις του Συμβουλίου της Επικρατείας, οι οποίες φαίνονται να βασίζονται στην παραδοχή ότι τα θετικά μέτρα δεν εκλαμβάνονται ως απόκλιση από την αρχή της ισότητας, αλλά ως συνισταμένη της, καθώς το ζητούμενο της Συνταγματικής διάταξης που εξειδικεύτηκε με τον νόμο 2910/2001 όπως αυτός συμπληρώθηκε και τροποποιήθηκε είναι η επίτευξη ουσιαστικής ισότητας. Αναφέρει επίσης την *ad hoc* τοποθέτηση του Συμβουλίου ότι η υποχρεωτική κατά το ένα τρίτο συμμετοχή εκπροσώπων κάθε φύλου στις εκλογές των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης συνιστά μάλλον «χαμηλή ποσόστωση» και σημειώνει ότι το ερώτημα μέχρι ποιον βαθμό είναι δυνατόν να φτάνει η επιτρεπόμενη ποσόστωση δεν απαντήθηκε.

B. Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΜΕΤΡΟΥ

Κατά τις Δημοτικές και Νομαρχιακές εκλογές του 1988, πριν δηλαδή την εφαρμογή του νόμου που εισάγει την ποσόστωση ως θετικό μέτρο, το ποσοστό των γυναικών που εξελέγησαν ως μέλη Δημοτικών Συμβουλίων ανήλθε σε 7,1%¹⁶ του συνολικού αριθμού των εκλεγέντων, ποσοστό ανησυχητικά χαμηλό εάν λάβει κανείς υπόψη το αντίστοιχο ποσοστό των γυναικών στον ελληνικό πληθυσμό (52%).

Κατά τις Δημοτικές και Νομαρχιακές εκλογές του 2002, κατά την πρώτη δηλαδή εφαρμογή της ποσόστωσης υπέρ των γυναικών παρατηρήθηκε άνοδος του παραπάνω ποσοστού κατά 3,9 ποσοστιαίες μονάδες, δηλαδή το ποσοστό των εκλεγμένων γυναικών ανήλθε σε 11%¹⁷.

¹⁶ www.kethi.gr (προσπελάστηκε τον Νοέμβριο 2007)

¹⁷ ό.π.

Η αύξηση του ποσοστού είναι αδιαμφισβήτητη, αλλά χαμηλότερη από όσο ενδεχομένως θα αναμενόταν. Επιπλέον, παρατηρεί κανείς ότι ενώ οι γυναικείς υποψηφιότητες ήταν, σύμφωνα με την εφαρμογή της ποσόστωσης, κατ' ελάχιστον ένα τρίτο του συνολικού αριθμού των υποψηφιοτήτων, το ποσοστό της εκλογικής αποτυχίας των γυναικών ήταν περίπου τριπλάσιο από εκείνο των ανδρών, καθώς μόλις το 1/3 των υποψηφίων γυναικών εξελέγη.

Όσον αφορά τα Νομαρχιακά Συμβούλια, η γενική κατάσταση φαίνεται καλύτερη και πριν και μετά από την εφαρμογή της ποσόστωσης. Το 1988, το ποσοστό των γυναικών που εξελέγησαν ως μέλη Νομαρχιακών Συμβουλίων ανήλθε σε 10,8% του συνολικού αριθμού των εκλεγέντων. Το 2002, με την εφαρμογή της ποσόστωσης υπέρ των γυναικών παρατηρήθηκε άνοδος του παραπάνω ποσοστού κατά 6,47 ποσοστιαίες μονάδες, δηλαδή το ποσοστό των εκλεγμένων γυναικών ανήλθε σε 17,27%. Η συνολικά μεγαλύτερη συμμετοχή γυναικών στα Νομαρχιακά Συμβούλια (σε σύγκριση με τα Δημοτικά Συμβούλια) θα μπορούσε ίσως να αποδοθεί εν μέρει στην μεγαλύτερη ισχύ των κομματικών μηχανισμών στις Νομαρχιακές εκλογές (σε σύγκριση με τις Δημοτικές) ανεξαρτήτως της εφαρμογής ή όχι της ποσόστωσης. Το σκεπτικό αυτό βασίζεται στην άποψη ότι στις δημοτικές εκλογές ο ψηφοφόρος τείνει να ψηφίζει με βάση τοπικά ζητήματα που θεωρεί ιδιαίτερα σημαντικά και επιλέγει πρόσωπα που θεωρεί ότι θα επιληφθούν των τοπικών αυτών ζητημάτων με επιτυχία, πράγμα που σημαίνει ότι επιλέγει πρόσωπα γνωστά στον στενό κύκλο της τοπικής κοινωνίας, που ασχολούνται με τα κοινά, έχουν άποψη για τις υποθέσεις του τόπου και την εκφράζουν μέσα στους κύκλους (επιχειρηματικούς ή άλλους) στους οποίους κινούνται, αλλά και ευρύτερα, μέσα από τοπικά μέσα ενημέρωσης, και είναι ιδιαίτερα ενεργά στην λεγόμενη κοινωνία των πολιτών στον εκάστοτε δήμο (πρόσωπα δηλαδή τα οποία δεν έχουν ανάγκη την ποσόστωση και είναι συνήθως ανδρικά). Στις νομαρχιακές εκλογές, πιο «απρόσωπες» από τις δημοτικές, ο ψηφοφόρος εκφράζει μέσω της ψήφου του τις κομματικές/πολιτικές του πεποιθήσεις και ενδέχεται να ψηφίσει τη γυναίκα υποψήφια την οποία προτείνει και προωθεί το κόμμα του. Κάτι παρόμοιο μπορεί να υποστηριχθεί για ιδιαίτερα μεγάλους Δήμους (π.χ. της Αθήνας) εξηγώντας εν μέρει κι εκεί την επιλογή των αντιπροσώπων.

Ένα θετικό μέτρο όπως η ποσόστωση που πρωταρχικό στόχο έχει να επηρεάσει τον αριθμό των εκλεγόμενων γυναικών (επηρεάζοντας ευθέως τον αριθμό των επιλεγόμενων ως υποψηφίων), δευτερευόντως στοχεύει και σε μια γενικότερη αλλαγή νοοτροπίας που θα επιτρέψει την άρση των ανισοτήτων σύμφωνα και με την

Σύμβαση για την Εξάλειψη όλων των Μορφών Διάκρισης εναντίον των Γυναικών του ΟΗΕ. Μια τέτοια εξέλιξη συνάδει και με τον προσωρινό χαρακτήρα τέτοιων μέτρων, όπως ορίζει το άρθρο 4 της Σύμβασης, εφόσον μια επαρκής αλλαγή νοοτροπίας θα καθιστούσε, σε ένα εύλογο χρονικό διάστημα, την ποσόστωση μη απαραίτητη πλέον. Θα προσδοκούσε λοιπόν κανείς και κάποια θετική αλλαγή στον αριθμό των γυναικών οι οποίες εκλέγονται ως δήμαρχοι ή ως νομάρχες. Τα στοιχεία δείχνουν ότι πράγματι υπήρξε αλλαγή στα ποσοστά εκλεγμένων δημάρχων και νομαρχών. Το ποσοστό των γυναικών δημάρχων μετά τις εκλογές του 1998 (πριν την εφαρμογή της ποσόστωσης) ανερχόταν σε 1,6%¹⁸, μετά τις εκλογές του 2002 (με την πρώτη εφαρμογή της ποσόστωσης) σε 2,1%¹⁹ και μετά τις εκλογές του 2006 σε 3,1%²⁰. Αντίστοιχα, το ποσοστό των γυναικών νομαρχών μετά τις εκλογές του 1998 ανερχόταν σε 4%, μετά τις εκλογές του 2002 σε 2% και μετά τις εκλογές του 2006 σε 4%. Σε απόλυτους αριθμούς, κατά τις εκλογές του 2006, εξελέγησαν 28 γυναίκες δήμαρχοι έναντι 21 γυναικών δημάρχων στις εκλογές του 2002, και 2 γυναίκες στο αξίωμα της νομάρχη, έναντι μιας κατά τις εκλογές του 2002 (το 1998 είχαμε και πάλι 2 γυναίκες νομάρχες).

Είναι γεγονός ότι η εκλογική νίκη γυναικών σε σημαντικές θέσεις όπως η Υπερνομαρχία Αθηνών και ο Δήμος Αθηναίων χαιρετίστηκαν με ιδιαίτερο ενθουσιασμό από πολλές γυναίκες και γυναικείες οργανώσεις (Γιωτοπούλου Μαραγκοπούλου, 2002). Όμως, μια προσεκτικότερη αξιολόγηση των δυο αυτών γεγονότων δείχνει ότι δεν αποτελούν άμεσο αποτέλεσμα της επιβολής της ποσόστωσης που, προφανώς αναφέρεται στα Συμβούλια και όχι στους αρχηγούς των συνδυασμών. Θα μπορούσε φυσικά να τα δει κανείς ως απόρροια του «διδασκτικού» έργου της ποσόστωσης, όμως στην περίπτωση αυτή θα έπρεπε να γίνει μια μελέτη των παραγόντων που διαμόρφωσαν την εκλογική αυτή νίκη και της βαρύτητάς τους, καθώς στην ερμηνεία της θα μπορούσαν να προβληθούν διαφορετικά επιχειρήματα. Για παράδειγμα, θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί ότι και οι δυο εκλεγμένες (κατά τις Δημοτικές και Νομαρχιακές εκλογές του 2002) γυναίκες φέρουν το όνομα επιφανών πολιτικών ανδρών και ως εκ τούτου αποτελούν μέλη μιας κληρονομικής πολιτικής ελίτ που βασίζεται στην οικογενειοκρατία, ή ότι ακριβώς επειδή επρόκειτο

¹⁸ www.kethi.gr (προσπελάστηκε τον Νοέμβριο 2007)

¹⁹ ό.π.

²⁰ Από στοιχεία της Γενικής Γραμματείας Ισότητας, Υπουργείο Εσωτερικών

για την Υπερνομαρχία και τον συγκεκριμένο Δήμο, η κομματική ταυτότητα του συνδυασμού υποσκέλιζε σημαντικά άλλα ζητήματα.

Θέτοντας το θέμα σε ευρύτερη βάση, θα πρέπει να σημειωθεί ότι η ποσόστωση δεν είναι ο μοναδικός παράγων διαμόρφωσης του εκλογικού αποτελέσματος. Η παρατηρούμενη αύξηση των γυναικών μετά την πρώτη εφαρμογή της ποσόστωσης δεν είναι τόσο θεαματική ώστε να δικαιολογεί την αναγνώριση μεγάλης σημασίας της ποσόστωσης στη διαμόρφωση του εκλογικού αποτελέσματος. Ας μην ξεχνάμε ότι το ποσοστό των γυναικών στο Εθνικό Κοινοβούλιο (όπου δεν εφαρμόζεται κανένα σύστημα ποσόστωσης) είναι μεγαλύτερο από το ποσοστό των γυναικών στα Δημοτικά Συμβούλια και βρίσκεται κοντά στο ποσοστό των γυναικών στα Νομαρχιακά Συμβούλια. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι οι γυναίκες στην προηγούμενη Βουλή (κατά την κοινοβουλευτική περίοδο 2004-2007) ήταν 40, αποτελούσαν δηλαδή το 13,3% του συνολικού αριθμού των βουλευτών (και η Πρόεδρος της Βουλής ήταν επίσης γυναίκα), ενώ σήμερα (μετά τις Βουλευτικές εκλογές της 16/9/2007) οι γυναίκες στη Βουλή είναι 49²¹, πράγμα που σημαίνει ότι το ποσοστό τους αυξήθηκε ανεβαίνοντας στο 16,33% περίπου.

Όπως διευκρινίστηκε προηγουμένως όμως, το ζήτημα της βαρύτητας της ποσόστωσης ως παράγοντα του εκλογικού αποτελέσματος (στο ελληνικό εκλογικό σύστημα) σε σχέση με άλλους τέτοιους παράγοντες απαιτείται να διερευνηθεί σε βάθος, πράγμα που δεν αποτελεί σκοπό της παρούσης εργασίας.

Γ. ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΠΟΥ ΠΡΟΚΥΠΤΟΥΝ

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι μια πλήρης περιγραφή της περίπτωσης θα απαιτούσε την συγκριτική παρουσίαση στατιστικών στοιχείων σχετικά με την κατά φύλο κατανομή των θέσεων των αιρετών αντιπροσώπων στους Νομούς, τους Δήμους και τις Κοινότητες κατά τις εκλογές πριν την εφαρμογή της ποσόστωσης, τις εκλογές μετά την πρώτη και τις εκλογές μετά και την δεύτερη εφαρμογή της ποσόστωσης, για να γίνει ορατή η επίδραση του μέτρου.

Σημαντικό πρόβλημα εδώ (αλλά και εύλογο ερώτημα) αποτελεί η έλλειψη πρόβλεψης για την εξαγωγή στατιστικών στοιχείων των αποτελεσμάτων ανά φύλο για

²¹ www.parliament.gr (προσπελάστηκε τον Νοέμβριο 2007)

τα Δημοτικά και Νομαρχιακά Συμβούλια στις Δημοτικές και Νομαρχιακές εκλογές του 2006, έλλειψη η οποία δεν επιτρέπει συγκριτική ανάλυση των στοιχείων αυτών στις εκλογές του 2002 και του 2006 αντίστοιχα και μειώνει ιδιαίτερα την δυνατότητα εξαγωγής συμπερασμάτων σχετικά με την αποτελεσματικότητα της εφαρμοζόμενης πολιτικής. Είναι πιθανόν ότι μια τέτοια έλλειψη δεν μπορεί να αποδοθεί σε απλή παράβλεψη και ενδεχόμενα σηματοδοτεί άλλη μια αναδίπλωση ως προς την σημασία που αποδίδεται στο μέτρο της ποσόστωσης, ιδιαίτερα λαμβάνοντας υπόψη την επιταγή για κατά φύλο στατιστικά στοιχεία στα αποτελέσματα οποιασδήποτε πολιτικής, έτσι ώστε να υπάρχουν απτές αποδείξεις των χαρακτηριστικών της θέσης των γυναικών, μια επιταγή που θεωρείται κρίσιμη από την πλευρά των εθνικών και ευρωπαϊκών κέντρων μελέτης του φύλου και λήψης αποφάσεων.

Συνοψίζοντας τα όσα παρουσιάστηκαν παραπάνω, από νομικής πλευράς, οι διατάξεις για την κατά το ένα τρίτο ελάχιστη συμμετοχή από το κάθε φύλο στα ψηφοδέλτια των Δημοτικών και Νομαρχιακών εκλογών συνάδουν με το ελληνικό Σύνταγμα, σύμφωνα με την νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας. Όπως όμως αναφέρθηκε, αμφιβολίες και κριτική ακόμα και για το συγκεκριμένο θέμα έχουν διατυπωθεί και υποστηριχθεί. Προτού άλλωστε αποδειχτεί η συνταγματικότητα του μέτρου από το Συμβούλιο της Επικρατείας, κατά τόπους Διοικητικά Δικαστήρια είχαν θεωρήσει την νομοθετική ποσόστωση ως συνταγματική, ενώ άλλα ως αντισυνταγματική²².

Από την πλευρά της εφαρμογής, έχοντας υπόψη τα δεδομένα στοιχεία που αναφέρονται μόνο στις εκλογές του 2002, παρά την σχετική αύξηση των γυναικών αιρετών στην Τοπική Αυτοδιοίκηση, η εφαρμογή της ποσόστωσης έδειξε ότι η εκλογική αποτυχία των γυναικών υπήρξε υπερδιπλάσια από εκείνη των ανδρών υποψηφίων καθώς, αποτελώντας το ένα τρίτο τουλάχιστον των υποψηφίων, απετέλεσαν κατά μέσο όρο κατά προσέγγιση το ένα έβδομο των εκλεγέντων (Δημοτικών και Νομαρχιακών εκλογών). Επιπλέον, από την κυβερνητική πλευρά φαίνεται να γίνονται κινήσεις που θα μπορούσαν να ερμηνευτούν ως προσπάθειες υποτίμησης και τελικά ατονίας του μέτρου, πράγμα που αποδεικνύεται από τις προθέσεις που εμφανίστηκαν κατά την επεξεργασία του νέου Κώδικα Δήμων και

²² Για μια ενδιαφέρουσα κριτική της σχετικής νομολογίας βλ. Γιώργου Γεραπετρίτη «Ποσοστώσεις γυναικών σε εκλόγιμα αξιώματα. Κριτική της νομολογίας σε Ελλάδα και ΗΠΑ», στο *Δικαιώματα του Ανθρώπου*, ΔτΑ Ν° 32/2006.

Κοινοτήτων στις οποίες αντιτάχθηκε η Επιτροπή Ισότητας της ΚΕΔΚΕ, από το περιεχόμενο της εγκυκλίου που εξεδόθη πριν τις τελευταίες Δημοτικές και Νομαρχιακές εκλογές (2006) και όριζε τον υπολογισμό του ενός τρίτου επί των θέσεων των εκλεγομένων και όχι των υποψηφίων στο ψηφοδέλτιο συρρικνώνοντας τον αριθμό των γυναικών υποψηφίων, όπως και από την αμέλεια συγκέντρωσης σχετικών στατιστικών στοιχείων.

4. ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ: Ο ΕΠΙΣΗΜΟΣ ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

Στην προηγούμενη ενότητα επιχειρήθηκε η περιγραφή του νομικού πλαισίου και της εφαρμογής των ποσοτώσεων στις Δημοτικές και Νομαρχιακές εκλογές στην Ελλάδα. Το επόμενο βήμα στην ανάλυση που επιχειρείται εδώ είναι να αναζητηθεί η οπτική γωνία, το σκεπτικό υπό το οποίο προωθήθηκε και ψηφίστηκε το μέτρο της ποσόστωσης. Για τον σκοπό αυτό, όπως προαναφέρθηκε, επιλέχθηκαν προς διερεύνηση οι απόψεις οι οποίες εκφράστηκαν από τους αντιπροσώπους στο Εθνικό Κοινοβούλιο κατά την συζήτηση για την ψήφιση της υπό διερεύνηση τροπολογίας περί ποσοτώσεων.

Τα πρακτικά της Βουλής (ΡΜΗ΄ Συνεδρίαση του Σώματος, την Τετάρτη 28 Μαρτίου 2001²³) δίνουν το πλαίσιο στο οποίο διεξήχθη η συζήτηση και τον τρόπο με τον οποίο ο επίσημος πολιτικός λόγος αιτιολόγησε την ψήφιση της διάταξης.

Κατά την συγκεκριμένη συζήτηση, η συναίνεση που επετεύχθη ήταν ευρεία, με την εξαίρεση όμως του Κομμουνιστικό Κόμματος Ελλάδος, του οποίου οι βουλευτές απείχαν της ψηφοφορίας δηλώνοντας «παρών». Το ΚΚΕ δηλαδή δεν καταψήφισε την τροπολογία, αλλά αρνήθηκε να λάβει θέση υπέρ ή κατά αυτής. Θα μπορούσε εδώ να υποστηριχτεί ότι η οπτική γωνία του ΚΚΕ ανήκει σε ένα πλαίσιο (με την έννοια που δίνουν οι Rein και Schön) διαφορετικό από το πλαίσιο της πολιτικής που συζητείται, το οποίο μοιράζονται όλα τα άλλα κοινοβουλευτικά κόμματα. Η συζήτηση των απόψεων και η επίλυση των διαφορών στις απόψεις δεν είναι εφικτή, εφόσον μεταξύ διαφορετικών πλαισίων δεν υφίστανται κοινές βάσεις κανόνων για την επίλυση διαφωνιών. Ενώ μεταξύ των άλλων κομμάτων ακόμα και σε περίπτωση βουλευτών που εκφράζουν διαφωνίες με την τροπολογία, υπάρχει μια

²³ www.parliament.gr (προσπέλαση τον Νοέμβριο 2007), βλ. Παράρτημα 3

κοινή βάση συζήτησης, η επιλογή του ΚΚΕ να δηλώσει παρόν δείχνει ότι μεταξύ αυτού και των άλλων κομμάτων δεν υπάρχει βάση συζήτησης, εφόσον, σε ένα διαφορετικό πλαίσιο η πρόσληψη και η ερμηνεία στοιχείων της υπό συζήτηση κατάστασης είναι διαφορετική. Η ρητορική που χρησιμοποιείται από το ΚΚΕ δεν διαφέρει ιδιαίτερα από την ρητορική που χρησιμοποιείται από τα άλλα κόμματα, η έμφαση όμως (η επιλογή των στοιχείων προς ερμηνεία) βρίσκεται σε άλλα σημεία, καθώς το ΚΚΕ χρησιμοποιεί μεν όρους έμφυλης διαφοράς (όπως και όλα τα κόμματα), αλλά θέτει το θέμα στο γενικότερο πλαίσιο της ανάγκης για κρατική παρέμβαση στο πεδίο του κοινωνικού κράτους για την οικογένεια και τον εργαζόμενο γενικά. Ακόμα και η άποψή του για την πιθανή έλλειψη γυναικείων ονομάτων για να συμπληρωθούν τα ψηφοδέλτια συνδυασμών της επαρχίας αναφέρεται στις δύσκολες συνθήκες ζωής των πολιτών στην επαρχία συνολικά και των γυναικών ιδιαίτερα.

Παρακάτω θα σχολιαστούν οι θέσεις που υποστηρίχτηκαν από κάθε ένα από τα κοινοβουλευτικά κόμματα, ενώ για τους προαναφερόμενους λόγους, οι θέσεις του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδος θα εξεταστούν ξεχωριστά, στην αρχή του κειμένου που ακολουθεί.

A. ΟΙ ΑΠΟΦΕΙΣ ΠΟΥ ΔΙΑΤΥΠΩΣΕ ΤΟ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΟ ΚΟΜΜΑ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ο λόγος που διατύπωσε το ΚΚΕ αναδεικνύει τον ταξικό διαχωρισμό ως κυρίαρχο στοιχείο των πολιτικοκοινωνικών δρώμενων, σε βάρος της σημασίας της έμφυλης διχοτόμησης, η οποία όμως διατρέχει οριζοντίως την κοινωνική διαστρωμάτωση, άποψη που εκφράζεται υπόρρητα: η περί ταξικού διαχωρισμού συζήτηση αναφέρεται μόνο στις γυναίκες. Πέφτει όμως στην παγίδα της άρρητης αποδοχής της έμφυλης διχοτόμησης όταν χρησιμοποιεί τη λέξη «γυναίκα» ως δηλωτική μιας συγκεκριμένης κοινής, γυναικείας ταυτότητας (βλ. Παντελίδου-Μαλούτα 1992, σελ. 49) - εναλλάσσοντάς την, είναι γεγονός, ενίοτε με τη λέξη «γυναίκες» - πρακτική που αποκαλύπτει την αδυναμία ή άρνηση αντίληψης της κοινωνικής κατασκευής, η οποία επιτάσσει την θεώρηση της μιας κοινής και αδιαίρετης ταυτότητας του υποκειμένου που το εντάσσει αμετάκλητα σε μια ομάδα με δεδομένα εκ των προτέρων χαρακτηριστικά, εφόσον η κοινωνική κατασκευή μιας οποιασδήποτε ομάδας λειτουργεί στο πλαίσιο του χαρακτηρισμού των ατόμων μέσω ενός κοινού, ουσιοκρατικά ορισμένου στοιχείου που τα διαφοροποιεί, με κριτήριο το στοιχείο

αυτό, από άλλες ομοίως κατασκευασμένες ομάδες, εξομοιώνοντάς τα παράλληλα μεταξύ τους.

Στην ίδια κριτική πρέπει να υπαχθεί και η χρήση των εκφράσεων «για να μπορέσει πραγματικά η γυναίκα να ανταποκριθεί στα καθήκοντα και της οικογενειακής ζωής, αλλά και μέσα στην κοινωνία. Πιστεύουμε ότι με αυτόν τον τρόπο θα μπορέσει να συμμετάσχει ισότιμα με τους άνδρες σε δραστηριότητες που την ενδιαφέρουν». Το συμπέρασμα που μπορεί να εξαχθεί από τις παραπάνω εκφράσεις δείχνει προς μια ενιαία ταυτότητα της «γυναίκας» χαρακτηριστικό της οποίας είναι ο λειτουργιστικός της ορισμός (Okin, 1979) μέσα από τις «οικογενειακές υποχρεώσεις» αλλά και η τοποθέτηση του πολιτικού (η συμμετοχή των γυναικών είναι, ας μην ξεχνάμε, το θέμα συζήτησης στην παρούσα φάση της Συνεδρίασης του Σώματος) όσον αφορά τις γυναίκες τουλάχιστον, στη σφαίρα των απλών «ενδιαφερόντων» που ενδέχεται να έχουν οι γυναίκες ως είναι δικαίωμά τους και των οποίων η εξάσκηση θα πρέπει να διευκολυνθεί.

Διευκρινίζεται με σχετική σαφήνεια ότι η αρνητική αντίδραση του ΚΚΕ δεν στρέφεται ενεργητικά εναντίον της ποσόστωσης, αλλά εναντίον της πενιχρής σημασίας της σε σύγκριση με άλλα ζητήματα τα οποία αφορούν τις γυναίκες και περιγράφονται με γενικότητες που φαίνεται να εστιάζουν μάλλον σε κοινωνικές υπηρεσίες για «τη γυναίκα» έτσι ώστε αυτή να μπορέσει να συνεχίσει να παίζει τον καθορισμένο γι' αυτήν ιδιωτικό ρόλο, διευρυμένο από μια έξοδο στον κατ' εξοχήν ανδρικό δημόσιο χώρο. Η «γυναίκα» λοιπόν, αναπαρίσταται εδώ στερεοτυπικά, καθώς η έμφυλη διχοτόμηση είναι αποδεκτή και φαίνεται να αποτελεί τη βάση των εκφερομένων επιχειρημάτων.

Ένα δεύτερο σημείο στο οποίο επικεντρώνεται ο λόγος του ΚΚΕ αφορά την διαδικασία του σχηματισμού συνδυασμών και αναφέρεται ως ενδεχόμενο πρόβλημα το οποίο «εγγίζει τα όρια της λειτουργίας της δημοκρατίας». Επισημαίνεται εδώ η πιθανή δυσκολία εύρεσης υποψηφίων γυναικών στην ελληνική επαρχία, ιδιαίτερα για τα ψηφοδέλτια συνδυασμών που δεν ελέγχονται από τα μεγάλα κόμματα. Χαρακτηριστικά της ελληνικής επαρχίας τα οποία ενδέχεται να αποτελέσουν παράγοντες του προβλήματος θεωρούνται η ερήμωση της υπαίθρου (που αφήνει στα χωριά μόνο γυναίκες μεγάλης ηλικίας), τα πολλαπλά προβλήματα λόγω των δύσκολων συνθηκών ζωής της «λαϊκής οικογένειας» και οι «προκαταλήψεις».

Ενδεχομένως η παραπάνω περιγραφή να άπτεται της πραγματικότητας, ερμηνεύει όμως ταυτόχρονα την πραγματικότητα μέσα από το πρίσμα των δημοφιλών

στερεοτύπων. Μπορεί στην ερημωμένη ελληνική επαρχία να έχουν μείνει μόνο γυναίκες μεγάλης ηλικίας, το ίδιο συμβαίνει όμως και με τους αντίστοιχους άνδρες κατοίκους. Οι δύσκολες συνθήκες ζωής της «λαϊκής οικογένειας» δεν αποτελούν χαρακτηριστικό της υπαίθρου και μόνο, ούτε μπορούν να δικαιολογήσουν την μη συμμετοχή στα κοινά και οπωσδήποτε δεν αποτελούν προνόμιο των γυναικών, εκτός κι αν λάβει κανείς υπόψη το επόμενο χαρακτηριστικό που αναφέρεται, τις «προκαταλήψεις». Στο σημείο αυτό, ο ομιλητής έχει επιλέξει μια ιδιαίτερα γενικού τύπου λέξη, για να συμπυκνώσει μέσω αυτής τις πρακτικές της έμφυλης διχοτόμησης που ο παραδοσιακός τρόπος ζωής έχει διατηρήσει εμφανέστερα (αλλά όχι κατ' ανάγκην σε μεγαλύτερο βαθμό) στην συντηρητική και πατριαρχική οικογένεια της επαρχίας. Δεν λαμβάνει βεβαίως υπόψη του ο ομιλητής ότι το διακύβευμα της συζήτησης είναι ακριβώς ο προτεινόμενος τρόπος για την υποχώρηση των λεγόμενων «προκαταλήψεων» αυτών και η δυνατότητα που αυτός ενδέχεται να προσφέρει για την υποχώρηση των «προκαταλήψεων». Με άλλα λόγια δέχεται ότι οι «προκαταλήψεις» (ή αλλιώς η έμφυλη διχοτόμηση και υποτέλεια) συνιστούν δομικό κομμάτι της ελληνικής κοινωνίας, ιδίως έξω από τα αστικά κέντρα και μη επιχειρώντας να αξιολογήσει την προτεινόμενη (υπό μορφήν τροπολογίας) λύση προδικάζει ότι οι «προκαταλήψεις» αυτές είναι εγγενείς και αναπόδραστες. Με τον τρόπο όμως αυτό, ο ομιλητής του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδος άλλο δεν κάνει παρά να καταδεικνύει το βάθος στο οποίο φτάνουν οι ρίζες του έμφυλου διαχωρισμού στον πολιτικό λόγο (έναν λόγο κυρίαρχα ανδρικό) ένα βάθος που καθιστά αδύνατη την συζήτηση της αποτελεσματικότητας ή όχι ενός προτεινόμενου μέτρου πολιτικής, εφόσον το πρόβλημα το οποίο ισχυρίζεται το μέτρο αυτό ότι επιχειρεί να λύσει ενυπάρχει εντός της πολιτικής συνείδησης στα πλαίσια του υπάρχοντος ανδροκρατούμενου πολιτικού συστήματος. Οι παραπάνω παρατηρήσεις αποκαλύπτουν, έστω και έμμεσα, μια πλευρά της απόλυτης αδυναμίας του υπάρχοντος πολιτικού συστήματος να ενσωματώσει οποιαδήποτε αλλαγή που αντιστρατεύεται τις αρχές του έμφυλου διαχωρισμού και της υποτέλειας πάνω στην οποία το ίδιο έχει δομηθεί.

B. ΟΙ ΑΠΟΨΕΙΣ ΠΟΥ ΔΙΑΤΥΠΩΣΕ ΤΟ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΟ ΚΙΝΗΜΑ

Η άποψη του τότε κυβερνώντος κόμματος (ΠΑΣΟΚ) δια στόματος της Υπουργού Εσωτερικών (η οποία και έφερε το νομοσχέδιο προς ψήφιση) τονίζει ότι ένα τέτοιο θετικό μέτρο βελτιώνει τη δημοκρατία δεδομένης της υπάρχουσας σήμερα αναντιστοιχίας μεταξύ της σύνθεσης του πληθυσμού και της εκπροσώπησης.

Είναι σαφές κατ' αρχήν ότι η οποιαδήποτε αναντιστοιχία μεταξύ της σύνθεσης του πληθυσμού και της αντιπροσώπευσης (και όχι εκπροσώπησης)²⁴ αποτελεί σύμπτωμα δυσλειτουργίας της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας, εφόσον κάποιοι πολίτες οι οποίοι φέρουν συγκεκριμένα κοινωνικά χαρακτηριστικά απουσιάζουν σε μεγάλο βαθμό από τα κέντρα λήψης πολιτικών αποφάσεων. Το ζήτημα εδώ είναι να καθοριστεί η έννοια «σύνθεση του πληθυσμού». Μια σαφέστερη διατύπωση θα διευκρίνιζε πιθανώς την «κατά φύλο σύνθεση του πληθυσμού». Λογικό είναι (λόγω του θέματος της υπό διεξαγωγή συζήτησης) να υποθέσουμε ότι αυτό ακριβώς εννοείται εδώ. Το επόμενο λογικό βήμα προχωρώντας στη σκέψη αυτή, είναι να συμπεράνει κανείς ότι ως δημοκρατική ορίζεται η αντιστοιχία αντιπροσώπευσης και σύνθεσης της κοινωνίας. Όμως θα πρέπει η συζήτηση να περιοριστεί στην κατά φύλο (όχι βιολογικό, αλλά κοινωνικό) σύνθεση ή θα πρέπει να αναφερθεί και στην κατά φυλή, εθνότητα, ηλικία, οικονομική κατάσταση κ.λπ. αντιπροσώπευση; Δεδομένου ότι κάτι τέτοιο δεν συνάδει με τη διατύπωση της υπό ψήφιση τροπολογίας για τις ποσοτώσεις (παρότι το Άρθρο 116, παράγραφος 2 του Αναθεωρημένου Συντάγματος αναφέρει όχι «μόνο», αλλά «ιδίως» γυναίκες), εκλαμβάνεται ως δεδομένο ότι αναφέρεται αποκλειστικά και μόνο η κατά φύλο αντιστοιχία αντιπροσώπευσης και σύνθεσης του πληθυσμού.

Εδώ θα ετίθετο το ερώτημα του λόγου για τον οποίο επιδιώκει κανείς την αντιστοιχία αυτή. Στόχος είναι η αριθμητική και μόνο έκφραση της αντιστοιχίας, ή προϋποτίθεται η θέση ότι οι αιρετές γυναίκες εκπροσωπούν τις γυναίκες πολίτες²⁵; Εάν το ζητούμενο είναι η απλή αριθμητική αντιστοιχία, τότε γεννάται το ερώτημα «και ποιος ο σκοπός της;» Εάν πάλι οι αιρετές γυναίκες προϋποτίθεται ότι θα

²⁴ Το ζήτημα της αντιπροσώπευσης/εκπροσώπησης συζητείται στην επόμενη ενότητα.

²⁵ (περίπτωση που θα δικαιολογούσε ενδεχομένως και την χρήση της λέξης «εκπροσώπηση» από την Υπουργό)

εκπροσωπήσουν τις γυναίκες πολίτες, τότε συνάγεται ότι αντίστοιχα, οι αιρετοί άνδρες εκπροσωπούν μόνο τους άνδρες πολίτες (Βαρίκα, 2002). Στο πλαίσιο αυτό δεν μπορούμε παρά να συμπεράνουμε ότι η ουσία της δημοκρατίας εξαντλείται σε έναν διάλογο μεταξύ των φύλων ο οποίος αποτελεί τη βάση οποιασδήποτε πολιτικής απόφασης του όποιου σώματος αντιπροσώπων ή, με άλλα λόγια, ότι το διακύβευμα κάθε δημοκρατικής συζήτησης είναι στη βάση του ένα και μοναδικό, η έμφυλη διχοτόμηση.

Οπωσδήποτε ο ισχυρισμός ότι η παραπάνω αναντιστοιχία είναι «βαθιά αντιδημοκρατική» ενδεχομένως να εμπεριέχει κάποια αλήθεια, αποτελεί όμως απλή γενικότητα όσον αφορά τη σχέση του με το υπό συζήτηση θετικό μέτρο εφόσον αυτό σε καμιά περίπτωση δεν στοχεύει στην ανατροπή της αναντιστοιχίας θέτοντας κατ' ελάχιστον συμμετοχή μόνο 30%, μόνο στα ψηφοδέλτια, μόνο στις Δημοτικές και Νομαρχιακές εκλογές και φυσικά, δεν αγγίζει κανένα από τα αίτια τα οποία οδηγούν στην ανδροκρατούμενη αντιπροσώπευση.

Στη συγκεκριμένη συζήτηση θα πρέπει κανείς να έχει υπόψη του ότι όταν η Υπουργός χαρακτηρίζει την εκπροσώπηση «βαθιά αντιδημοκρατική» μπορεί να αναφέρεται μόνο στο φαίνεσθαι, στο επικοινωνιακό και διδακτικό επίπεδο της αντιπροσώπευσης, στο ότι δηλαδή η σημαντική απουσία των γυναικών από τα κέντρα λήψης αποφάσεων ως πραγματικότητα, ενδεχομένως περνάει μηνύματα ανισότητας στο σύνολο των πολιτών. Κι αυτό γιατί είναι αδύνατον η Υπουργός μιλώντας για βαθιά αντιδημοκρατική εκπροσώπηση να αναφέρεται σε στρέβλωση της πολιτικής διαδικασίας επιλογής αντιπροσώπων και γενικότερα σε στρέβλωση της έννοιας της αντιπροσώπευσης σε ένα περιβάλλον δημοκρατικό, εφόσον η αντιπροσώπευση δεν βασίζεται στα ατομικά χαρακτηριστικά του αντιπροσώπου και στο κατά πόσον αυτά αντιστοιχούν με τα ατομικά χαρακτηριστικά μερίδας του πληθυσμού, αλλά στην σύμπτωση των λύσεων και ιδεών που ο αντιπρόσωπος επαγγέλλεται, με τις προσδοκίες μερίδας του πληθυσμού (Βαρίκα, 1988).

Η δήλωση ότι «έχουμε υποχρέωση να πάρουμε τα οποιαδήποτε, ακόμα και αντιδημοκρατικά μέτρα, για να αλλάξουμε τη σύνθεση της Βουλής, τη σύνθεση των νομαρχιακών και δημοτικών συμβουλίων», μπορεί μόνο να εκληφθεί ως σχήμα λόγου, δεδομένου ότι εάν εκληφθεί κυριολεκτικά δεν μπορεί παρά να δημιουργήσει σύγχυση, εφόσον δεν είναι δυνατόν οι δημοκρατικά εκλεγμένοι εκπρόσωποι να υποχρεούνται να λάβουν αντιδημοκρατικά μέτρα για την βελτίωση της δημοκρατίας. Κάτι τέτοιο προφανώς θα οδηγούσε σε μια κατ' επίφαση μόνο δημοκρατία. Από την

άλλη πλευρά, μια τέτοια φράση αφήνει ανοιχτό το ενδεχόμενο αμφισβήτησης της δημοκρατικότητας του μέτρου της ποσόστωσης. Φυσικά, η παραπάνω δήλωση δεν είναι ιδιαίτερα σχετική με το περιεχόμενο του υπό ψήφιση μέτρου, καθώς το μέτρο δεν αναφέρεται καθόλου στην αλλαγή της σύνθεσης της Βουλής, ενώ η αλλαγή της σύνθεσης των Δημοτικών και Νομαρχιακών Συμβουλίων είναι μάλλον ευκατὰ και όχι επιβαλλόμενη λόγω της έμμεσης προσέγγισης που υιοθετεί η συγκεκριμένη υπό ψήφιση τροπολογία.

Το ζητούμενο εδώ είναι το πώς αναπαριστάται το υπό συζήτηση πρόβλημα μέσα από τις παραπάνω εκφάνσεις του πολιτικού λόγου.

Η ρητορική των φράσεων που εξετάστηκαν παραπάνω φαίνεται να στοχεύει στην αναγωγή του προβλήματος στο οποίο το προτεινόμενο μέτρο φιλοδοξεί να απαντήσει σε μείζον πολιτικό και κοινωνικό ζήτημα, η λύση του οποίου απαιτεί ακραία μέτρα, ακόμα και μέτρα εκτός του δημοκρατικού πλαισίου. Συνάγεται από αυτό ότι το υπό συζήτηση μέτρο είναι απαραίτητο για να προκύψει σημαντική βελτίωση μιας κατάστασης, η οποία περιγράφεται ως ιδιαίτερα κρίσιμη.

Και πάλι η ένταση του λόγου εδώ είναι δυσανάλογη με το πρόβλημα όπως αυτό αναπαριστάται ενώ το περιεχόμενο δεν αντιστοιχεί με τα χαρακτηριστικά του υπό ψήφιση μέτρου. Οι ρητορικές γενικεύσεις συσκοτίζουν το τοπίο καθώς δεν διατηρούν σε πρώτο πλάνο το είδος και το μέγεθος της προτεινόμενης ποσόστωσης, πράγμα που είναι και η ουσία της υπό ψήφιση διάταξης και συνεπώς της συζήτησης.

Κατά τα λοιπά, ο λόγος του τότε κυβερνώντος κόμματος εστιάστηκε στην έννοια της «διαφορετικότητας», συνδέοντάς την με την ομάδα «γυναίκες». Αναφέρθηκε εκτενώς η διαφορετικότητα των γυναικών η οποία πηγάζει από τους πολλούς τους ρόλους, αναφορά που έδειξε ότι εδώ γίνονται ανεπιφύλακτα δεκτά τα στερεότυπα της γυναίκας-μάνας, της εργαζόμενης μάνας κ.λπ. χωρίς να γίνει εμβάθυνση. Χαρακτηριστική είναι και η αναφορά της αναγκαιότητας δημιουργίας παιδικών σταθμών κ.λπ. η οποία γίνεται σε όλες τις περιπτώσεις σχετικά με τις γυναίκες, πράγμα που σημαίνει ότι η ανατροφή των παιδιών εκλαμβάνεται ότι βαρύνει αυτές και μόνο και όχι την οικογένεια εν γένει. Τονίστηκε επίσης υπέρμετρα η μητρότητα, η γυναικεία ευαισθησία και η «γυναικεία φύση», γεγονός που αποκαλύπτει την έκταση στην οποία ο λόγος του τότε κυβερνώντος κόμματος δομήθηκε ουσιοκρατικά γύρω από πιο δημοφιλή και τετριμμένα στερεότυπα της κοινωνικής κατασκευής της ομάδας «γυναίκες».

Όμως η έννοια «διαφορετικότητα» δεν ορίζεται χωρίς να απαντηθεί το ερώτημα «από τι;» Η έννοια της διαφορετικότητας εδράζεται στην ύπαρξη ενός προτύπου η απόκλιση από το οποίο ορίζεται ως διαφορετικότητα. Αν το δεχτούμε αυτό, τότε σίγουρα τίθεται το ερώτημα του εύρους της εξουσίας και της επιρροής του προτύπου, καθώς η ίδια του η ύπαρξη υποθάλλει σχέσεις υποτέλειας ανάμεσα στο «πρότυπο» και το «διαφορετικό», πράγμα που αποτελεί απόλυτη άρνηση της έννοιας της ισότητας. Με την αναφορά της διαφορετικότητας, επιχειρείται να ενταχθεί το ζήτημα της ποσόστωσης στη γενική έννοια του πλουραλισμού που βασίζεται στην ισότητα, δεχόμενη την διαφορετικότητα. Η διαφορετικότητα των γυναικών ετέθη ως αυτονόητη. Όμως ο μόνος τρόπος να ορίσει κανείς τη διαφορετικότητα των γυναικών, είναι με βάση τη νόρμα «άνδρες». Προβάλλεται λοιπόν κατά τον τρόπο αυτό ως αυτονόητη η κυριαρχία των ανδρών στον πολιτικό χώρο, οι οποίοι καλούνται να δεχτούν σε αυτόν τις γυναίκες ως διαφορετικές. Ζητείται δηλαδή η συμπερίληψη των γυναικών ως «διαφορετικών» αλλά ίσων πολιτών μέσα σε ένα σύστημα το οποίο έχει δομηθεί στη βάση ακριβώς του αποκλεισμού τους, με το ίδιο ακριβώς σκεπτικό της «διαφορετικότητας».

Γ. ΟΙ ΑΠΟΨΕΙΣ ΠΟΥ ΔΙΑΤΥΠΩΣΕ Η ΝΕΑ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Ο λόγος της αξιωματικής αντιπολίτευσης (Νέα Δημοκρατία) περιστρεφόμενος γύρω από την ποιότητα της δημοκρατίας και την αναγκαιότητα βελτίωσής της, ενσωμάτωσε αναφορές οι οποίες κατέδειξαν πλευρές του σκεπτικού της που παρουσιάζουν σημαντικό ενδιαφέρον. Μόνο η ΝΔ αναφέρθηκε στην δικαιολόγηση της εφαρμογής του προτεινόμενου μέτρου στις Δημοτικές και Νομαρχιακές εκλογές. Η Αυτοδιοίκηση χαρακτηρίστηκε ως «ο φυσικός χώρος προέκτασης της γυναίκας έξω από το σπίτι». Η παραπάνω φράση πρόδηλα υπονοεί ότι η θέση της γυναίκας είναι στο σπίτι, εφόσον η Αυτοδιοίκηση είναι ο φυσικός χώρος «προέκτασής της» και μόνο. Ο χειρισμός του θέματος παραπέμπει ευθέως στην παραδοχή του αποκλεισμού της γυναίκας στον ιδιωτικό χώρο. (Okin, 1979). Με βάση την παραδοχή αυτή, το ποσοστό του 30% στα ψηφοδέλτια των Δημοτικών και Νομαρχιακών εκλογών είναι ένα ριζοσπαστικό μέτρο χειραφέτησης και πολιτικής «διαμόρφωσης» της γυναίκας, της οποίας η θέση συνεχίζει να βρίσκεται στη σφαίρα του ιδιωτικού, απλά «επεκτείνεται» στην Αυτοδιοίκηση, το ευρύτερο, κατά κάποιον τρόπο, ιδιωτικό, αλλά σε καμιά περίπτωση στον καθαρά δημόσιο χώρο ο οποίος παραμένει ανδρικός.

Ενδιαφέρον προκαλεί και η θεώρηση της Τοπικής Αυτοδιοίκησης ως ποιοτικά διαφορετικού χώρου από τον πολιτικό χώρο της κεντρικής διοίκησης. Η θεώρηση αυτή εδράζεται κατά πάσα πιθανότητα στην εικόνα της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στη σύγχρονη Ελλάδα, όπως αυτή δημιουργήθηκε μέσω του νομικού πλαισίου και των πρακτικών αποκέντρωσης της διοίκησης.

Κατά τα λοιπά, η οπτική που αποτυπώνεται στο λόγο της αξιωματικής αντιπολίτευσης στοιχειοθετεί την εικόνα της «γυναίκας» (όπου το ουσιαστικό χρησιμοποιείται στον ενικό συχνότατα παραπέμποντας στην ουσιοκρατική θεώρηση της «φύσης» της γυναίκας, αλλά και στην κοινωνικά κατασκευασμένη ομάδα) ως ατόμου το οποίο λόγω των «προκαταλήψεων» και των ιστορικών στερεοτύπων αλλά και για λόγους «ψυχολογικούς» όπως δηλώνεται, αποκλείεται από τον πολιτικό χώρο και συνεπώς θα πρέπει «να ενθαρρυνθεί με κίνητρα» για να συμμετέχει. Είναι φανερό στην πιο πάνω απεικόνιση του προβλήματος ότι η «γυναίκα» η ίδια είναι σε μεγάλο βαθμό υπεύθυνη για τον αποκλεισμό της, εφόσον την εμποδίζουν να συμμετέχει, μεταξύ άλλων, λόγοι ψυχολογικοί. Αυτό συνάγεται και από την παρουσίαση της λύσης του προβλήματος (κίνητρα) ως στοχεύουσας στη «γυναίκα» την ίδια (επομένως και το αίτιο του αποκλεισμού που επιδιώκεται να αρθεί μέσω της λύσης βρίσκεται στην ίδια τη «γυναίκα»). Προφανώς η εφαρμογή της ποσόστωσης εκλαμβάνεται εδώ απλώς ως παροχή κινήτρων για πολιτική ενεργοποίηση των γυναικών, οι οποίες για λόγους που εν μέρει αποδίδονται στις ίδιες, υστερούν στο πολιτικό πεδίο.

Εμφανίζονται και στον λόγο που αρθρώνει η Νέα Δημοκρατία γνωστές στερεοτυπικές εικόνες (η γυναίκα αγρότισσα, η πολύτεκνη μάνα), ενώ διαχωρίζονται οι μητέρες από τις «ελεύθερες κοπέλες», καθώς γίνεται δεκτό ότι οι υποδομές δεν επαρκούν (όπως αναφέρθηκε σχεδόν από όλα τα κόμματα) και υπονοείται ότι χωρίς υποδομές είναι δύσκολη η συμμετοχή για τις μητέρες, δηλώνεται όμως ότι δεν λείπουν «ελεύθερες κοπέλες» που –συνάγεται– δεν έχουν ανάγκη τις υποδομές²⁶ και συνεπώς μπορούν αυτές να συμμετέχουν, εφόσον οι μητέρες αδυνατούν.

²⁶ Με την απόλυτη σύνδεση των υποδομών με την οικογενειακή κατάσταση των γυναικών και την άποψη ότι μόνο οι μητέρες έχουν ανάγκη τις υποδομές αυτές, οι οποίες εκπληρώνουν απόλυτα τον προορισμό τους λειτουργώντας ως μητέρες και δεν υπάρχει λόγος να ασχοληθούν με οτιδήποτε άλλο ή να λειτουργήσουν σαν ολοκληρωμένα άτομα και φορείς της ιδιότητας του πολίτη, δεν σκιαγραφείται μόνο μια εξαιρετικά συντηρητική εικόνα της μητέρας ως ιδιαίτερου τύπου ατόμου ή πολίτη, αλλά και υποβαθμίζεται η σημασία του κοινωνικού κράτους και των κοινωνικών δικαιωμάτων για την πραγμάτωση των ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων.

Χαρακτηριστικός είναι εδώ ο ορισμός της ταυτότητας των γυναικών από τον γάμο και τη μητρότητα (αφού οι «μητέρες» αντιδιαστέλλονται με τις «ελεύθερες κοπέλες» χωρίς να αναγνωρίζεται οποιαδήποτε άλλη οικογενειακή κατάσταση όπως π.χ. συμβίωση και μητρότητα, μονογονεϊκή οικογένεια ή γάμος χωρίς μητρότητα), όπως επίσης και η διαίρεση των γυναικών σε εκείνες που έχουν οικογενειακές υποχρεώσεις και για το λόγο αυτό αποκλείονται πρακτικά από τη συμμετοχή στα κοινά και σε όσες δεν έχουν οικογενειακές υποχρεώσεις και μπορούν να ασχοληθούν με τα κοινά και συνεπώς μπορούν αυτές να δώσουν τη λύση για μια συμμετοχή των γυναικών στην πολιτική²⁷. Η εικόνα που σχηματίζεται εδώ για τις γυναίκες δέχεται ότι η ταυτότητά τους ορίζεται με βάση τους άνδρες, ακόμα και στο ζήτημα της απόλαυσης των πολιτικών τους δικαιωμάτων. Ο λόγος που αρθρώνεται φαίνεται να δέχεται ότι αυτό είναι το αδιαμφισβήτητο πλαίσιο της συζήτησης.

Η υπό συζήτηση διάταξη λοιπόν, ιδωμένη υπό το παραπάνω πρίσμα, αποτελεί ένα κίνητρο για όσες γυναίκες δεν έχουν οικογενειακές υποχρεώσεις να ξεπεράσουν τα «ψυχολογικά» προβλήματα που ενδεχομένως έχουν και να απολαύσουν τα πολιτικά τους δικαιώματα. Με τον τρόπο αυτό η καρδιά του προβλήματος μετατοπίζεται στην γυναίκα και την δική της κοινωνική συμπεριφορά και παύει να λαμβάνει υπόψη τους παράγοντες και τις συγκυρίες που δημιουργούν τον σημερινό αποκλεισμό.

Ένας άλλος άξονας γύρω από τον οποίο δομείται ο λόγος της αξιωματικής αντιπολίτευσης είναι το αίτημα για «ίσες ευκαιρίες». Η δήλωση ότι όλοι οι πολίτες πρέπει «να τυγχάνουν ίσων ευκαιριών», σαν δικαιολογητικό επιχείρημα για την υπερψήφιση της διάταξης αφήνει ερωτήματα σχετικά με το πώς νοείται η ισότητα ευκαιριών, εφόσον δεν υπάρχει ορθολογικός τρόπος να θεωρήσει κανείς την ποσόστωση του ενός τρίτου στα ψηφοδέλτια ως παροχή *ίσης* ευκαιρίας. Γεγονός είναι ότι το λεκτικό της διάταξης «ένα τρίτο από κάθε φύλο» παραπέμπει σε ισότητα ευκαιριών συσκοτίζοντας όμως το ζήτημα εφόσον η ίδια η συζήτηση για τις ποσοστώσεις ξεκινάει από την παραδοχή ότι ο πολιτικός χώρος είναι ανδροκρατούμενος, συνεπώς η ποσόστωση υπέρ των γυναικών πιθανότατα θα

²⁷ Η Okin (1979) μιλώντας για τον λειτουργιστικό ορισμό των γυναικών και τον αποκλεισμό τους από την δημόσια σφαίρα στο έργο των δυτικών πολιτικών στοχαστών αναφέρει ότι ακόμα και στην περίπτωση του φιλελευθερισμού που εκφράζει ο J.S. Mill, όπου οι γυναίκες έχουν πρόσβαση στη δημόσια σφαίρα, αυτό ισχύει μόνο για τις ανύπαντρες γυναίκες, καθώς στην περίπτωση δημιουργίας οικογένειας ο ίδιος ο ορισμός της γυναίκας ως ατόμου αλλάζει και αποκτά καθαρά λειτουργιστικές παραμέτρους.

παραμένει στο 30%, ενώ το ψηφοδέλτιο θα συμπληρωθεί από άνδρες. Θα ήταν ενδεχομένως δυνατόν να μιλήσει κανείς για ίσες ευκαιρίες εάν η ποσόστωση ήταν της τάξεως του 50% για κάθε φύλο, εφόσον η προσφερόμενη ευκαιρία για εκλογή θα ήταν, τυπικά τουλάχιστον, ίση για άνδρες και γυναίκες. Και θα ήταν τυπικά αν και όχι ουσιαστικά ίση δεδομένου ότι οι γυναίκες μπαίνοντας (όπως άλλωστε ισχύει και με την ποσόστωση του 30%) στο ψηφοδέλτιο με ποσόστωση και εκτός της δημόσιας διαδικασίας επιλογής του υποψηφίου, θα είχαν και πάλι (όπως και με το ισχύον σύστημα του ενός τρίτου) πολύ λιγότερες πιθανότητες να εκλεγούν.

Ένα διαφορετικό ζήτημα που αναφέρεται είναι αυτό της πιθανότητας αδυναμίας συμπλήρωσης των ψηφοδελτίων συνδυασμών της επαρχίας με γυναικεία ονόματα (ζήτημα στο οποίο εστίασε και το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδος). Το πρόβλημα εδώ παρουσιάζεται ως αναπόφευκτο, αλλά διευκρινίζεται ότι «δεν είναι θέμα μειονεξίας της γυναίκας, είναι θέμα αντικειμενικών δεδομένων». Εφόσον τα «αντικειμενικά δεδομένα» δεν ορίζονται περαιτέρω, αν και γίνεται σαφές ότι αυτά είναι που εμποδίζουν τις γυναίκες να συμπληρώσουν έστω και το ένα τρίτο των υποψηφίων συμβούλων στην ελληνική επαρχία, είναι εύλογο να συμπεράνει κανείς ότι στην ελληνική επαρχία η πραγμάτωση των πολιτικών δικαιωμάτων των γυναικών δεν είναι δυνατή εξαιτίας αντικειμενικών παραγόντων οι οποίοι δεν αναφέρονται, αλλά υπόρρητα παρουσιάζονται ως αναπόδραστοι. Το εύλογο ερώτημα είναι γιατί οι πολιτικές που προτείνονται δεν εστιάζουν στην ανάλυση και στην εξάλειψη των παραγόντων αυτών οι οποίοι εμποδίζουν ακόμα και το προτεινόμενο θετικό μέτρο της ποσόστωσης να εφαρμοστεί.

Δ. ΟΙ ΑΠΟΨΕΙΣ ΠΟΥ ΔΙΑΤΥΠΩΣΕ Ο ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΡΟΟΔΟΥ

Ο Συνασπισμός χαρακτήρισε την υπό ψήφιση τροπολογία ως «μια σημαντική τομή στα πράγματα» και αναφέρθηκε, όπως και τα περισσότερα κόμματα, στο ζήτημα της έλλειψης υποδομών.

Ο λόγος εδώ εστιάστηκε στην θεώρηση των θετικών μέτρων ως μέτρων που προωθούν την διόρθωση υπαρκτών διακρίσεων. Όμως, δεν φαίνεται να επιζητείται άρση των ίδιων των διακρίσεων οι οποίες εκλαμβάνονται ως αναπόδραστες, αλλά υποβοήθηση της προώθησης των γυναικών ενόσω οι διακρίσεις εξακολουθούν να υπάρχουν. Φαίνεται να υπονοείται ότι οι γυναικείες «υποχρεώσεις» δεν επιτρέπουν

την είσοδο των γυναικών στον πολιτικό χώρο (και η έλλειψη υποδομών επιτείνει το πρόβλημα) και το μειονέκτημα αυτό διορθώνεται, μερικώς τουλάχιστον με την ποσόστωση υπέρ των γυναικών στα ψηφοδέλτια. Το σκεπτικό συνάδει πράγματι με τη φύση ενός θετικού μέτρου, δεν δίνεται όμως η πρέπουσα σημασία στο γεγονός ότι η με ποσόστωση είσοδος των γυναικών στη πρώτη φάση της εκλογικής διαδικασίας τις αφήνει ακάλυπτες στη δεύτερη φάση, όπου γίνεται η εκλογή των υποψηφίων από τους πολίτες. Δεν συζητείται επίσης το ύψος της ποσόστωσης και η συσχέτισή της με το πιθανό αναμενόμενο αποτέλεσμα. Για ποιο λόγο η ποσόστωση αυτή να μην φτάνει το 50% (που άλλωστε προσεγγίζει και την πραγματική αναλογία γυναικών στον πληθυσμό) ή, με στόχο την διόρθωση της αριθμητικής ασυμμετρίας των φύλων στα αντιπροσωπευτικά σώματα για ποιο λόγο να μην φτάνει στο 100% ως μέτρο μεταβατικού χαρακτήρα, μέχρι την αποκατάσταση της ισαριθμίας (Γεραπετρίτης, 2006);

Ενδιαφέρουσα είναι η θετική αναφορά στη γαλλική *parité*. Το ενδιαφέρον της αναφοράς αυτής έγκειται στο ότι η γαλλική *parité* αποτελεί μια πολιτική η οποία παρασάγγες απέχει από το θετικό μέτρο της κατά το 1/3 υποχρεωτικής συμμετοχής των δυο φύλων στα ψηφοδέλτια των συνδυασμών των Δημοτικών και Νομαρχιακών εκλογών και ως προς την δικαιολογητική βάση της και ως πολιτικοκοινωνικό φαινόμενο. Το θετικό μέτρο επιζητεί να βελτιώσει τη θέση μιας μειονεκτούσας ομάδας (συνεπώς, στην περίπτωση μας, ενισχύει δευτερογενώς την θεώρηση του φύλου με όρους μειονεξίας) ενώ η ισάριθμη αντιπροσώπευση πραγματώνει την αριθμητική απεικόνιση της ισοτιμίας και έχει ισχυρό συμβολικό περιεχόμενο (Gaspard, 1995). Η μόνη εξήγηση για την επίκληση της *parité* εδώ είναι η διάθεση εξύψωσης του υπό συζήτηση μέτρου σε πολιτική εξαιρετικά ριζοσπαστική και αποτελεσματική. Άλλωστε ακόμα και από πλευράς νομικών κειμένων ένα θετικό μέτρο χρησιμοποιείται ως προσωρινή «θετική διάκριση» για την ενδυνάμωση «ευπαθών» ομάδων, ενώ η *parité* άλλαξε την μορφή ολόκληρου του Γαλλικού κοινοβουλίου αλλά και τις παραμέτρους της δημοκρατικής διαδικασίας (και ουσίας, εισάγοντας την έννοια του δισυπόστατου της δημοκρατικής πολιτείας), εφόσον ετέθη ως Συνταγματική διάταξη.

Ε. ΣΥΝΟΠΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

• Παρατηρήσεις ως προς τις θεματικές συνισταμένες του πολιτικού λόγου

Μια συνοπτική καταγραφή των αναφερομένων στην παραπάνω συζήτηση στο Ελληνικό Κοινοβούλιο ως λόγων υστέρησης των γυναικών στη συμμετοχή τους στο πολιτικό γίνεσθαι δίνει κάποιες από τις παραμέτρους της αναπαράστασης του προβλήματος:

Ένα από τα συστατικά στοιχεία της αναπαράστασης του προβλήματος από τους εθνικούς αντιπροσώπους είναι το πρόβλημα των προκαταλήψεων. Όλα ανεξαιρέτως τα κοινοβουλευτικά κόμματα αναφέρονται στις «προκαταλήψεις», τη «νοοτροπία», τα «στερεότυπα» και τις «παραδόσεις», αποδίδοντας έτσι την υποδεέστερη θέση των γυναικών (η οποία και τις εμποδίζει από την πρόσβαση στον πολιτικό χώρο) σε ιστορικά δομημένες κοινωνικές κατασκευές, οι οποίες εκ των πραγμάτων δεν δύνανται να εξαλειφθούν με μια και μόνη νομοθετική πρωτοβουλία. Το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδος βλέπει τις κατασκευές αυτές σαν ανυπέρβλητο εμπόδιο στην όποια πιθανή απόδοση της υπό συζήτηση διάταξης, ο Συνασπισμός της Αριστεράς και της Προόδου θεωρεί την «νοοτροπία» ως μια από τις αιτίες αποκλεισμού των γυναικών από τη δημόσια ζωή, αλλά δέχεται ότι η αλλαγή νοοτροπίας είναι εξαιρετικά μακροπρόθεσμος στόχος ενώ το θετικό μέτρο θεωρεί ότι θα έχει άμεσο αποτέλεσμα και θα προωθήσει την ισοτιμία. Η Νέα Δημοκρατία αναφέρεται στις «προκαταλήψεις» μεν, αλλά φαίνεται να εστιάζει περισσότερο σε «ψυχολογικούς λόγους» αλλά και πρακτικούς παράγοντες (αποκλεισμός των γυναικών από χρηματοδοτικούς κύκλους) που η διάταξη βοηθά να ακυρωθούν. Μόνο το κυβερνών κόμμα, το Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα, θεωρεί την διάταξη ως βήμα διάρρηξης των κατασκευών αυτών και μάλιστα δια στόματος της Υπουργού Εσωτερικών, η οποία φέρνει και την τροποποίηση προς συζήτηση.

Ένα δεύτερο συστατικό στοιχείο της αναπαράστασης του προβλήματος είναι η άμεση σύνδεση υποδομών κοινωνικού χαρακτήρα με την δυνατότητα εισόδου των γυναικών στην πολιτική. Η πολιτική των ποσοστώσεων φαίνεται να θεωρείται από αρκετούς βουλευτές (υπόρρητα) ως αντίβαρο της έλλειψης υποδομών. Όλα τα κόμματα αναφέρονται στην ανάγκη βελτίωσης των υποδομών. Αναφερόμενα στις υποδομές όμως, μεταθέτουν τη συζήτηση στο πλαίσιο αναφοράς του κοινωνικού κράτους περισσότερο, συνδέοντας έτσι την ανεμπόδιστη απόλαυση των πολιτικών

δικαιωμάτων με την πραγμάτωση κοινωνικών. Φυσικά η έμφαση που δίνει το κάθε κόμμα στο ζήτημα ανάγεται στην ιδεολογία που αυτό πρεσβεύει. Έτσι είναι χαρακτηριστικό ότι το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδος ζητά την κατάργηση της ιδιωτικής πρωτοβουλίας σε κοινωνικούς τομείς όπως οι υποδομές, ενώ η Νέα Δημοκρατία, αναφέρει το θέμα των υποδομών, χωρίς να αποδίδει καμία σημασία στην ύπαρξη και βελτίωσή τους, αλλά υποστηρίζοντας ότι η συμμετοχή στον πολιτικό χώρο είναι για όλους και δεν ξεχωρίζει τους συμμετέχοντες με βάση την οικογενειακή κατάσταση. Υπερθεματίζοντας αναφέρει επίσης ότι αν μόνο οι ανύπανδρες γυναίκες είναι αυτές που μπορούν να συμμετάσχουν, ας συμμετάσχουν αυτές, καθώς δεν υπάρχει ανάγκη να συμμετάσχουν στον πολιτικό χώρο και οι μητέρες.

Τρίτο στοιχείο αποτελεί η αναφορά της ψυχολογικής συγκρότησης των γυναικών, η οποία θεωρείται ότι αποτελεί εμπόδιο στην είσοδό τους στην πολιτική. Τα δυο μεγάλα κόμματα, το ΠΑΣΟΚ και η ΝΔ φαίνεται, δειλά ή λιγότερο δειλά, να αποδίδουν μέρος της ευθύνης για την υποαντιπροσώπηση από γυναίκες στις ίδιες τις γυναίκες. Το ΠΑΣΟΚ (δια στόματος της Υπουργού Εσωτερικών) μιλάει για «ανασφάλεια των γυναικών», ενώ η ΝΔ μιλάει για «ψυχολογικούς λόγους». Και στις δυο περιπτώσεις η ποσόστωση προβάλλεται ως παρέχουσα κίνητρα στις γυναίκες για την συμμετοχή τους στο πολιτικό γίγνεσθαι (επομένως προϋποθέτει ότι μερίδιο της ευθύνης για το ζήτημα της μη συμμετοχής τους στα αντιπροσωπευτικά σώματα φέρουν οι ίδιες).

Αναφέρονται επίσης τεχνικά προβλήματα τα οποία ενδέχεται να προκύψουν κατά την εφαρμογή του μέτρου, χωρίς όμως να γίνεται συνεπής αιτιολόγηση και ανάλυση της πρόβλεψης τέτοιων προβλημάτων ή να γίνεται ουσιαστική τους συζήτηση. Συγκεκριμένα, το ΚΚΕ και η ΝΔ αναφέρονται στο ζήτημα της δυσκολίας συμπλήρωσης ψηφοδελτίων με γυναικεία ονόματα (και συνεπώς συμμετοχής του τυχόν συνδυασμού στις εκλογές). Στη συγκεκριμένη αναφορά το ΚΚΕ εντοπίζει το πρόβλημα σε συνδυασμούς οι οποίοι δεν στηρίζονται από κομματικούς μηχανισμούς και στις συνθήκες ζωής στην επαρχία, ενώ η ΝΔ μιλάει για «αντικειμενικά δεδομένα» που απαγορεύουν στις γυναίκες να δεχτούν συμμετοχή τους στο ψηφοδέλτιο, χωρίς όμως να τα ορίζει.

Το ΠΑΣΟΚ αναφέρεται δυο φορές στην (πρόσφατη τότε) αναθεώρηση του άρθρου 116 του Ελληνικού Συντάγματος, η οποία εισάγει την εφαρμογή θετικών μέτρων αναφέροντας τις γυναίκες, χωρίς όμως να περιορίζει την εφαρμογή θετικών

μέτρων στις γυναίκες. Οι δυο ομιλούντες του τότε κυβερνώντος κόμματος φαίνεται να επιχειρούν να διευρύνουν την εστίαση της συζήτησης, παρότι η συζητούμενη τροπολογία αναφέρεται μόνο σε γυναίκες και μόνο στο συγκεκριμένο πεδίο της αντιπροσώπευσης σε Δημοτικό και Νομαρχιακό επίπεδο. Βέβαια, αξίζει να αναφερθεί ότι, από το ΠΑΣΟΚ και πάλι, ακούγεται μεμονωμένη φωνή βουλευτή που αντιτίθεται στην ποσόστωση ακριβώς με το επιχείρημα του παράλογου της εκπροσώπησης ομάδων. Η εκπροσώπηση των ομάδων (παθητική ή ενεργητική) είναι όμως ένα ζήτημα που θα αναφερθεί εκτενέστερα στην επόμενη ενότητα.

• Παρατηρήσεις ως προς τις εννοιολογικές συνισταμένες του πολιτικού λόγου

Με στόχο τη συγκρότηση μιας ολοκληρωμένης εικόνας του προβλήματος όπως αυτό έγινε αντιληπτό από τους κοινοβουλευτικούς εκπροσώπους, θα ήταν θεμιτό να αναζητηθούν οι εννοιολογικές συνισταμένες των απόψεων οι οποίες αναπτύχθηκαν κατά τη συζήτηση της τροπολογίας για την ποσόστωση που εξετάζεται.

Ο πολιτικός λόγος που αρθρώθηκε κατέδειξε ότι η υπερψήφιση του θετικού μέτρου της ποσόστωσης έγινε στη θεωρητική βάση της παραδοχής μιας εγγενούς και αναπόφευκτης έμφυλης διχοτόμησης.

Η εφαρμογή θετικών μέτρων καθαυτή, βέβαια, προϋποθέτει ορισμό της ομάδας στην οποία απευθύνονται αυτά, επομένως, ουσιοκρατικού τύπου καθορισμό των χαρακτηριστικών των ατόμων, με βάση τα οποία τα άτομα ανήκουν στην ομάδα. Το υπό συζήτηση θετικό μέτρο στοχεύει στην ομάδα «γυναίκες», δηλαδή τα άτομα συγκαταλέγονται στους ωφελούμενους του μέτρου με βάση την έμφυλη ταυτότητά τους. Με τα παραπάνω δεδομένα, η θεώρηση των όσων συζητούν μια τροπολογία που εισάγει το συγκεκριμένο θετικό μέτρο δεν μπορεί παρά να εδράζεται στην απόλυτη αποδοχή της έμφυλης διχοτόμησης, καθώς σε οποιαδήποτε άλλη περίπτωση η υπό συζήτηση τροπολογία θα εστερείτο νοήματος.

Η πρόσληψη της ομάδας στόχου της συγκεκριμένης πολιτικής εδράζεται στην έμφυλη ταυτότητα και η περιγραφή της ομάδας αποδίδει καθαρά ουσιοκρατική ταυτότητα στα άτομα - πράγμα εμφανές και από την χρήση του ουσιαστικού «γυναίκα» στον ενικό αριθμό, δηλωτικού συγκεκριμένων χαρακτηριστικών που αποδίδονται σε οποιοδήποτε άτομο γένους θηλυκού – και ενσωματώνει στερεοτυπικές αντιλήψεις. Λόγου χάριν, η αναφορά στην έλλειψη υποδομών για τη φροντίδα των παιδιών και των ηλικιωμένων δείχνει τις γυναίκες και όχι την

οικογένεια ως αδικούμενες από την έλλειψη αυτή, υπονοώντας ότι το κοινωνικό κράτος οφείλει να βοηθήσει τις γυναίκες να επωμισθούν τα βάρη των οικογενειακών υποχρεώσεων οι οποίες τους ανήκουν εξ ορισμού αλλά παρεμποδίζουν την απόλαυση των – πολιτικών, στην περίπτωση αυτή - δικαιωμάτων τους, ενώ αντίστοιχα τέτοιο εμπόδιο δεν αναφέρεται για άνδρες οι οποίοι έχουν οικογένεια.

Ο πολιτικός λόγος που εξετάζεται δεν φαίνεται να προσλαμβάνει την εννοιολογική διαφορά της συμμετοχής από την εκπροσώπηση, αλλά και τη διαφορά αυτής από την αντιπροσώπευση. Οι υπέρμαχοι αλλά και οι - ελάχιστοι - πολέμιοι της τροπολογίας περί ποσοστώσεων αναφέρονται στη σημασία της ισορροπημένης (κατά φύλο) εκπροσώπησης, στην αντιπροσώπευση και στην αύξηση της συμμετοχής των γυναικών αδιακρίτως. Από την άποψη της εφαρμογής πάντως, όπως κι αν δει κανείς την πολιτική των ποσοστώσεων, εφόσον ο δηλούμενος στόχος είναι η αύξηση των μελών των αντιπροσωπευτικών σωμάτων τα οποία ανήκουν στο γυναικείο φύλο, η στόχευση στα ψηφοδέλτια και όχι σε αριθμό θέσεων αιρετών, η χαμηλή (30%) ποσόστωση, όπως και το γεγονός ότι υπερπηδώντας το στάδιο της επιλογής υποψηφίων και στοχεύοντας απευθείας στο στάδιο της – μέσω σταυροδότησης – εκλογής από τους ψηφοφόρους (οι οποίοι δεν αναγνωρίζουν τις γυναίκες ως συμμετέχουσες στα κοινά ή ως μέσω της δημόσιας διαδικασίας επιλεγμένες υποψηφίους αλλά μόνο ως «γυναίκες» - ωφελούμενες των ποσοστώσεων) οδηγούν το μέτρο στα όρια της αυτοακύρωσης.

5. ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ: Η ΥΠΟΡΡΗΤΗ ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ

Η επιλογή της πολιτικής των ποσοστώσεων, όπως δείχθηκε παραπάνω, εμπεριέχει μια αναπαράσταση της πραγματικότητας, μια ερμηνευτική δηλαδή περιγραφή της. Συμπεράσματα για την δόμηση της αναπαράστασης αυτής μπορούν να εξαχθούν από την νομοθετική ρύθμιση, την εφαρμογή και τα αποτελέσματά της και κυρίως από τον πολιτικό λόγο, σημεία τα οποία παρουσιάστηκαν σε προηγούμενες ενότητες. Στην παρούσα ενότητα, με βάση τα δεδομένα που παρέχονται στις προηγούμενες, επιχειρείται μια συζήτηση των παραμέτρων της αναπαράστασης του προβλήματος και παράλληλα, μια απεικόνιση πλευρών της πραγματικότητας οι οποίες αποσιωπούνται και βγαίνουν από την συνολική εικόνα εξαιτίας ακριβώς της

κυριαρχίας της αναπαράστασης που εμπεριέχει η εφαρμοζόμενη πολιτική των ποσοστώσεων.

Οι παρακάτω απομονωμένες παράμετροι αλληλοσυμπληρώνονται και συντάσσονται σε μια κοινή αφηγηματική δομή κατά την αναπαράσταση του «προβλήματος» για να υπερτονίσουν τη θεώρηση της έμφυλης διχοτόμησης η οποία διαφαίνεται μέσα από την πολιτική των ποσοστώσεων και προωθείται μέσω της εφαρμογής της.

A. Η «ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΗ» ΟΠΤΙΚΗ

Είναι φανερό ότι η περί ποσοστώσεων τροπολογία ασχολείται με την αριθμητική εκπροσώπηση των υποψηφίων των δυο φύλων στα ψηφοδέλτια, δηλαδή θέτει αριθμητικούς περιορισμούς με βάση το χαρακτηριστικό «φύλο», σε μια διαδικασία - την κατάρτιση του ψηφοδελτίου - η οποία αποτελεί ενδιάμεσο βήμα της δημοκρατικής διαδικασίας της εκλογής αντιπροσώπων.

Η επιλογή των υποψηφίων που συμμετέχουν στο ψηφοδέλτιο ενός συνδυασμού γίνεται συνήθως μέσω πολιτικών και κοινωνικών θεσμών, από τα κόμματα δηλαδή, από την προβολή των συγκεκριμένων ατόμων στα μέσα μαζικής ενημέρωσης και την απήχυσή τους στον πληθυσμό, την λεγόμενη «κοινωνία των πολιτών», γενικότερα. Αυτό σημαίνει ότι εκείνοι που επιλέγονται να συμμετάσχουν σε ένα ψηφοδέλτιο είναι ενεργοί πολίτες που συμμετέχουν στα κοινά επειδή το επιθυμούν και εξυπακούεται ότι διαθέτουν τους πόρους (ενημέρωση για τα κοινά, χρόνο, χρηματοδότηση και προβολή) για να το κάνουν.

Η προβαλλόμενη αναγκαιότητα λοιπόν, η οποία έφερε στο ελληνικό δίκαιο αυτή τη διάταξη συμπερασματικά δομείται πάνω στην αρχική υπόθεση ότι κάποιοι πολίτες των οποίων η ταυτότητα ορίζεται από το φύλο παρότι επιθυμούν να συμμετάσχουν στα κοινά δεν διαθέτουν τους παραπάνω πόρους. Παρά την ευφυή (όπως χαρακτηρίστηκε στο κοινοβούλιο) διατύπωση της διάταξης «από κάθε φύλο», είναι προφανές, δεδομένου ότι η ποσόστωση τίθεται στην ελάχιστη συμμετοχή και ότι τα ψηφοδέλτια και εν γένει η πολιτική ζωή κατά γενική ομολογία ανδροκρατείται, ότι η υποχρεωτική κατ' ελάχιστον συμμετοχή στα ψηφοδέλτια αναφέρεται στις γυναίκες. Συνεπώς, η διάταξη αποτελεί μια *de facto* παραδοχή υστέρησης των γυναικών σε πόρους οι οποίοι θα τους έδιναν τις ίδιες δυνατότητες με τους άνδρες να

συμμετάσχουν στην πολιτική διαδικασία εν γένει και ως εκ τούτου να έχουν ίσες πιθανότητες με τους άνδρες να επιλεγούν για να συμμετάσχουν στα ψηφοδέλτια.

Εάν το συμπέρασμα ότι η έλλειψη πόρων αποτελεί βάση της αριθμητικής υστέρησης των γυναικών στα κέντρα λήψης πολιτικών αποφάσεων δεν ευσταθεί, τότε η αριθμητική αυτή υστέρηση θα οφείλεται στην έλλειψη επιθυμίας των γυναικών για συμμετοχή. Στη δεύτερη αυτή περίπτωση το μέτρο της ποσόστωσης δεν θα αποδώσει καρπούς, ενώ μια τέτοια γραμμή σκέψης οδηγεί μεταξύ άλλων και στο πρόβλημα (το οποίο αναφέρθηκε στο κοινοβούλιο από την αριστερά αλλά και από τη δεξιά) της έλλειψης γυναικείων ονομάτων για την συμπλήρωση του ψηφοδελτίου και την δυνατότητα συμμετοχής του εκάστοτε συνδυασμού στις εκλογές. Ένα θέμα που θα μπορούσε να συζητηθεί εκτενώς ιδιαίτερα από την σκοπιά της φεμινιστικής θεώρησης είναι το για ποιο λόγο οι γυναίκες δεν εκδηλώνουν ενδιαφέρον συμμετοχής στα κοινά, θέμα που όμως δεν θα θιγεί στην παρούσα εργασία.

Αν δεχτούμε ότι το πρόβλημα της αριθμητικής υστέρησης των γυναικών στα κέντρα λήψης πολιτικών αποφάσεων εδράζεται σε έλλειψη πόρων, τότε επίσης ανοίγει ένα μεγάλο θέμα προς συζήτηση, εφόσον θα πρέπει να εντοπιστούν οι λόγοι για τους οποίους η έλλειψη πόρων φέρεται να συνδέεται μόνο με τις γυναίκες κι όχι με τους άνδρες, αλλά και μπαίνει στον πολιτικό λόγο (αναφέρθηκε στην συζήτηση στο κοινοβούλιο) μόνο σε σχέση με το φύλο και όχι σε σχέση με άλλους κατηγοριοποιητικούς παράγοντες όπως η κοινωνική τάξη, η μόρφωση, το επάγγελμα, η οικονομική κατάσταση κ.λπ. Το ζήτημα αυτό επίσης ξεφεύγει από τα πλαίσια της συγκεκριμένης εργασίας.

Η διάταξη και γενικότερα η πολιτική των ποσοτώσεων αναγνωρίζει λοιπόν τις προαναφερθείσες ελλείψεις των γυναικών και επιλέγει όχι να τις θεραπεύσει αλλά να τις προσπεράσει. Επικεντρώνεται στο ζήτημα της αριθμητικής απεικόνισης του αποτελέσματος των ελλείψεων αυτών, αφήνοντας τις ελλείψεις πόρων, τα αίτιά τους και το περιβάλλον στο οποίο εμφανίζονται, στη σκιά. Παρακάμπτοντας τις ελλείψεις των πόρων που προαναφέρθηκαν, τοποθετεί υποχρεωτικά γυναίκες στα ψηφοδέλτια των συνδυασμών, παρακάμπτοντας επίσης το ζήτημα της συμμετοχής των γυναικών στα κοινά και στοχεύοντας στην αριθμητική αύξηση των γυναικών αντιπροσώπων. Η επιδιωκόμενη ισότητα τίθεται, μέσω της εφαρμογής του μέτρου της ποσόστωσης με την παραπάνω διάταξη, στην καλύτερη περίπτωση ως μια απλή προσπάθεια προώθησης μεγαλύτερου αριθμού γυναικών σε θέσεις εκλογής αντιπροσώπων, καθώς το μέτρο εστιάζει στην πρώτη φάση της εκλογικής διαδικασίας και δεν εγγυάται την

αριθμητική αύξηση των γυναικών αντιπροσώπων, εφόσον δεν μπορεί να εγγυηθεί το αποτέλεσμα της εκλογής.

Όμως και η επόμενη φάση της εκλογικής διαδικασίας, η φάση της εκλογής, επηρεάζεται άμεσα από κάποια από τα παραπάνω χαρακτηριστικά. Η έμπρακτη συμμετοχή στα κοινά για την οποία απαραίτητοι είναι οι παραπάνω πόροι, και η συνακόλουθη αναγνωρισιμότητα του υποψηφίου και της προσφοράς του είναι σημαντικοί παράγοντες εκλογής του από τους ψηφοφόρους. Τα σημεία στα οποία υστερούν οι γυναίκες λοιπόν, τα οποία η διάταξη για την ποσόστωση υπόρρητα αναγνωρίζει αλλά προσπερνά, καθιστούν εξαιρετικά δύσκολη την τελική εκλογή των γυναικών υποψηφίων από τους ψηφοφόρους, με βάση φυσικά το σύστημα της σταυροδοσίας το οποίο χρησιμοποιείται σήμερα στην Ελλάδα, πράγμα που φαίνεται από τα αποτελέσματα που περιγράφηκαν στη τρίτη ενότητα.

Με λίγα λόγια, το μέτρο επικεντρώνεται αποκλειστικά στην αύξηση του αριθμού των γυναικών σε αντιπροσωπευτικά σώματα, δεν έχει όμως τη δυνατότητα να εγγυηθεί την αύξηση αυτή.

Μέχρι στιγμής, έμφαση δόθηκε εδώ στον αριθμητικό προσανατολισμό του μέτρου, γιατί αυτή είναι και η κυρίαρχη οπτική όσον αφορά την εν λόγω διάταξη. Όμως είναι φανερό ότι εκείνο που παραμένει στη σκιά και δεν συζητείται είναι η δικαιολόγηση της οπτικής αυτής. Η «επιδιόρθωση» της δημοκρατίας και η εγκαθίδρυση της «ισότητας» των φύλων μέσω της αριθμητικής αύξησης των γυναικών αντιπροσώπων προβάλλονται αξιωματικά και επομένως κάθε δικαιολόγησή τους καθίσταται περιττή μέσα από την ρητορική του πολιτικού λόγου. Έτσι η συσχέτιση της αριθμητικής οπτικής της διάταξης με ζητήματα φύλου δεν επιχειρείται και η συνακόλουθη πιθανή συζήτηση συσκοτίζεται.

Η υπόθεση που δεν μπορεί παρά να ενυπάρχει στην κατασκευή της ανάγκης προώθησης των γυναικών στα αντιπροσωπευτικά σώματα είναι ότι οι γυναίκες και οι άνδρες διαφέρουν θεμελιακά όσον αφορά τις πολιτικές τους απόψεις και ότι μόνο οι γυναίκες είναι ικανές να προωθήσουν θέματα πολιτικής που ενδιαφέρουν τις γυναίκες²⁸. Σε αντίθετη περίπτωση, η επιδίωξη της αριθμητικής αύξησης θα μπορούσε να έχει μόνο συμβολικό (κοινωνικά «διδασκτικό») περιεχόμενο. Αν

²⁸ Λογική η οποία δεν είναι αντίθετη με τις απόψεις περί εκπροσώπησης ομάδων, εφόσον θεωρείται ότι οι αντιπρόσωποι που αποτελούν μέλη ομάδων είναι οι πλέον ικανοί να εκπροσωπήσουν τις ομάδες αυτές. Το συγκεκριμένο ζήτημα θα συζητηθεί εκτενέστερα στην υποενότητα Δ της παρούσας ενότητας.

δεχτούμε όμως ότι μόνο οι γυναίκες μπορούν να προωθήσουν θέματα πολιτικής που ενδιαφέρουν τις γυναίκες, τότε διχοτομούμε τον πολιτικό χώρο βαθιά και απόλυτα, εφόσον δεχόμαστε ότι οι γυναίκες είναι διαφορετικές από τους άνδρες και ότι οι γυναίκες εκπροσωπούν μόνο γυναίκες ενώ οι άνδρες δεν προωθούν θέματα που αφορούν τις γυναίκες και ενδεχομένως εκπροσωπούν μόνο τους άνδρες πολίτες. Όμως οι εκλεγμένοι δεν νομιμοποιούνται να εκπροσωπούν μια μερίδα του εκλογικού σώματος δεδομένου ότι στα πλαίσια τη αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας, εκλέγονται από τους ψηφοφόρους ως υποστηρικτές και προωθητές ενός συγκεκριμένου πολιτικού προγράμματος το οποίο έχει εξαγγελθεί προεκλογικά και όχι ως εκπρόσωποι κοινωνικών ομάδων. Διαφορετικά, η εκλογή γυναικών με βάση το φύλο τους θα δημιουργούσε προσδοκίες στις γυναίκες ψηφοφόρους ότι αιτήματά τους θα υποστηρίζονται από τις εκπροσώπους τους (εκλεγμένες μέσω ποσόστωσης γυναίκες), προσδοκίες που όμως θα ήταν αμφίβολο εάν θα μπορούσαν να πραγματοποιηθούν, καθώς οι γυναίκες-ωφελοούμενες από το μέτρο θα ανήκαν ενδεχομένως σε κοινωνικά στρώματα (ή οικογένειες) που βρίσκονται κοντά στην εξουσία και τα κέντρα λήψης αποφάσεων, ενώ τα αιτήματα των γυναικών-ψηφοφόρων θα προέρχονταν από μια πληθώρα κοινωνικών στρωμάτων και ομάδων με μοναδικό κοινό χαρακτηριστικό το φύλο. Οι γυναίκες ψηφοφόροι που ανήκουν σε ομάδες απομακρυσμένες από την εξουσία και την ισχύ, δύσκολα θα έβλεπαν τις προσδοκίες τους να πραγματοποιούνται και δυσκολότερα ακόμη θα προωθούνταν σε θέσεις στα ψηφοδέλτια. Ακόμα κι αν η ποσόστωση έχει αποτέλεσμα δηλαδή, λειτουργεί μάλλον εντός των πλαισίων αρχουσών κοινωνικών ομάδων, καθώς τα προβλήματα, λόγου χάριν, των γυναικών που εμπλέκονται στην πορνεία, των μουσουλμάνων γυναικών στη Θράκη, των γυναικών Ρομά, των γυναικών που εμπλέκονται στο ποινικό σύστημα ή τα ναρκωτικά, των ομοφυλόφιλων γυναικών ή εκείνων που είναι αρχηγοί μονογονεϊκών οικογενειών χαμηλού εισοδήματος, δεν είναι προβλήματα για τα οποία θα μάχονταν οι (περισσότερες, τουλάχιστον) εκλεγμένες της τοπικής αυτοδιοίκησης²⁹, κι ας είναι προβλήματα που αφορούν την «κοινωνική ομάδα» των

²⁹ Ακόμα κι αν αυτές θεωρηθούν εκπρόσωποι του φύλου τους, δεν είναι εκπρόσωποι κοινωνικών ομάδων, θρησκευτικών ή άλλων μειονοτήτων, ακόμα κι όταν σημαντικό στοιχείο κατασκευής των ομάδων αυτών είναι το φύλο. Λόγου χάριν, ο αποκλεισμός της μουσουλμάνας της Θράκης οφείλεται στον συνδυασμό του φύλου, της εθνοτικής της ομάδας και της θρησκείας της. Δεν είναι δυνατόν να υποστηριχθούν εδώ ζητήματα φύλου απομονωμένα από ζητήματα θρησκείας αλλά και ζητήματα εθνότητας και γλώσσας. Με άλλα λόγια, η έμφυλη διχοτόμηση μπορεί να θεωρηθεί ως οριζοντίως

γυναικών και είναι εμφανή στις τοπικές κοινωνίες. Οπωσδήποτε οι εκλεγμένες (εκτός ποσόστωσης, φυσικά) στο εθνικό κοινοβούλιο δύσκολα μπορεί να υποστηριχτεί ότι προωθούν τέτοια αιτήματα με βάση την ιδιότητα του φύλου τους και πέραν των θέσεων των κομμάτων στα οποία ανήκουν.

Οι εκλεγμένοι, λοιπόν, εκπροσωπούν το έθνος ή τον λαό ως προς τις πολιτικές του επιθυμίες και όχι ομάδες του πληθυσμού ως προς τις ιδιαιτερότητες, τα χαρακτηριστικά και τα επί μέρους συμφέροντα κάθε ατόμου ή κοινωνικά κατασκευασμένης κατηγορίας ή ομάδας ατόμων.

Αν όμως η αριθμητική αύξηση των γυναικών στοχεύει σε συμβολική λειτουργία, τότε μια διάταξη η οποία δεν δύναται να εγγυηθεί σημαντική γυναικεία παρουσία σε αντιπροσωπευτικά σώματα και η οποία δεν αφορά το εθνικό αντιπροσωπευτικό σώμα, το κοινοβούλιο, δεν δύναται και να προωθήσει εύκολα μια κοινωνικά «διδασκτική» εικόνα ικανού αριθμού γυναικών στα κέντρα λήψης αποφάσεων.

B. Η ΟΥΣΙΟΚΡΑΤΙΚΑ ΔΟΜΗΜΕΝΗ ΕΜΦΥΛΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ

Όλη η παραπάνω συζήτηση, όπως και η επιλογή των θετικών μέτρων ως εργαλείου πολιτικής προϋποθέτουν την ύπαρξη μιας καθολικά ισχύουσας τυπικής γυναικείας «φύσης» η οποία μπορεί να γίνει κατανοητή με βάση κάποιον ορθολογικό καθολικό κανόνα, όπως γενικότερα και την ύπαρξη μιας καθολικής αλήθειας (Mouffe, 1995). Με βάση αυτή τη γνώση και στηριζόμενοι σε αυτή την αλήθεια, μπορούμε να δημιουργήσουμε πολιτικές οι οποίες θεραπεύουν προβλήματα που αναπαριστώνται ως προκύπτοντα σε σχέση με την καθολική γυναικεία φύση.

Η επιλογή των θετικών μέτρων εδράζεται, λοιπόν, στην παραδοχή μιας ουσιοκρατικού τύπου ταυτότητας για τις γυναίκες, ενιαίας για όλες και γνωστής, που επιτρέπει την εφαρμογή του μέτρου. Όμως μια ταυτότητα ουσιοκρατικά ορισμένη δεν έχει την δυνατότητα να αλλάξει, εφόσον η «φύση» της, η ουσία της δεν μπορεί να αλλάξει. Επομένως, κάθε μέτρο του οποίου η επιλογή βασίζεται στην ουσιοκρατική ταυτότητα του αποδέκτη του και φιλοδοξεί να αλλάξει την μορφή της είναι εκ προοιμίου αποτυχημένο. Ένα μέτρο που φιλοδοξεί να ανοίξει την πόρτα του

διατρέχουσα το σύνολο της κοινωνίας και αλληλεμπλεκόμενη με πλειάδα άλλων κατηγοριοποιητικών παραγόντων.

πολιτικού χώρου σε υποκείμενα αποκλεισμένα από τον πολιτικό χώρο εξ ορισμού, είτε θα αποτύχει παντελώς, είτε θα πετύχει να εισαγάγει στον πολιτικό χώρο τον ίδιο τον αποκλεισμό. Στην περίπτωση μας, ένα μέτρο που επιχειρεί να εισαγάγει τις γυναίκες στον πολιτικό χώρο μέσω της ποσόστωσης εισάγει μαζί τους και τον αποκλεισμό τους καθώς οι αιρετές πλέον γυναίκες (όσες από αυτές υπάρχουν) είναι ωφελούμενες της ποσόστωσης κι επομένως διαφορετικές από τους άνδρες οι οποίοι εξελέγησαν χωρίς την υποχρεωτική ποσόστωση. Οι γυναίκες αυτές αποκλίνουν από την «νόρμα» του αιρετού. Η διαφορετικότητα όμως, όπως θα υποστηριχθεί σε επόμενη υποενότητα και όπως ήδη αναφέρθηκε στην ενότητα 4, υποκρύπτει ιεράρχηση και κατά συνέπεια, ανισότητα και υποτέλεια. Αντί δηλαδή το μέτρο της ποσόστωσης να αλλάξει την κατάσταση ανισότητας, θα καταλήξει να την θεσμοποιήσει, εισάγοντάς την στην δημοκρατική αντιπροσώπευση. Με άλλα λόγια, η ιδιότητα της γυναίκας αιρετής θα είναι ταυτόσημη με την ιδιότητα μέλους μειονεκτούσας ομάδας και ωφελούμενης της ποσόστωσης, καθιστώντας τη βαρύτητα των θέσεων της διαφορετική από τη βαρύτητα των θέσεων ενός άνδρα αιρετού. Εναλλακτικά και εφόσον το μέτρο, όπως δείχθηκε παραπάνω, από τη σκοπιά της εφαρμογής δεν αγγίζει παρά την αρχική φάση της εκλογικής διαδικασίας, υπάρχουν σημαντικές πιθανότητες να αποτύχει.

Με λίγα λόγια, η επιλογή του θετικού μέτρου ορίζει την ταυτότητα των έμφυλων υποκειμένων ουσιοκρατικά ακριβώς επειδή από τον ορισμό του το θετικό μέτρο δεν μπορεί να λειτουργήσει παρά μόνο για υποκείμενα των οποίων η ταυτότητα είναι απόλυτα καθορισμένη και γνωστή. Βέβαια, οποιοδήποτε μέτρο πολιτικής το οποίο απευθύνεται σε ομάδες του πληθυσμού μπορεί να υποστηριχθεί ότι εδράζεται στην παραδοχή μιας ενιαίας ταυτότητας ατόμων που θεωρείται ότι ανήκουν στην ομάδα. Σε κάθε περίπτωση εφαρμογής πολιτικών που απευθύνονται σε ομάδες-στόχους υπάρχει ένα συγκεκριμένο χαρακτηριστικό της ομάδας το οποίο είναι κοινό (και αποτελεί σημαντικό δομικό στοιχείο της κοινωνικής κατασκευής της ομάδας). Στο εν λόγω χαρακτηριστικό στοχεύει η εκάστοτε πολιτική, επιδιώκοντας να ακυρώσει το ίδιο ή τις επιπτώσεις του στην ζωή του πολίτη. Για παράδειγμα, τα μέτρα για άτομα με αναπηρίες στοχεύουν στην άρση των δυσμενών συνεπειών της αναπηρίας στη ζωή των πολιτών με αναπηρίες, οι πολιτικές για ανέργους στην άρση των δυσμενών επιπτώσεων της ανεργίας στο εισόδημα και το βιοτικό επίπεδο ή άλλες φορές στην εύρεση εργασίας κ.λπ. Στην περίπτωση των γυναικών το μέτρο της ποσόστωσης απευθύνεται στις δυσμενείς επιπτώσεις του φύλου στην πολιτική

συμμετοχή. Με άλλα λόγια, στην υστέρηση συμμετοχής στα αντιπροσωπευτικά σώματα μιας ολόκληρης κατηγορίας πολιτών (η οποία διαχωρίζεται με βάση το φύλο) που ανέρχεται σε περισσότερο από 50% του εκλογικού σώματος. Το ζήτημα εδώ δεν είναι απλά οι δυσμενείς επιπτώσεις κάποιου παράγοντα σε κάποιον τομέα της ζωής του πολίτη (οικονομικό, κοινωνικό κ.λπ.) αλλά η απουσία του μισού πληθυσμού από τα δημοκρατικά δρώμενα. Το ερώτημα εάν στο πλαίσιο της συζήτησης αυτής μπορούν οι γυναίκες να χαρακτηριστούν ως ομάδα θα εξεταστεί σε επόμενη υποενότητα.

Η ίδια η επιλογή λοιπόν του θετικού μέτρου ως εργαλείου αποκλείει από την συζήτηση την αντι-ουσιοκρατική οπτική των ρευστών, αναδιαμορφούμενων ταυτοτήτων του υποκειμένου, οι οποίες επηρεάζονται από εξωτερικές δυνάμεις και μεταλλάσσονται διαρκώς. Αν υιοθετήσει κανείς τον ουσιοκρατικό ορισμό των έμφυλων ταυτοτήτων, τότε θα πρέπει να δεχτεί ότι η ίδια η περιγραφή τους περιλαμβάνει εντός της τις σχέσεις ιεράρχησης και υποτέλειας οι οποίες κατ' αυτόν τον τρόπο εκλαμβάνονται ως σύμφυτες με την ταυτότητα και διαρκείς. Ακόμα και με την είσοδο του υποκειμένου στον πολιτικό χώρο, ο οποιοσδήποτε διάλογός του με άλλα πολιτικά υποκείμενα οριοθετείται με βάση την «ουσία» του υποκειμένου, η οποία ορίζει τις ανάγκες και τα συμφέροντά του και ορίζεται από την ιεραρχική του θέση (υποτέλειας ή εξουσίας). Επομένως, ο δημοκρατικός δημόσιος χώρος ενσωματώνει και δεν αναδομεί τις σχέσεις εξουσίας και υποτέλειας οι οποίες είναι αταίριαστες με την έννοια της δημοκρατίας και, παραμένοντας δημοκρατικός στην διαδικασία, δεν είναι δημοκρατικός στην ουσία. Η παραπάνω συζήτηση είναι αυτή ακριβώς που μένει στη σκιά μέσω της επιλογής του θετικού μέτρου ως εργαλείου πολιτικής.

- **Ο λειτουργιστικός ορισμός της γυναίκας και ο περιορισμός των γυναικών στον ιδιωτικό χώρο**

Πώς όμως δομείται πρακτικά η ουσιοκρατικά ορισμένη ταυτότητα των γυναικών στη συγκεκριμένη περίπτωση; Ο πολιτικός λόγος ο οποίος αρθρώθηκε στα πλαίσια της συζήτησης για την ψήφιση τη τροπολογίας των ποσοστώσεων στη Βουλή, εστιάστηκε επανειλημμένα στις υποχρεώσεις των γυναικών εντός της οικογένειας, ή σε σχέση με την οικογένεια. Είναι γεγονός ότι παρατηρήσεις σε αυτό το πνεύμα αρθρώθηκαν από όλους τους ομιλητές, όλων των κομμάτων.

Παραδοσιακά, η βιολογική αναπαραγωγική ικανότητα των γυναικών συνδυάστηκε με την κοινωνική επιταγή για την ανατροφή των παιδιών η οποία τους ανατέθηκε σαν συνέπεια της αναπαραγωγικής της ικανότητας και τη δημιουργία του «σπιτικού» στο οποίο τα παιδιά θα ανατρέφονταν. Ορίστηκε λοιπόν η «φύση» της γυναίκας από τις λειτουργίες τις οποίες επιτελεί μέσα στον ιδιωτικό χώρο και της αποδόθηκαν χαρακτηριστικά που συνάδουν με την εικόνα της «μητέρας». Η «γυναικεία φύση» περιλαμβάνει τη μητρική τρυφερότητα, την αγάπη, τη φροντίδα, την ευαισθησία κ.λπ. και η θέση των γυναικών στο κοινωνικό πεδίο εκλαμβάνεται ως συνέπεια της «φύσης» αυτής και ως τέτοια δεν επιδέχεται αλλαγών (Okin, 1979).

Κατά τον τρόπο αυτό γίνεται θεμιτό ο πολιτικός λόγος να αναφέρεται σε υποδομές «για τις γυναίκες», παιδικούς σταθμούς «για τις γυναίκες», κοινωνικό κράτος «για τις γυναίκες». Το ζήτημα δηλαδή τίθεται ως «διευκόλυνση των γυναικών για την άσκηση των ρόλων τους (που νομιμοποιούνται έτσι περισσότερο ως δικοί τους)» (Παντελίδου-Μαλούτα, 1996). Σε ένα καπιταλιστικό οικονομικό σύστημα, το κοινωνικό κράτος καλείται να καλύψει τους πολίτες από κινδύνους που δημιουργούνται εξαιτίας της λειτουργίας της αγοράς εργασίας και να διασφαλίσει την θέση τους έτσι ώστε αυτοί να μην περιέλθουν σε θέση τόσο δεινή ώστε να αδυνατούν να απολαύσουν τα ατομικά και πολιτικά τους δικαιώματα³⁰. Η ηθική βάση για την ύπαρξη του κοινωνικού κράτους βρίσκεται στα κατά Μάρσαλ «κοινωνικά δικαιώματα» της δημοκρατικής ιδιότητας του πολίτη (Pateman, 1989). Στην περίπτωση μας, ο τρόπος με τον οποίο το κοινωνικό κράτος παρεμβαίνει (ακόμα και με την απουσία υποδομών, ή την προσφορά υποδομών «για γυναίκες») δύναται να καθορίσει την θέση των γυναικών περιορίζοντάς τες στην ιδιωτική σφαίρα, όπως άλλωστε και έχει πράξει, στα πλαίσια ενός πατριαρχικά οριζόμενου έμφυλου διαχωρισμού του δημόσιου από το ιδιωτικό. Το Ελληνικό κοινωνικό κράτος όπως αναπτύχθηκε διαχρονικά, ανέθεσε στις γυναίκες ένα μεγάλο κομμάτι κοινωνικής προσφοράς εντός της οικογένειας. Όταν πλέον παρήλθε η εποχή που η εργασία του πατέρα αρκούσε για την επιβίωση της οικογένειας (male bread-winner model), και η οικονομικο-πολιτική συγκυρία απαίτησε την είσοδο των γυναικών στην αγορά

³⁰ Η απόλαυση των κοινωνικών δικαιωμάτων καθιστά τον πολίτη ικανό να εισέλθει ως ίσος στο δημόσιο χώρο, καθιστώντας δυνατή την πραγμάτωση των πολιτικών του δικαιωμάτων. Η επέκταση των κοινωνικών δικαιωμάτων σε περισσότερους, με το σκεπτικό αυτό, αποτελεί τη βάση για την επέκταση των πολιτικών δικαιωμάτων σε περισσότερες ομάδες και άτομα που θα καταστούν πλέον ικανά να συμμετέχουν ως πολίτες.

εργασίας, το κοινωνικό κράτος προσαρμόστηκε με διορθωτικές κινήσεις, λόγω χάριν καθιερώνοντας την συνταξιοδότηση των γυναικών σε μικρότερη ηλικία από τους άνδρες, έτσι ώστε να τις διευκολύνει να συνεχίσουν τα κοινωνικής φύσεως καθήκοντά τους στα πλαίσια της οικογένειας, την φροντίδα δηλαδή των εξαρτώμενων μελών, οι υποδομές του κοινωνικού κράτους για την οποία παραμένουν υποτυπώδεις. Οι γυναίκες είναι αυτές που θα φροντίσουν τους γηραιούς γονείς, αλλά κυρίως, μετά την συνταξιοδότησή τους, τα εγγόνια τους, έτσι ώστε η αμέσως επόμενη γενιά γυναικών να μπορέσει, ως είναι απαραίτητο, να μπει στην αγορά εργασίας. Χρησιμοποιήθηκε λοιπόν το κοινωνικό φύλο ως δεκανίκι του υποτυπώδους ελληνικού κοινωνικού κράτους³¹. Οι «οικογενειακές υποχρεώσεις» παραμένουν αναπόσπαστο κομμάτι της έννοιας «γυναίκα». Δεν αποτελούν αντικείμενο συζήτησης, παρά μόνο αναφορά χαρακτηριστικού. Οι «οικογενειακές υποχρεώσεις» περιέργως δεν είναι υποχρεώσεις της οικογένειας, αλλά υποχρεώσεις της γυναίκας. Όμως η οικογένεια η οποία κρύβεται πίσω από τον λειτουργιστικό ορισμό της γυναίκας είναι η παραδοσιακή πατριαρχική οικογένεια. Σε έναν τέτοιο τύπο οικογένειας οι γυναίκες ορίζονται μέσα από τις λειτουργίες που επιτελούν εντός της (λειτουργίες που βασίζονται στην βιολογική αναπαραγωγική τους ικανότητα και καταχρηστικά επεκτείνονται στην ικανότητα να μεγαλώνουν τα παιδιά που γεννούν και να φροντίζουν την οικογένεια, ικανότητες που θεωρείται ότι πρέπει να έχουν, οργανώνοντας για τον άνδρα ένα ιδιωτικό καταφύγιο) και συνεπώς εντός της ιδιωτικής σφαίρας, ενώ οι άνδρες είναι εκείνοι στους οποίους ανήκει η δημόσια σφαίρα, καθώς, ο ίδιος ο ορισμός της γυναίκας με τον παραπάνω τρόπο την αποκλείει από την δημόσια σφαίρα. Η πολιτική συμμετοχή κατά τον τρόπο αυτόν, αποτελεί αποκλειστικό προνόμιο των ανδρών.

Σημαντική παράμετρο της εφαρμογής της ποσόστωσης υπέρ των γυναικών αποτελεί η επιλογή των Δημοτικών και Νομαρχιακών εκλογών για την εφαρμογή αυτή. Όπως είδαμε στην προηγούμενη ενότητα, στον πολιτικό λόγο διατυπώθηκε η άποψη ότι η επιλογή έγινε γιατί ο χώρος της Αυτοδιοίκησης είναι ο φυσικός χώρος

³¹ Κατά τον τρόπο αυτό, βρισκόμαστε σήμερα, λόγω των πολιτικο-κοινωνικο-οικονομικών εξελίξεων, σε ένα σημείο στο οποίο ζητείται από τις γυναίκες να συνεχίσουν τον παραδοσιακό κοινωνικό τους έργο μέσα στην οικογένεια και μάλιστα ενισχυμένο, τη στιγμή που το κοινωνικό κράτος φαίνεται μάλλον να συρρικνώνεται, ενώ παράλληλα θα πρέπει να συμμετέχουν ισότιμα με τους άνδρες στον εργασιακό χώρο και στην οικονομική ζωή, ενδεχομένως χωρίς προνόμια όπως η πρόωρη συνταξιοδότηση. Αυτό όμως αποτελεί μια άλλη, μεγάλη συζήτηση η οποία ξεφεύγει από τα όρια της παρούσας εργασίας.

στον οποίο «η γυναίκα»³² θα πραγματώσει τα πολιτικά της δικαιώματα, ως χώρος ο οποίος πρόσκειται στον ιδιωτικό χώρο. Οι γυναίκες υποχρεούνται να παραμείνουν αποκλεισμένες στον ιδιωτικό χώρο, εφόσον η (ουσιοκρατικά ορισμένη) «φύση» τους ορίζεται λειτουργιστικά (Okin, 1979). Αν πρόκειται να επιχειρήσουν μια «έξοδο» από αυτόν είναι φυσικό να μην τους επιτραπεί η άμεση πρόσβαση σε έναν καθαρά δημόσιο χώρο, αλλά σε ένα χώρο που αποτελεί προέκταση της οικογένειας, τον χώρο της κοινότητας³³.

Η εφαρμογή της πολιτικής των ποσοτώσεων σε ένα χώρο ο οποίος γίνεται αντιληπτός ως απλή προέκταση του ιδιωτικού, επιβάλλει την άποψη της εγγενούς αδυναμίας των γυναικών να κινηθούν σε οποιοδήποτε επίπεδο της καθαρά ανδρικής σφαίρας του δημοσίου χώρου.

Όταν λοιπόν, η συζήτηση για ευρύτερη συμμετοχή των γυναικών στο πολιτικό γίνεσθαι (ή έστω απλή αύξηση του αριθμού των γυναικών αντιπροσώπων) στηρίζεται στην λειτουργιστική αντίληψη για τις γυναίκες και στον αποκλεισμό τους στον ιδιωτικό χώρο, αποσιωπά το οξύμωρο της επιδίωξης να συμπεριληφθούν οι γυναίκες σε έναν πολιτικό χώρο ο οποίος έχει δομηθεί ακριβώς στη βάση του αποκλεισμού τους.

Γ. Η ΕΠΙΚΛΗΣΗ ΤΗΣ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Συνδεδεμένη με την παραπάνω αφηγηματική γραμμή είναι και η επίκληση της διαφορετικότητας και της ορθότητας του να εισαγάγει κανείς στον πολιτικό χώρο μια -κοινωνικά κατασκευασμένη- ομάδα ως «διαφορετική αλλά ίση». Με την εισαγωγή της έννοιας της διαφορετικότητας γίνεται de facto δεκτή η θέση ότι ο δημόσιος χώρος του πολιτικού ανήκει σε άτομα με κοινωνικά χαρακτηριστικά που αποτελούν τη «νόρμα» και επιζητείται η συμπερίληψη της «διαφορετικότητας» στον χώρο αυτό.

Εξάλλου, τα θετικά μέτρα ως εργαλείο πολιτικής, εξ ορισμού εκλαμβάνουν το υπάρχον σύστημα ως αδιαμφισβήτητη νόρμα και θέτουν το ζήτημα ομάδων που αποκλίνουν και μειονεκτούν, άρα ομάδων που πρέπει να βοηθηθούν για να

³² Χρησιμοποιείται ο ενικός αριθμός με όλα όσα υπαινίσσεται, ακριβώς επειδή στον πολιτικό λόγο χρησιμοποιήθηκε κατά τον τρόπο αυτόν, αλλά και γιατί υποδηλώνει την ουσιοκρατικά ορισμένη ταυτότητα που αποδίδεται στις γυναίκες.

³³ Θα πρέπει να σημειωθεί εδώ ότι η συγκεκριμένη θεώρηση της Τοπικής Αυτοδιοίκησης παρουσιάζει ενδιαφέρον ως προς την ποιοτική διαφορά της (όπως αυτή αναπαριστάται στον πολιτικό λόγο) από τον «καθαυτό» δημόσιο χώρο της εθνικής αντιπροσώπευσης.

συμμετάσχουν. Όμως, η διχοτόμηση με βάση μια νόρμα ισοδυναμεί με την έννοια της απόκλισης από την νόρμα που έχει τεθεί, άρα της ιεράρχησης με κορυφαίο σημείο τη νόρμα³⁴.

Με την ικανοποίηση του αιτήματος της ισότιμης συμπερίληψης της διαφορετικότητας δεν αίρονται οι ιεραρχικές σχέσεις μεταξύ νόρμας και «διαφορετικού». Αντίθετα, το «διαφορετικό» θεσμοποιείται ως αντίποδας της νόρμας και με την συγκεκριμένη πολιτική των ποσοστώσεων εγγράφεται κατ' αυτόν τον τρόπο στην καρδιά της δημοκρατίας συμπεριλαμβανόμενο ως τέτοιο στην αντιπροσωπευτική λειτουργία.

Όσον αφορά την συμβολική διάσταση της βελτίωσης (κατά τον τρόπο που πρεσβεύει η προτεινόμενη πολιτική των ποσοστώσεων) της αριθμητικής αναλογίας των γυναικών στα ψηφοδέλτια και στα αντιπροσωπευτικά σώματα, διδάσκει τους πολίτες να βλέπουν γυναικεία παρουσία στην αντιπροσώπευση, με τα χαρακτηριστικά μιας ουσιοκρατικά καθορισμένης με όρους διαφορετικότητας ταυτότητας «γυναίκα» και όχι τις γυναίκες ως πολίτες που συμμετέχουν.

Σε ένα σύγχρονο δημοκρατικό πλαίσιο, όπου οι πολίτες συμμετέχουν και συναποφασίζουν ισότιμα, η επίκληση της διαφορετικότητας δεν μπορεί παρά να αποτελεί αίτημα για συμπερίληψη στο πλαίσιο αυτό κοινωνικών διχοτομήσεων οι οποίες είναι στερεοτυπικά κατασκευασμένες και εκφράζονται ιεραρχικά. Το να ζητάει κανείς κάτι τέτοιο από τη δημοκρατία όμως, συνεπάγεται στρέβλωση της έννοιάς της, καθώς η ικανοποίηση του αιτήματος συνεπάγεται την συμπερίληψη στο

³⁴ Ενδιαφέρον εδώ θα ήταν να δει κανείς πώς και από ποιόν έχει τεθεί σε κάθε περίπτωση η νόρμα σύμφωνα με την οποία ορίζονται διχοτομικά οι ομάδες. Εμπειρικά φαίνεται ότι η νόρμα τίθεται από την κυρίαρχη ομάδα – «κυρίαρχη» ως προς τα μέσα (resources) και την εξουσία: οι μετανάστες αποτελούν ομάδα αποκλίνουσα από την νόρμα «αυτόχθονες», οι γυναίκες από την νόρμα «άνδρες», οι μουσουλμάνοι στην δυτική Ευρώπη από την νόρμα «χριστιανοί», οι μαύροι της Αμερικής από την νόρμα «λευκοί» και ούτω καθ' εξής. Στις παραπάνω δυαδικότητες είναι φανερό ότι η ομάδα που παρουσιάζεται ως νόρμα διαθέτει πολύ μεγαλύτερη εξουσία από την ομάδα η οποία ορίζεται με βάση τη νόρμα, ως αποκλίνουσα από τη νόρμα. Η Καλλιόπη Σπανού, στο *Διοίκηση, Πολίτες και Δημοκρατία* (2000), χαρτογραφώντας τις σχέσεις διοίκησης και πολιτών ορίζει δυο άξονες: τον άξονα ετερονομία/αυτονομία και τον άξονα ομοιομορφία/διαφορετικότητα. Η θέση που υποστηρίζεται στην παρούσα εργασία είναι ότι το αντίθετο άκρο της διαφορετικότητας δεν είναι η ομοιομορφία αλλά η ισότητα. Η διαφορετικότητα, όποια επιφανειακά χαρακτηριστικά κι αν έχει (έμφυλα, φυλετικά, θρησκευτικά, βιολογικά, εθνοτικά κ.λπ.) είναι στην ουσία της κοινωνικά ορισμένη με όρους ιεράρχησης, όπου το πρότυπο (η νόρμα από την οποία αποκλίνει το διαφορετικό και με βάση την οποία ορίζεται ως διαφορετικό) βρίσκεται στο κορυφαίο σημείο της ιεράρχησης. Σε οποιοδήποτε δημοκρατικό περιβάλλον η ιεράρχηση αντιτίθεται στην έννοια της ισότητας και είναι συνεπώς ασύμβατη με τη δημοκρατία. Σημειώνεται ότι με βάση τα παραπάνω είναι απολύτως αποδεκτή η διαφορετικότητα (και η συγκρουσιακή, εντός δημοκρατικών πλαισίων σχέση) απόψεων, όχι όμως η διαφορετικότητα των πολιτών.

δημοκρατικό πλαίσιο δομών ανισότητας (ιεράρχησης) και ανελευθερίας (υποτέλειας, η οποία προκύπτει από την ιεράρχηση). Η διαφορετικότητα στο πλαίσιο αυτό δεν νοείται πλέον ως το αντίθετο της ομοιομορφίας αλλά ως το αντίθετο της ισότητας, εφόσον το «διαφορετικό» χαρακτηρίζει ομάδες (στην περίπτωση αυτή τις γυναίκες, σε άλλες περιπτώσεις τους μαύρους της Αμερικής, εθνοτικές και θρησκευτικές μειονότητες, μετανάστες κ.λπ.) οι οποίες έχουν κατασκευαστεί κοινωνικά, υφίστανται και εισέρχονται στη συζήτηση ως ομάδες οριζόμενες στη βάση της ανισότητας και της υποτέλειάς τους σε κυρίαρχες ομάδες.

Η επίκληση της διαφορετικότητας λοιπόν, δεν φαίνεται απλώς παράλογη αλλά και καταστροφική, καθώς ο στόχος της δεν μπορεί παρά να είναι η νομιμοποίηση και η ενδυνάμωση των ανισοτήτων σε μια κατ' επίφαση δημοκρατία, με χαρακτηριστικά ολιγαρχίας των όσων ακολουθούν τη νόρμα, την οποία οι ίδιοι έχουν ορίσει μέσω της ισχύος τους, καθορίζοντας ταυτόχρονα και την έννοια της διαφοράς, όπως και την ταυτότητα των «διαφορετικών», με βάση την ιεράρχηση και συνεπώς την υποτέλεια.

Δ. ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ, ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΥΣΗ, ΕΚΠΡΟΣΩΠΗΣΗ

Όπως αναφέρθηκε στην προηγούμενη ενότητα, κατά την συζήτηση του μέτρου των ποσοστρώσεων στο Ελληνικό κοινοβούλιο, οι έννοιες συμμετοχή των γυναικών, γυναικεία αντιπροσώπευση και εκπροσώπηση των γυναικών χρησιμοποιήθηκαν χωρίς να γίνει σαφές ποια από αυτές αποτελεί δηλούμενο στόχο του υπό συζήτηση μέτρου των ποσοστρώσεων. Παρακάτω θα συζητηθεί το κατά πόσον το μέτρο των ποσοστρώσεων όπως ψηφίστηκε και εφαρμόζεται σχετίζεται με τις παραπάνω έννοιες.

Εάν το μέτρο στοχεύει στην αύξηση της *συμμετοχής* των γυναικών και εάν ως συμμετοχή νοείται η πρακτική της ανεμπόδιστης ενασχόλησης με τα κοινά που αποτελεί βάση της δημοκρατικής οπτικής, τότε το θετικό μέτρο της ποσόστωσης δεν είναι δυνατόν να βελτιώνει την συμμετοχή, καθώς παρακάμπτει το ζήτημα, τοποθετώντας ένα ποσοστό γυναικών στα ψηφοδέλτια και ως εκ τούτου εξαλείφοντας την ανάγκη αναγνωρισιμότητας του υποψηφίου μέσω της συμμετοχής του στα κοινά για να επιτευχθεί η επιλογή του ως υποψηφίου.

Από την άλλη πλευρά, η διάκριση μεταξύ αντιπροσώπευσης και εκπροσώπησης είναι ζωτικής σημασίας για την αξιολόγηση μιας πολιτικής ποσοστρώσεων αυτού του τύπου. Εάν θεωρεί κανείς ότι υπάρχει υποεκπροσώπηση των γυναικών, τότε οι γυναίκες στην Ελλάδα τουλάχιστον, στερούνται σε μεγάλο βαθμό

της θεμελιώδους προϋπόθεσης της λειτουργίας της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας, της εκπροσώπησής τους, άρα αποκλείονται σε μεγάλο βαθμό από την ιδιότητα του πολίτη. Αν πράγματι υποεκπροσωπούνται (αν δηλαδή θεωρήσουμε ότι τα ποσοστά των γυναικών στα αντιπροσωπευτικά σώματα που παρουσιάστηκαν στην ενότητα 3 αναφέρονται στα ποσοστά εκπροσώπων των γυναικών και όχι αντιπροσώπων που ανήκουν στο γυναικείο φύλο) τότε οι γυναίκες στη χώρα μας δεν είναι απλά πολίτες «δεύτερης κατηγορίας» όπως αναφέρεται συχνά, αλλά δεν είναι καν πολίτες (εφόσον δεν εκπροσωπούνται), ενώ παράλληλα οι αιρετοί άνδρες εκπροσωπούν μόνο συμφέροντα τα οποία αφορούν και συνδέονται με τους ίδιους και με ομόφυλούς τους, οι οποίοι είναι και οι μόνοι που φέρουν την ιδιότητα του πολίτη στο πλαίσιο της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας.

Εάν πάλι το ζήτημα είναι η αντιπροσώπευση, τότε τα ποσοστά γυναικών στα αντιπροσωπευτικά σώματα που παρουσιάστηκαν παραπάνω δηλώνουν απλά ότι δεν υπάρχουν αρκετοί αντιπρόσωποι οι οποίοι να ανήκουν στο γυναικείο φύλο. Ο πολιτικός χώρος εκλαμβάνεται εδώ ως άλλος ένας χώρος δραστηριότητας στον οποίο εμποδίζεται η πρόσβαση των γυναικών³⁵ και το θετικό μέτρο της ποσόστωσης στοχεύει στην αποκατάσταση της ανισορροπίας αυτής κατά τον ίδιο τρόπο που άλλα θετικά μέτρα στοχεύουν στην αποκατάσταση παρόμοιων ανισορροπιών σε άλλους χώρους, όπως στα παραδοσιακά «ανδρικά» επαγγέλματα, ή στο χώρο της εργασίας γενικά. Σε αυτή την περίπτωση όμως, όπως είναι φανερό, παραγνωρίζεται η καθαρά πολιτική διάσταση της αντιπροσώπευσης, η σημασία της και η λειτουργία της στα πλαίσια της δημοκρατίας, εφόσον το πεδίο της αντιπροσώπευσης αντιμετωπίζεται με τον ίδιο τρόπο που αντιμετωπίζονται πεδία δραστηριότητας στον κοινωνικό και ιδιωτικό χώρο.

Η διερεύνηση του κατά πόσον η αντιπροσώπευση που προωθείται με θετικά μέτρα στο πολιτικό πεδίο μπορεί να αποκτήσει στοιχεία εκπροσώπησης αποτελεί ίσως θέμα για μελέτη³⁶, στην περίπτωση όμως του θετικού μέτρου της ποσόστωσης

³⁵ για λόγους που αναφέρονται συνήθως γενικά και αποσπασματικά και δεν ερευνώνται σε βάθος έτσι ώστε να γίνει προσπάθεια να εξαλειφθούν, π.χ. «έλλειψη υποδομών», «προκαταλήψεις» κ.λπ.

³⁶ Η συλλογιστική των Rosenbloom και Featherstonhaugh (1977) όπως και του Thompson (1976) σχετικά με ζητήματα αντιπροσώπευσης και εκπροσώπησης κοινωνικών ομάδων στην γραφειοκρατία έχει ενδεχομένως την χρησιμότητά της ως προς το θέμα που εξετάζεται εδώ, εφόσον μεταφερθεί από το πεδίο της δημόσιας διοίκησης στις Ηνωμένες Πολιτείες στο πεδίο της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας στην Ελλάδα και ειδικά στις Δημοτικές και Νομαρχιακές εκλογές, όπου υπεισέχονται σημαντικοί παράγοντες διαφορετικού περιβάλλοντος και οπωσδήποτε λειτουργιών. Ο Thompson απαριθμεί παράγοντες οι οποίοι ενδέχεται να διευκολύνουν ή να παρεμποδίσουν την παραπάνω

στις εκλογές, το σημαντικότερο θέμα που θα πρέπει να διερευνηθεί είναι κατά πόσον, στα πλαίσια του δημοκρατικού πολιτεύματος είναι θεμιτό να μιλήσουμε με αυτούς τους όρους για εκπροσώπηση. Εάν η αντιπροσώπευση μελών κοινωνικών ομάδων πράγματι οδηγεί υπό κάποιες προϋποθέσεις σε εκπροσώπηση, τότε εγείρονται ζητήματα εκπροσώπησης ομάδων και της συμβατότητας τέτοιας εκπροσώπησης με την αντιπροσωπευτική δημοκρατία, όπως τη γνωρίζουμε.

Σύμφωνα με τη Young (1990), η εκπροσώπηση κοινωνικών ομάδων είναι θεμιτή. Όμως, όπως παραδέχεται και η ίδια η Young, δεν υπάρχει τρόπος να επιλέξει κανείς τις ομάδες οι οποίες θα εκπροσωπηθούν. Αυτό που δεν δέχεται η Young είναι το γεγονός ότι κανένα άτομο δεν μπορεί να ανήκει σε μια μόνο ομάδα και μάλιστα αναπόδραστα. Κάθε άτομο μπορεί να ανήκει σε πολλές διαφορετικές ομάδες ταυτόχρονα, αν δεχτεί κανείς τον μη ουσιοκρατικό ορισμό της ταυτότητας. Στην περίπτωση αυτή και αφού οι πλευρές της ταυτότητας του ατόμου είναι ρευστές και εξελίσσονται³⁷ (Mouffe, 1995), η εκπροσώπηση του ατόμου ως μέλους ομάδας δεν είναι εφικτή, εφόσον καμιά ομάδα δεν μπορεί να εκφράσει την πολυπλοκότητα αυτή. Αν θεωρήσουμε εφικτή την επιλογή του ατόμου ως προς το σαν μέλος ποιας ομάδας

διαδικασία. Αναφέρεται όμως στο πεδίο της δημόσιας διοίκησης όταν λέει λόγου χάριν ότι η επιθυμία για επαγγελματική ανέλιξη παρεμποδίζει την εξέλιξη της αντιπροσώπευσης σε εκπροσώπηση. Ο δημόσιος υπάλληλος τον οποίο περιγράφει ο Thompson βρίσκεται μπροστά σε ένα δίλημμα με ξεκάθαρες επιλογές. Μπορεί να παραμείνει αντιπρόσωπος της φυλής του (στην περίπτωση των μαύρων της Αμερικής που περιγράφει ο Thompson) και να ανελιχθεί, ή να μεταβληθεί και σε εκπρόσωπο και να αντιμετωπίσει τον κίνδυνο να μην ανελιχθεί στην ιεραρχία. Μεταφέροντας τη λογική αυτή στο πεδίο που αφορά η τροπολογία των ποσοστώσεων, θα μπορούσαμε να πούμε ότι ανάλογη επιθυμία για ένα αιρετό πρόσωπο αποτελεί η επανεκλογή του. Το δίλημμα στην περίπτωση των εκλογών δεν τίθεται ξεκάθαρα όπως στην περίπτωση της δημόσιας διοίκησης, εφόσον εδώ δεν υπάρχει θέμα απόφασης των προϊσταμένων, αλλά θέμα ψήφου και οι παράγοντες που καθορίζουν την ψήφο είναι πολλοί. Άλλος παράγοντας που αναφέρει ο Thompson ως παράγοντα παρεμπόδισης της μετατροπής της αντιπροσώπευσης σε εκπροσώπηση είναι η απουσία ξεκάθαρων αιτημάτων της (φυλετικής) μερίδας του πληθυσμού που ενδέχεται να εκπροσωπείται, καθώς στην περίπτωση αυτή ο αντιπρόσωπος που μπορεί να μεταβληθεί σε εκπρόσωπο δεν γνωρίζει με ακρίβεια τα αιτήματα των υποτιθέμενων εκπροσωπούμενων που θα πρέπει να προωθήσει. Η αιρετή, σε περίπτωση που επιλέξει να λειτουργήσει ως εκπρόσωπος των γυναικών στον δήμο της, θα πρέπει να αντιμετωπίσει το γεγονός ότι οι γυναίκες δημότες δεν ορίζονται μόνο από το φύλο τους, αλλά και από μια πληθώρα αλληλοσυγκρουόμενων ιδιοτήτων, που καθορίζουν μια πληθώρα αλληλοσυγκρουόμενων αιτημάτων. Η ίδια η αιρετή δεν μπορεί παρά να θεωρεί την κατάσταση των γυναικών υπό το πρίσμα των ατομικών της κοινωνικο-οικονομικών και πολιτικο-ιδεολογικών καταβολών που σχηματίζουν το αξιολογητικό της σύστημα και δομούν το πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται η οπτική της γωνία. (Ο Karl Mannheim (1936) μίλησε για τη μελέτη «των διαφορετικών τρόπων με τους οποίους τα αντικείμενα παρουσιάζονται στο υποκείμενο σύμφωνα με τις διαφορές στο κοινωνικό περιβάλλον (με αποτέλεσμα) οι κατασκευές του νου να σχηματίζονται αναπόφευκτα με διαφορετικό τρόπο σε διαφορετικά κοινωνικά και ιστορικά περιβάλλοντα».)

³⁷ Εξελίσσονται δε, μέσω της διάδρασης με εξωτερικές «ηγεμονίες» (βλ. ενότητα 2), πράγμα που δεν λαμβάνει υπόψη του το ομολογουμένως υπεραπλουστευμένο παράδειγμα που ακολουθεί και σκοπό έχει να δείξει ότι το φύλο ως παράγοντας απομονωμένος από άλλα κοινωνικά χαρακτηριστικά αδυνατεί να αποτελέσει πολιτικού χαρακτήρα βάση διεκδικήσεων.

θα εκπροσωπείται, παραμένει το πρόβλημα ότι μια τέτοια επιλογή ενδέχεται να φέρει το άτομο σε σύγκρουση με πλευρές των ιδίων του των συμφερόντων. Για παράδειγμα εάν μια γυναίκα εκπροσωπείται ως γυναίκα, τότε το αίτημα των γυναικών νοικοκυρών για μισθό στις νοικοκυρές ή των μητέρων για κρατικά χρηματοδοτούμενους παιδικούς σταθμούς ενδεχομένως να βλάψει τα συμφέροντα της γυναίκας επιχειρηματία και να ακυρώσει το αίτημά της για μικρότερη φορολογία, κατά τον ίδιο τρόπο που το αίτημα της γυναίκας επιχειρηματία για λιγότερο κράτος θα ερχόταν σε σύγκρουση με το αίτημα της φτωχής γυναίκας, της μετανάστριας ή της εργαζόμενης για περισσότερο κοινωνικό κράτος. Από την άλλη πλευρά, η εκπροσώπηση ομάδων κατά τον τρόπο αυτόν υπονοεί ότι μόνο αντιπρόσωποι της ομάδας μπορούν να εκπροσωπήσουν την ομάδα, άρα αν οι γυναίκες είναι μια ομάδα που εκπροσωπείται ή πρέπει να εκπροσωπείται έτσι, το ίδιο ισχύει και για τους άνδρες οι οποίοι εκπροσωπούν την δική τους ομάδα. Στην περίπτωση αυτή θα μπορούσε να δοθεί κάποιο πρακτικό παράδειγμα παρόμοιο με το παραπάνω, καθώς όσοι θα ανήκαν στην ομάδα «άνδρες» θα είχαν επίσης συμφέροντα τα οποία θα αλληλοσυγκρούονταν.

Το αίτημα της εκπροσώπησης ομάδων υφίσταται στη βάση της παραδοχής της διαφορετικότητας. Η Καλλιόπη Σπανού (Σπανού, 2000) αναγνωρίζει τη διαφορετικότητα ως «κρίσιμη διάσταση της έννοιας του πολίτη, η οποία συμπληρώνει το κριτήριο του αυτοπροσδιορισμού». Υποστηρίζει ότι «η άρνηση αναγνώρισης της ιδιαιτερότητας μπορεί να θεωρηθεί καθαυτή ως μορφή ετερονομίας: ο πολίτης δεν έχει τη δυνατότητα αυτοπροσδιορισμού του». Ακόμα και σε αυτό το πλαίσιο συζήτησης θα μπορούσε κανείς να πει ότι στην περίπτωση που η αναγνώριση της ιδιαιτερότητας επιβάλλεται σε κάποιους πολίτες μέσω της εφαρμογής μιας πολιτικής (όπως οι ποσοτώσεις υπέρ των γυναικών στις εκλογές), τότε αυτό που προκύπτει αποτελεί επίσης μια μορφή ετερονομίας, εφόσον ο πολίτης δεν έχει τη δυνατότητα αυτοπροσδιορισμού του· προσδιορίζεται από την αναπαράσταση της ιδιαιτερότητας την οποία προωθεί η πολιτική. Λόγου χάριν, εάν η ποσόστωση υπέρ των γυναικών θεσμοθετηθεί και για τις Βουλευτικές εκλογές, οποιαδήποτε Ελληνίδα αποφασίζει την είσοδό της στην ενεργό πολιτική, προσδιορίζεται αυτόματα με βάση τις παραμέτρους που προωθεί η συγκεκριμένη πολιτική ως προς τη διαφορετικότητά της, προσδιορίζεται δηλαδή ως «γυναίκα», με τα χαρακτηριστικά που συνθέτουν την αναπαράσταση της έννοιας «γυναίκα» από την πολιτική (και συζητούνται στην παρούσα εργασία). Κατά τον τρόπο αυτό χάνεται η δυνατότητα αυτοπροσδιορισμού

του πολίτη, αφού κάθε είσοδος πολίτη γένους θηλυκού στην ενεργό πολιτική συσχετίζεται άμεσα με την ποσόστωση και την κοινωνική κατασκευή της ομάδας γυναίκες.

Ε. ΟΙ ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΣΤΗΝ ΙΣΑΡΙΘΜΗ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΥΣΗ (PARITÉ), ΣΤΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ, ΣΤΗΝ ΕΠΙΔΙΟΡΘΩΣΗ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Ο πολιτικός λόγος που συζητήθηκε στην ενότητα 4, χαρακτηρίστηκε από συγκεκριμένες αφηγηματικές γραμμές που έπλασαν το πρόβλημα που αντιστοιχεί στην προσφερόμενη υπό τύπον τροπολογίας λύση. Η κατασκευή αυτή του προβλήματος δεν θα ήταν εφικτή χωρίς την χρήση αυτού που ο Edelman (1977) ονομάζει «μετωνυμική επίκληση ενός ευρύτερου οικοδομήματος πεποιθήσεων».

Σημειώθηκε στην ενότητα 4 ότι συγκεκριμένες ρητορικές εκφορές του λόγου ξέφευγαν από την πραγματικότητα της διάταξης και συσκοτίζουν την πραγματικότητα αυτή, παρουσιάζοντας την αποτελεσματικότητά της με όρους που μεγαλοποιούσαν υπέρμετρα την κατάσταση. Υπό το πρίσμα των όσων αναφέρει ο Edelman (1988) είναι εφικτή η ερμηνεία των περιπτώσεων αυτών ως επικλήσεων ενός ευρύτερου συνόλου πεποιθήσεων και ιδεολογιών το οποίο ξεκινάει και εμπνέεται από πολιτικές προωθούμενες σε ευρωπαϊκό επίπεδο (άλλωστε η λύση της ποσόστωσης και το πρόβλημα που εδράζεται σε αυτήν εμπνέονται από ευρωπαϊκά κείμενα), αλλά και από τα δημοκρατικά ιδεώδη της ισότητας και της συμμετοχής όλων (και τα δυο τίθενται αφηρημένα και δεν εξειδικεύονται ως προς το νόημά που τους αποδίδουν οι ομιλούντες), συμμετοχή η οποία ενδύεται την εμφάνιση της δύναμης και της εξουσίας να αλλάξει κανείς τον κόσμο προς το καλύτερο.

Οι επικλήσεις αυτές αναφερόμενες σε ιδεολογήματα που έχουν χαρακτηριστεί ως επιθυμητά και ευκατὰ από την πλειοψηφία και έχουν την έννοια του «ευεργετικού» στην κοινή γνώμη, διασφαλίζουν την ομαλή υποδοχή της πολιτικής που προτείνεται, εντάσσοντάς την σε ένα πλαίσιο όχι απλά αποδεκτό, αλλά και επιθυμητό. Παράλληλα, δανείζουν το νόημα του ευρύτερου οικοδομήματος στο οποίο αυθαίρετα εντάσσουν την πολιτική, στην ίδια την πολιτική, μεταβάλλοντάς την σε κομμάτι του οικοδομήματος αυτού, ακόμα κι αν το νόημά της δεν έχει σημαντική σχέση με τα μεγάλα οικοδομήματα πεποιθήσεων, ή ακόμα και με το πρόβλημα που διατείνεται ότι αποσκοπεί στο να λύσει.

Γενικά, η ρητορική κατέχει θέση μεγάλης σημασίας στην διεργασία κατασκευής του προβλήματος, πράγμα που διαφαίνεται και από τις επιπτώσεις της ονομασίας στην πρόσληψη του προβλήματος. Όταν μιλάμε για «αύξηση των γυναικών στα κέντρα λήψης αποφάσεων», αυτόματα οριοθετούμε το αντικείμενο της πολιτικής, εντοπίζοντάς το αποσπασματικά σε μια συγκεκριμένη περιοχή και αποκόβοντάς το από το ευρύτερο πλαίσιο στο οποίο το φαινόμενο του μικρού αριθμού γυναικών στην αντιπροσώπευση εντάσσεται, κάνοντας έτσι εφικτή την επιλογή ενός θετικού μέτρου, το οποίο δύσκολα θα κρινόταν εφαρμόσιμο εάν οι πραγματικές διαστάσεις του ζητήματος (και όχι μόνο μια έκφασή του) λαμβάνονταν υπόψη και εμφανίζονταν στην ονομασία. Η ονομασία λοιπόν που δίνεται στο θέμα που προσεγγίζει η πολιτική είναι θεμελιώδους σημασίας για την επιλογή των στοιχείων που θα χαρακτηριστούν ως αποδεικτικά της περιοχής που θεωρείται προβληματική και θα ληφθούν υπόψη από την πολιτική (Rein & Schön, 1993). Το ζήτημα της επιλογής του θετικού μέτρου θα σχολιαστεί σε επόμενη παράγραφο (Ζ).

ΣΤ. ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΩΣ ΟΜΑΔΑ - ΣΤΟΧΟΣ

Οι Schneider και Ingram (1993) υποστηρίζουν ότι η κοινωνική κατασκευή της ομάδας στόχου επηρεάζει την επιλογή των εργαλείων πολιτικής, την αφηγηματική γραμμή που νομιμοποιεί τις επιλογές πολιτικής, αλλά και την ίδια την πολιτική ατζέντα. Οι κοινωνικές κατασκευές ενσωματώνονται στην πολιτική ως μηνύματα και απορροφώνται από τους πολίτες, επηρεάζοντας τον προσανατολισμό τους και την συμμετοχή τους. Η επιλογή πολιτικής στέλνει μηνύματα (μεταξύ άλλων), για το ποιες συμπεριφορές και τρόποι συμμετοχής είναι κατάλληλα σε μια δημοκρατική κοινωνία.

Η επιλογή του θετικού μέτρου της ποσόστωσης ως εργαλείου πολιτικής δίνει το στίγμα της αντίληψης των δημιουργών πολιτικής ως προς την έμφυλη διχοτόμηση. Η χρήση θετικών μέτρων προϋποθέτει τον εκ των προτέρων ορισμό των δικαιούχων, στη βάση της υστέρησης που αυτοί παρουσιάζουν ως προς την απόλαυση δικαιωμάτων τους. Προϋποθέτει δηλαδή την επιλογή μιας ομάδας-στόχου, με βασικό χαρακτηριστικό μια κοινωνικά κατασκευασμένη ταυτότητα που σαν τέτοια αποκλείει τα μέλη της από την απόλαυση δικαιωμάτων των οποίων - νομικά και θεσμικά - είναι φορείς. Η χρήση των θετικών μέτρων στην περίπτωση μας προϋποθέτει την αποδοχή της κοινωνικής κατασκευής της ομάδας των γυναικών.

Οι κοινωνικές κατασκευές είναι στερεότυπα βασισμένα σε κοινά χαρακτηριστικά και οριοθετούν κοινωνικά μια ομάδα, αποδίδοντας ταυτόχρονα κάποιο είδος αξιολογικού χαρακτηρισμού στα χαρακτηριστικά αυτά (Schneider & Ingram, 1993). Από την άλλη πλευρά, οποιαδήποτε πολιτική στοχεύει στην αλλαγή συμπεριφοράς κάποιων ατόμων. Η αλλαγή συμπεριφοράς επιδιώκεται μέσω του εξαναγκασμού ή της διευκόλυνσης των ατόμων να κάνουν πράγματα τα οποία δεν θα έκαναν χωρίς την επίδραση της πολιτικής.

Η πολιτική των ποσοτώσεων, λοιπόν, ορίζοντας ως στόχο την κοινωνικά κατασκευασμένη ομάδα «γυναίκες», εκλαμβάνει ως αντικειμενικά τα αποδιδόμενα μέσω της κοινωνικής κατασκευής χαρακτηριστικά· επειδή όμως η συγκεκριμένη πολιτική αναφέρεται στη δημοκρατική διαδικασία, η κοινωνική κατασκευή μεταβάλλεται σε κομμάτι του πολιτικού χώρου. Δεν επιχειρεί να μεταβάλει τις συνθήκες οι οποίες δημιούργησαν τα χαρακτηριστικά της κοινωνικής κατασκευής που οδηγούν σε αποκλεισμούς (π.χ. το χαρακτηριστικό του αποκλεισμού της γυναίκας από τον δημόσιο χώρο), αλλά προσπαθεί να αλλάξει την συμπεριφορά των ατόμων ως προς την επιλογή γυναικών σε αιρετές θέσεις, μη μεταβάλλοντας τους θεσμούς οι οποίοι αποκλείουν τις γυναίκες από τέτοιες θέσεις (π.χ. ανδροκρατική και αντιδημοκρατική λειτουργία της οικογένειας και «οικογενειακές υποχρεώσεις» των γυναικών, παρέμβαση του κοινωνικού κράτους στην πατριαρχική και ανδροκρατική λογική).

Όμως μια τέτοια πρακτική οδηγεί στην διαιώνιση του προβλήματος (Edelman, 1988), εφόσον επιδιώκεται η αλλαγή της συνείδησης ή της συμπεριφοράς των ατόμων, με παράλληλη σκόπιμη διατήρηση των θεσμών που παράγουν την εν λόγω συνείδηση και συμπεριφορά.

Η επιλεγόμενη πολιτική σε κάθε περίπτωση ενδέχεται να επιβεβαιώνει τις ανισότητες τις οποίες ρητά δηλώνει ότι θα καταργήσει (Edelman, 1988), όταν ο ίδιος ο νόμος που προωθεί την πολιτική αναγνωρίζει αυτούς που βοηθάει σαν «θύματα» που χρήζουν προστασίας, όπως συμβαίνει στην περίπτωση εφαρμογής θετικών μέτρων. Η θέση αυτών των ατόμων θεσμοποιείται μέσω της πολιτικής ως υποδεέστερη, πράγμα που νομιμοποιεί μια ήδη διαδεδομένη στην κοινωνία άποψη και συμβάλει στη δημόσια εντύπωση για την κατωτερότητα τους. Σύμφωνα και με την άποψη του Robert Merton για την «αυτοεκπληρούμενη προφητεία», τα άτομα που χαρακτηρίζονται κατά τον τρόπο αυτόν δεν έχουν άλλη επιλογή παρά να

συμπεριφερθούν σύμφωνα με τον κώδικα που τους αποδίδεται, εσωτερικεύοντας την περιθωριοποίησή τους και δικαιώνοντας τον χειρισμό της περιθωριοποίησης αυτής.

Οι γυναίκες ως ομάδα-στόχος πολιτικής, αποτελούν μια τεράστια πληθυσμιακή ομάδα. Θα έπρεπε μάλλον να αναφέρονται ως κατηγορία-στόχος ή ως πληθυσμός-στόχος λόγω του αριθμού τους, καθώς αποτελούν περισσότερο από το 50% των πολιτών. Ο μεγάλος αριθμός τους σε σχέση με τα χαρακτηριστικά που τους αποδίδονται στα πλαίσια της κοινωνικής κατασκευής, μπορεί να υποστηριχθεί ότι καθιστά τα ζητήματα φύλου ιδιαίτερα επιλέξιμα για εισαγωγή στην ατζέντα πολιτικής, δεδομένης της μαζικότητας που έχει η θετική αντίδραση προς τους κυβερνώντες για οποιαδήποτε πολιτική που προωθείται ως ευεργετική. Με τους όρους των Cobb και Elder (Cobb, Ross και Ross, 1976), στην περίπτωση αυτή η άμεσα ενδιαφερόμενη κοινή γνώμη (*attentive public*) και η γενική κοινή γνώμη (*general public*) δεν απέχουν τόσο πολύ μεταξύ τους όσο στην περίπτωση άλλων πολιτικών, ενώ η κοινή κοινωνικά κατασκευασμένη ταυτότητα της «γυναίκας» διευκολύνει την ενότητα της οπτικής και ο ορισμός του θέματος διευρύνεται εύκολα από τον πολιτικό λόγο, έτσι ώστε να εξασφαλίσει την συναίνεση της γενικής κοινής γνώμης.

Τα παραπάνω χαρακτηριστικά όπως και η ευρεία χρήση της ποσόστωσης υπέρ των γυναικών σε ευρωπαϊκές χώρες φαίνεται ότι προώθησαν με σημαντική ευκολία το θέμα στην επίσημη ατζέντα, μέσω ταχέως περάσματος από τα τέσσερα στάδια ένταξης ενός θέματος στην επίσημη ατζέντα (του αρχικού προβληματισμού, του προσδιορισμού του αιτήματος, της διάδοσης του προβλήματος και τέλος της εισαγωγής στην θεσμική πολιτική ημερήσια διάταξη). Η κατασκευή μιας λύσης η οποία απευθύνεται πανηγυρικά στον μισό πληθυσμό της χώρας και καταφέρνει να μην βλάπτει σημαντικά τα συμφέροντα οποιουδήποτε είναι μια ευφύεστατη πολιτική κίνηση, ιδιαίτερα σε εποχές που το πολιτικό σύστημα αμφισβητείται και έχει ανάγκη υποστήριξης. Η πολιτική των ποσοτώσεων στις εκλογές, εφόσον συνδέεται με την ουσιαστικότερη λειτουργία της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας, προωθεί ευθέως την αντίληψη ότι το αμφισβητούμενο πολιτικό σύστημα αναμορφώνεται προς το δημοκρατικότερο με σκοπό να αποσπάσει την στήριξη της μεγαλύτερης πιθανής μερίδας του πληθυσμού προς αυτό. Σύμφωνα άλλωστε και με τον Easton (1965), όταν το πολιτικό σύστημα υπόκειται σε ένταση προερχόμενη από τη μειωμένη υποστήριξη των πολιτών προς αυτό, ένα από τα μέσα που μπορεί να χρησιμοποιήσει για να περιορίσει την ένταση είναι οι εκροές του (και οι δημόσιες πολιτικές μπορούν να

χαρακτηριστούν ως εκροές του πολιτικού συστήματος) ως ρυθμιστικός μηχανισμός. Έτσι, όταν η γενική στήριξη είναι μειωμένη, το σύστημα χρησιμοποιεί την μερική στήριξη των πολιτών τους οποίους οι εκροές του ικανοποιούν. Στην περίπτωση μας, οι δημόσιες πολιτικές που ικανοποιούν τις γυναίκες αποδίδουν ιδιαίτερα ευρεία στήριξη, λόγω του πληθυσμιακού μεγέθους της ομάδας.

Οι αδυναμίες του μέτρου στην πράξη που έχουν ήδη αναφερθεί στην ενότητα 3.Γ αποτελούν δικλείδες ασφαλείας έτσι ώστε να μην υπάρξουν δυσარέσκειες και αντιθέσεις, καθώς με τον τρόπο που εφαρμόζεται η διάταξη τα συμφέροντα που θίγονται δεν είναι σημαντικά, εφόσον δεν είναι ιδιαίτερα σημαντικά ούτε και τα οφέλη. Η ωφέλεια του μέτρου για το σύστημα εδράζεται σε μέγιστο βαθμό στην ρητορική που το συνοδεύει, ή, χρησιμοποιώντας την επιλογή λέξεων του Edelman, στην κατασκευή της χειρονομίας ως λύσης. Μια ακόμα δικλείδα ασφαλείας που θα πρέπει να αναφερθεί σχετίζεται με τους άνδρες υποψηφίους οι οποίοι επηρεάζονται από την εφαρμογή του μέτρου. Η ψήφιση από ένα ανδροκρατούμενο κοινοβούλιο διάταξης η οποία επιφέρει απώλεια (τουλάχιστον) ενός 30% των θέσεων στο ψηφοδέλτιο κάθε συνδυασμού για τους άνδρες υποψηφίους θα μπορούσε, μέχρι κάποιου σημείου να χαρακτηριστεί παράδοξη³⁸. Αν λάβει κανείς υπόψη τα αποτελέσματα των Δημοτικών και Νομαρχιακών εκλογών που διεξήχθησαν ενώ η διάταξη ήταν ήδη σε ισχύ φαίνεται ότι η αποτυχία των γυναικών υποψηφίων ήταν τριπλάσια από αυτή των ανδρών (βλ. ενότητα 3.Β). Αν συνυπολογίσουμε την θεμιτή υπόθεση ότι η υποχρεωτική συμπερίληψη 30% γυναικών λογικά βγάζει από το ψηφοδέλτιο μάλλον νεότερους άνδρες υποψηφίους, αλλά όχι παλαιότερους και πιο γνωστούς, συμπεραίνουμε ότι η μέσω ποσόστωσης είσοδος των γυναικών στο ψηφοδέλτιο αυξάνει τις πιθανότητες εκλογής των γνωστών παλαιών υποψηφίων και αφήνει εκτός ψηφοδελτίου τους νεότερους εν δυνάμει αντιπάλους τους, διατηρώντας το status quo. Οποσδήποτε βέβαια, ο παραπάνω ισχυρισμός αποτελεί υπόθεση και σαν τέτοια χρήζει απόδειξης, πράγμα όμως που δεν αποτελεί στόχο της παρούσας εργασίας.

³⁸ (αν και η εντύπωση αυτή μετριάζεται από το γεγονός ότι η διάταξη δεν αφορούσε το κοινοβούλιο, άρα δεν αφορούσε τους ίδιους τους Βουλευτές – θα ήταν ίσως δυσκολότερο να ψηφιστεί ανάλογη διάταξη, έστω και εξίσου αναποτελεσματική για τις Βουλευτικές εκλογές)

Ζ. Η ΕΠΙΛΟΓΗ ΤΟΥ ΘΕΤΙΚΟΥ ΜΕΤΡΟΥ ΩΣ ΕΡΓΑΛΕΙΟΥ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΟΜΑΔΑΣ-ΣΤΟΧΟΥ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ

Η εφαρμογή θετικού μέτρου στην περίπτωση μιας τεράστιας - αναλογικά με τον συνολικό πληθυσμό - ομάδας (και μάλιστα εφαρμογή επιβαλλόμενη από το Αναθεωρημένο Σύνταγμα και πρακτική πολλών ευρωπαϊκών και γενικά δυτικών - και όχι μόνο - χωρών) μεταβάλλει ριζικά την έννοια του ειδικού μέτρου που εφαρμόζεται για να ενισχύσει μια ομάδα που μειονεκτεί, εφόσον το μέτρο αναφέρεται στο πεδίο της δημοκρατικής αντιπροσώπευσης και στον μισό (και πάνω) πληθυσμό της χώρας. Είναι γεγονός ότι τα θετικά μέτρα συνήθως αφορούν πολύ μεγάλες κοινωνικές ομάδες (π.χ. οι μαύροι στις Ηνωμένες Πολιτείες και οι γυναίκες), η χρήση όμως των ποσοστώσεων υπέρ των γυναικών (στην Ελλάδα και σε άλλες χώρες) ειδικά στο πεδίο της δημοκρατικής αντιπροσώπευσης, με τις διαφορές που αυτό έχει ως πολιτικός χώρος από χώρους κοινωνικής δραστηριότητας, αποτελεί πρωτοτυπία. Οι συνέπειες μιας τέτοιας πολιτικής δύνανται να μεταβάλουν μακροπρόθεσμα τον τρόπο θεώρησης της δημοκρατίας, της έννοιας της οικουμενικότητας της ιδιότητας του πολίτη, αλλά και της έννοιας του δικαιώματος.

Η τήρηση της προσωρινότητας του θετικού μέτρου επίσης, (ιδιαίτερα στην περίπτωση όπου, όπως στην Ελλάδα, τα αποτελέσματά του δεν είναι θεαματικά) ενδέχεται είτε να συναντήσει σημαντικές αντιδράσεις εκ μέρους γυναικών με την αιτιολογία της άδικης χειροτέρευσης της θέσης τους, είτε να παραμεληθεί από τους δημιουργούς πολιτικής ως έχουσα πιθανώς υπερβολικά μεγάλο πολιτικό κόστος.

Από την άλλη πλευρά η επιλογή του θετικού μέτρου ως εργαλείου πολιτικής στην περίπτωση αυτή μπορεί να θεωρηθεί ότι υποτιμά όχι μόνο το πληθυσμιακό μέγεθος της ομάδας των γυναικών αλλά και το πρόβλημα του μικρού αριθμού γυναικών στα αντιπροσωπευτικά σώματα, καθώς απευθύνεται σε σύμπτωμα και όχι στο πρόβλημα των κοινωνικών επιπτώσεων του φύλου, συσκοτίζοντας την ευρύτητα του προβλήματος. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω η αποσπασματικότητα στην πρόσληψη του προβλήματος που εγκαθιδρύεται μέσω της ονομασίας του («γυναίκες στα κέντρα λήψης αποφάσεων») καθιστά θεμιτή την απόφαση χρήσης θετικού μέτρου.

Ένα ερώτημα που προκύπτει από την παραπάνω συλλογιστική είναι το γιατί, εάν ισχύουν τα όσα αναφέρθηκαν, η πολιτική των ποσοστώσεων υπέρ των γυναικών σε εκλογές αποτελεί κοινή επιλογή πολιτικής τόσων δυτικών χωρών.

Μια απάντηση στο παραπάνω ερώτημα θα μπορούσε να δοθεί με βάση τις απόψεις των Green-Pedersen και Wilkerson (2006), σύμφωνα με τους οποίους οι παρόμοιες τάσεις στο πολιτικό ενδιαφέρον ενός ζητήματος αντικατοπτρίζουν την πολιτική ελκυστικότητα του ζητήματος όσον αφορά την αναζήτηση ψήφων αλλά και την ανάγκη επίλυσης του ζητήματος.

Με βάση την παραπάνω οπτική θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι η αιτιολογία της αναζήτησης ψήφων είναι θεμιτή δεδομένου του αναλογικού μεγέθους της ομάδας των γυναικών σε σχέση με τον συνολικό πληθυσμό.

Η ανάγκη επίλυσης του ζητήματος ως αίτιο πολιτικού ενδιαφέροντος χρήζει περαιτέρω διερεύνησης, καθώς άλλα αιτήματα που αφορούν τις γυναίκες (ανεργία, αμοιβή που δεν είναι ίση για ίση εργασία, εγκυμοσύνη και μητρότητα ως εμπόδια στην εξεύρεση εργασίας, κ.λπ.) μπορούν να θεωρηθούν πιο φλέγοντα. Κατά την συζήτηση της σχετικής τροπολογίας στο ελληνικό κοινοβούλιο, βουλευτής της αξιωματικής αντιπολίτευσης χαρακτήρισε την τροπολογία «δωρεάν ρυθμίσεις, πάνω σε θέματα, τα οποία δείχνουν ένα μοντερνισμό, έναν προοδευτισμό, αλλά μόνο σε επίπεδο εντυπώσεων»³⁹. Πράγματι, θα μπορούσε να υποστηριχτεί ότι η εν λόγω πολιτική, μη επιβαρύνοντας τον κρατικό κορβανά, πιθανώς αμβλύνει διαμαρτυρίες και πιέσεις για άλλα ζητήματα σχετικά με τις γυναίκες, προβαλλόμενη ταυτόχρονα ως εξαιρετικά προοδευτική. Η υπόρρητα προβαλλόμενη εκτίμηση είναι πιθανώς ότι η αύξηση του αριθμού των γυναικών στα αντιπροσωπευτικά σώματα θα οδηγήσει σε μεγαλύτερη πολιτική υποστήριξη των γυναικείων θεμάτων, τη στιγμή που η πολιτική αυτή δεν εγγυάται το ότι οι αιρετές γυναίκες θα προωθήσουν γυναικεία θέματα αλλά ούτε και ορίζει ποιο θα ήταν το «πρέπον» ή «δίκαιο» μέγεθος του αριθμού γυναικών στα αντιπροσωπευτικά σώματα, και φυσικά δεν εγγυάται την επίτευξή του.

Η. ΣΥΝΟΠΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Η εφαρμογή της πολιτικής των ποσοτώσεων και ο πολιτικός λόγος που την εισήγαγε επιλέγουν μια συσσωμάτωση συνθηκών που ερμηνεύονται ως συνιστώσες ένα πρόβλημα του οποίου την αναπαράσταση οριοθετούν τα επιμέρους χαρακτηριστικά που αναφέρθηκαν στην παρούσα ενότητα, αποκλείοντας ταυτόχρονα άλλα

³⁹ Βλ. Παράρτημα 3, σελ. 96

χαρακτηριστικά των οποίων η συζήτηση ενδέχεται να εισαγάγει άλλες συνθήκες τροποποιώντας την αναπαράσταση του προβλήματος που υπόρρητα εισάγει η εν λόγω πολιτική.

Η επιδίωξη της καθαρά αριθμητικής αύξησης της γυναικείας παρουσίας στα αντιπροσωπευτικά σώματα και η έμφαση στη μειωμένη παρουσία γυναικών στα κέντρα λήψης πολιτικών αποφάσεων αποσιωπεί ζητήματα μειωμένης συμμετοχής των γυναικών στην πολιτική διαδικασία εν γένει και δεν αναφέρεται στους λόγους που οδηγούν στην μειωμένη συμμετοχή ούτε και εξηγεί τους λόγους για τους οποίους θεωρείται σημαντική η αύξηση του αριθμού των γυναικών στα αντιπροσωπευτικά σώματα. Αφήνει επίσης αναπάντητα ερωτήματα σχετικά με το είδος της αντιπροσώπευσης που πρεσβεύει: ουσιαστική εκπροσώπηση γυναικών από γυναίκες, τυπική εμφάνιση πολιτών με γυναικεία χαρακτηριστικά στα αντιπροσωπευτικά σώματα, διδακτικούς σκοπούς για ναδειχθεί στην κοινωνία ότι οι γυναίκες είναι ίσες με τους άνδρες ή κάτι άλλο;

Η θεώρηση μιας ουσιοκρατικά δομημένης έμφυλης ταυτότητας που προϋποθέτει η εφαρμογή θετικών μέτρων περιλαμβάνει τα στοιχεία εκείνα που έχουν διαχρονικά αποκλείσει τις γυναίκες από τη σφαίρα του πολιτικού και τις έχουν περιορίσει στο χώρο του ιδιωτικού. Ακριβώς επειδή το θετικό μέτρο έχει την θεώρηση αυτή, δεν επιζητείται ριζική αλλαγή οπτικής και ισότητα σε ένα πλαίσιο όπου το φύλο δεν ορίζεται ως παράμετρος διαφορετικότητας και ως εκ τούτου παράγοντας ανισότητας, αλλά μάλλον αποδοχή της διαφορετικότητας των γυναικών και ισότιμη συμπερίληψή της στον δημοκρατικό πολιτικό χώρο, παρόλο που ο χώρος αυτός έχει διαχρονικά δομηθεί ιδεολογικά και πρακτικά στη βάση του αποκλεισμού των γυναικών.

Η στόχευση του μέτρου των ποσοστρώσεων παίρνει την έμφυλη διαφορά ως δεδομένη και αναπόδραστη. Όμως η έμφυλη διαφορά είναι κοινωνικό κατασκεύασμα κι έχει δομηθεί στη βάση της ιεράρχησης. Αποτελεί παράδοξο να δέχεται κανείς τη διαφορά, άρα την ιεράρχηση και να στοχεύει στην μη λειτουργία αυτής ως ανισότητας, τη στιγμή που η ίδια η έννοια της ιεράρχησης βασίζεται σε εκείνη της ανισότητας.

Η οπτική του μέτρου των ποσοστρώσεων είναι εξαιρετικά συντηρητική και μονοδιάστατη, δεδομένου ότι δομεί μια γυναικεία ταυτότητα απόλυτα συμβατή με την γυναικεία ταυτότητα που έχει δομήσει ιστορικά η πατριαρχία και επιχειρεί να

εφεύρει σχέση μεταξύ της ταυτότητας αυτής και του δημόσιου πολιτικού χώρου (και μάλιστα στα πλαίσια της δημοκρατίας).

Η θεώρηση των γυναικών ως ομάδας-στόχου μιας εφαρμοζόμενης πολιτικής η οποία αναφέρεται στην ουσία του δημοκρατικού συστήματος, δηλαδή την συμμετοχή και την αντιπροσώπευση αποτελεί μια τεράστιο υποβιβασμό του ζητήματος. Ακόμα κι αν δεχτεί κανείς ότι το φύλο ορθώς εκλαμβάνεται ως χαρακτηριστικό της ταυτότητας του πολίτη, η διαχρονική απουσία του ημίσεος των πολιτών από το δημοκρατικό γίγνεσθαι αλλοιώνει την έννοια της δημοκρατίας σε βαθμό που να αμφισβητείται στη βάση αυτή η νομιμοποίηση του συστήματος. Το πρόβλημα αυτό έχει διαστάσεις τις οποίες ένα θετικό μέτρο υπό μορφήν ποσόστωσης (και μάλιστα ποσόστωσης που αναφέρεται μόνο σε Δημοτικές και Νομαρχιακές εκλογές και μόνο στην κατάρτιση των ψηφοδελτίων) δεν είναι δυνατόν να προσεγγίσει. Η χρήση μιας τέτοιας πολιτικής και η θετική παρουσίασή της μέσα από τον πολιτικό λόγο, όπως και η συναίνεση με την οποία το μέτρο έγινε δεκτό μπορούν να ερμηνευτούν ως ενέργειες που αποσκοπούν στην επανανομιμοποίηση του υπάρχοντος συστήματος, καθώς, όπως σημειώνει η Βαρίκα (1995), είναι εξαιρετικά ύποπτο το γεγονός ότι το ζήτημα αυτό άρχισε να έχει κεντρική σημασία σε μια εποχή όπου το όλο πολιτικό σύστημα φαίνεται να περνάει κρίση.

6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η παρούσα εργασία επιχείρησε να δείξει ότι μια δημόσια πολιτική κατασκευάζει το πρόβλημα για το οποίο προτείνεται ως λύση. Η διαδικασία κατασκευής του προβλήματος αποκαλύφθηκε μέσω των αφηγήσεων που εμπεριέχονται στον πολιτικό λόγο, με την καταγραφή των εννοιολογικών συνισταμένων οι οποίες επελέγησαν από τους ομιλούντες και αναφορά στις εννοιολογικές συνισταμένες οι οποίες αποσιωπήθηκαν. Σκιαγραφήθηκε δηλαδή η αναπαράσταση του προβλήματος όπως εκλαμβάνεται από την υπό διερεύνηση πολιτική, μέσω της αντιπαράθεσης των συνιστωσών της με περιοχές του ζητήματος που έμειναν στη σκιά.

Η πολιτική που αναλύθηκε ήταν η πολιτική των ποσοστώσεων υπέρ των γυναικών στις Δημοτικές και Νομαρχιακές εκλογές στην Ελλάδα.

Δείχθηκε ότι η αριθμητική οπτική που υιοθετείται, ενώ προβάλλει την ανάγκη αύξησης των γυναικών στα κέντρα λήψης αποφάσεων, δεν εγγίζει τα αίτια που οδηγούν στον μειωμένο αριθμό γυναικών. Από την άλλη πλευρά, ακόμα κι αν δεχτεί

κανείς ότι η αναζήτηση και θεραπεία των αιτίων δεν είναι απαραίτητη, η πρακτική έκφραση της θεραπείας του αποτελέσματος (του μειωμένου αριθμού γυναικών) είναι μη αποτελεσματική, επικεντρώνοντας στην φάση επιλογής υποψηφίων και όχι στη φάση εκλογής και θέτοντας αυθαίρετα το ποσοστό στο ένα τρίτο. Η αριθμητική οπτική δεν αναλύεται, δεν δηλώνεται ο λόγος για τον οποίο θεωρείται απαραίτητος ο αυξημένος αριθμός γυναικών σε αντιπροσωπευτικά σώματα. Είναι θέμα συμβολισμού ή ουσίας; Αν είναι θέμα συμβολισμού τότε ο συμβολισμός που προωθείται δεν είναι ισχυρός (η υποχρεωτική ποσόστωση δεν ανέρχεται για παράδειγμα σε 50% των εκλεγέντων). Αν είναι θέμα ουσίας τότε το ερώτημα που προκύπτει είναι «ποια είναι η ουσία;» Πώς αποδεικνύεται ότι η αύξηση των γυναικών στα αντιπροσωπευτικά σώματα έχει ουσιαστικό αντίκτυπο στην αντιπροσώπευση, ότι δηλαδή το βιολογικό/κοινωνικό χαρακτηριστικό του φύλου έχει έννοια στο πλαίσιο της δημοκρατικής αντιπροσώπευσης στην υπαρκτή δημοκρατία; Τα παραπάνω ερωτήματα δεν προσεγγίζονται από τον πολιτικό λόγο και δεν προσλαμβάνονται από την πολιτική – μένουν ως αδιάφορες περιοχές και δεν αποτελούν παραμέτρους του προβλήματος, όπως αυτό αναπαριστάται.

Δείχθηκε επίσης ότι η εφαρμογή ενός μέτρου «υπέρ των γυναικών» από γνωστικής άποψης περιλαμβάνει έναν ορισμό των «γυναικών» κι έτσι, κατ' ανάγκη, δέχεται την κοινωνική κατασκευή της ομάδας. Εισάγοντας όμως την κοινωνική κατασκευή αυτή στη θεσμική συζήτηση της αντιπροσώπευσης την νομιμοποιεί και την παγιώνει, επιτάσσοντας την εσωτερικεύσή της από τους πολίτες όχι απλώς γενικά, αλλά στην συγκεκριμένη περίπτωση όπου αυτοί λειτουργούν ως εκλογικό σώμα. Με άλλα λόγια εγγράφει την κοινωνική κατασκευή αυτή στο δημοκρατικό πολίτευμα.

Η δικαιολόγηση της ποσόστωσης ως προσπάθεια συμπερίληψης της διαφορετικότητας στηρίχθηκε εμφανώς στην άποψη ότι οι γυναίκες είναι «διαφορετικές». Δεν συζητήθηκε καθόλου το πώς εδραιώνεται αυτή η άποψη, από ποιόν είναι διαφορετικές οι γυναίκες ως φορείς της ιδιότητας του πολίτη και ως προς τι. Αν υπονοείται ότι οι γυναίκες είναι διαφορετικές από τους άνδρες όσον αφορά την ιδιότητα του πολίτη, τότε η ιδιότητα του πολίτη διαφοροποιείται ως προς το φύλο, πράγμα που σημαίνει ότι όχι μόνο η πρακτική της υπαρκτής δημοκρατίας αλλά και η έννοια της δημοκρατίας αλλάζει με την εισαγωγή μιας διττής υπόστασης της οικουμενικής ιδιότητας του πολίτη, η οποία μάλιστα εδραιώνεται στην ιδέα της

διαφοράς των γυναικών από τους άνδρες, που εκλαμβάνονται σαν νόρμα με βάση την οποία κρίνεται η ύπαρξη διαφοράς.

Στα πλαίσια της συζήτησης αναζητήθηκε ο σκοπός της προώθησης της αριθμητικής αύξησης των γυναικών στα αντιπροσωπευτικά σώματα και η διερεύνηση έδειξε ότι ενδέχεται ο σκοπός αυτός να είναι η άρση των εμποδίων στην πρόσβαση των γυναικών, σε ένα πλαίσιο στο οποίο δεν λαμβάνονται υπόψη τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του πεδίου της αντιπροσώπευσης ως πεδίου καθαρά πολιτικού. Δεν διαπιστώθηκε όμως με βεβαιότητα ότι ο σκοπός της πολιτικής των ποσοτώσεων σχετίζεται ουσιαστικά με την πραγματική αύξηση της γυναικείας συμμετοχής (δεν την προωθεί τουλάχιστον με τρόπο που να αποδεικνύεται), της αντιπροσώπευσης από γυναίκες (δεν την εγγυάται) ή της εκπροσώπησης των γυναικών (η υπόθεση ότι οι γυναίκες στα αντιπροσωπευτικά σώματα εκπροσωπούν γυναίκες δεν μπορεί να στοιχειοθετηθεί).

Η ρητορική του πολιτικού λόγου, στην προσπάθεια να πείσει, επικαλείται έννοιες γενικές και ιδεολογήματα που έχουν χαρακτηριστεί ως επιθυμητά και έχουν την ιδιότητα του ευεργετικού για την κοινή γνώμη. Με τον τρόπο αυτό συσκοτίζει τις πραγματικές παραμέτρους της αναπαράστασης του προβλήματος.

Η χρήση ενός θετικού μέτρου στην περίπτωση των γυναικών υποβιβάζει το γυναικείο ζήτημα σε πρόβλημα μιας μειονεκτούσας ομάδας, όπως η αποσπασματική στόχευση της πολιτικής στον αριθμό γυναικών στα αντιπροσωπευτικά σώματα (και μάλιστα στις τοπικές εκλογές και μόνο) υποβιβάζει το γυναικείο ζήτημα σε πρόβλημα εισόδου μελών μειονεκτούσας ομάδας σε κάποιον τομέα. Το ζήτημα όμως του αποκλεισμού των γυναικών από τον δημόσιο χώρο του πολιτικού είναι πολύ ευρύτερο και δεν μπορεί να προσεγγιστεί με τόσο αποσπασματικό τρόπο, ο οποίος συσκοτίζει την πραγματική του ευρύτητα, που αγγίζει τα όρια της λειτουργίας της δημοκρατίας.

Το μέγεθος της ομάδας των γυναικών καθιστά τουλάχιστον ενδιαφέρουσα την υιοθέτηση θετικού μέτρου, καθώς οι γυναίκες αποτελούν το 52% περίπου του πληθυσμού της χώρας. Με άλλα λόγια, το θετικό μέτρο αντί να διευκολύνει απλώς την πρόσβαση μιας μειονεκτούσας ομάδας σε κάποια δικαιώματα, εγκαθιδρύει σε αυτήν την περίπτωση ένα κράτος διαφορετικής μεταχείρισης του ημίσεος των πολιτών στο πεδίο της δημοκρατικής διαδικασίας, αποκτά δηλαδή σημαντική ισχύ που ξεπερνά τη χρήση του ως εργαλείο πολιτικής για την βελτίωση της θέσης ομάδων που μειονεκτούν.

Όπως φαίνεται από τα παραπάνω, οι πτυχές του ζητήματος που συζητήθηκαν κατασκεύασαν ένα πρόβλημα κατάλληλο για την εφαρμογή της πολιτικής-λύσης των ποσοστρώσεων. Η διερεύνηση των πλευρών οι οποίες δεν προσεγγίστηκαν στη συζήτηση δείχνει ότι εάν οι πλευρές αυτές λαμβάνονταν υπόψη η πολιτική της ποσόστωσης δεν θα ήταν εφαρμόσιμη. Το ερώτημα που προκύπτει είναι κατά πόσον το πολιτικό σύστημα θα είχε την ικανότητα να συμπεριλάβει στις παραμέτρους τις οποίες συνυπολογίζει κατά την επεξεργασία του προβλήματος και την παραγωγή της πολιτικής ζητήματα τεράστιας κοινωνικής και πολιτικής ευρύτητας, όπως το γυναικείο ζήτημα και να τα αντιμετωπίσει μέσω πολιτικών και, εάν κάτι τέτοιο ήταν δυνατόν, τι εύρος δέσμης πολιτικών θα ήταν απαραίτητο. Η απάντηση πιθανώς βρίσκεται σε έναν προσανατολισμό προς την οριζόντια συμπερίληψη τέτοιων ζητημάτων σε ολόκληρο το φάσμα των πολιτικών. Ένα τέτοιο παράδειγμα, όσον αφορά το ζήτημα του κοινωνικού φύλου, θα μπορούσε να είναι η ιδέα του λεγόμενου gender mainstreaming και ίσως του - ακόμα στα σπάργανα - gender budgeting, των οποίων όμως η πρακτική εφαρμογή μένει ακόμα να οριστεί. Η παραπάνω άποψη αποτελεί μια υπόθεση η οποία θα είχε ενδιαφέρον - και ενδεχομένως χρησιμότητα - να διερευνηθεί.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΚΑΙ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΜΕΤΑΦΡΑΣΜΕΝΗ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Βαρίκα, Ε., 1995, «Επανάδρυση ή επιδιόρθωση της Δημοκρατίας; Το αίτημα της ισάριθμης αντιπροσώπευσης των φύλων», *Σύγχρονα Θέματα*, 57, 1995, σσ.42-58

Βαρίκα, Ε., 2002, «Η ισάριθμη αντιπροσώπευση στη Γαλλία», *7 Ημέρες, Η Καθημερινή* 15/12/2002, σσ. 26-27

Γεραπετρίτης, Γ., 2006, «Ποσοστώσεις Γυναικών σε Εκλόγιμα Αξιώματα. Κριτική της νομολογίας σε Ελλάδα και ΗΠΑ», *Δικαιώματα του Ανθρώπου*, ΔτΑ Νο 32/2006, σελίδες 1299-1311, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκουλας

Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, Α., 2002, «Κατακτώντας την Πολιτική Ισότητα», *7 Ημέρες, Η Καθημερινή* 15/12/2002, σσ. 20-23

Παντελίδου-Μαλούτα, Μ., 1992, *Γυναίκες και Πολιτική: Η πολιτική φυσιογνωμία των Ελληνίδων*, Αθήνα, Gutenberg

Παντελίδου-Μαλούτα, Μ., 1996(Α), «Πολιτική ταυτότητα, γυναικεία υποκειμενικότητα και δημοκρατία», στο Λυριντζής Χ., Νικολακόπουλος Η., Σωτηρόπουλος Δ., *Κοινωνία και Πολιτική: Όψεις της Γ' Ελληνικής Δημοκρατίας*, Αθήνα 1996, Θεμέλιο, σσ. 338-362

Παντελίδου-Μαλούτα, Μ., 1996(Β), «Φεμινιστικό κίνημα, φεμινιστική θεωρία και ιδιότητα του πολίτη», *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, 8, 1996, σσ. 154-180

Παντελίδου-Μαλούτα, Μ., 2002(Α), «Δημοκρατία και σχέσεις των δυο φύλων», *7 Ημέρες, Η Καθημερινή* 15/12/2002, σσ. 28-29

Παντελίδου-Μαλούτα, Μ., 2002(Β), *Το φύλο της δημοκρατίας*, Αθήνα, Σαββάλας

Σπανού, Κ., 2000, *Διοίκηση, Πολίτες και Δημοκρατία*, Αθήνα, Παπαζήσης

Gaspard, F., 1995, «Για την ισάριθμη αντιπροσώπευση: γένεση μιας έννοιας, γέννηση ενός κινήματος», *Σύγχρονα Θέματα*, 57, 1995, σσ. 32-41

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Bacchi, C.**, 1999, *Women, Policy and Politics. The construction of policy problems*, London, Sage Publications
- Cobb, R., Ross J.K, Ross, M.H.**, 1976, "Agenda building as a comparative political process", *American Political Science Review* LXX(1) March 1976, pp.126-138
- Easton, D.**, 1965, *A framework for political analysis*, Prentice Hall
- Edelman, M.**, 1964, *The symbolic uses of politics*, 1985, University of Illinois Press
- Edelman, M.**, 1977, *Political Language: Words that succeed and policies that fail*, New York, NY Academic Press
- Edelman, M.**, 1988, *Constructing the political spectacle*, Chicago, The University of Chicago Press
- Green-Pedersen, C., and Wilkerson, J.**, 2006, "How agenda setting attributes shapes politics", *Journal of European Public Policy*, 13 (7), September 2006, Routledge, pp. 1039-1052
- Lindblom, C.**, 1959, "The science of 'muddling though'", *Public Administration Review* Spring 1959, pp. 79-88
- Mannheim, K.**, 1936, *Ideology and Utopia*, New York: Harcourt, Brace, όπως αναφέρεται στο Rein, M. & Schön, D., 1993, "Reframing policy discourse", in F. Fischer, John Forester (eds), *The argumentative turn in policy analysis and planning*, UCL Press 1993, pp. 145-166
- Mouffe, Ch.**, 1995, "Post-Marxism: Democracy and Identity", *Society and Space*, 13(3), 1995, σσ. 259-266
- Okin, S.M.**, 1979, *Women in Western Political Thought*, Princeton, Princeton University Press
- Pateman, C.**, 1988, *The Sexual Contract*, Cambridge, Cambridge Polity Press
- Pateman, C.**, 1989, *The Disorder of Women*, Cambridge, Cambridge Polity Press
- Phillips, A.**, 1994, "Dealing with Difference: a politics of ideas or a politics of presence?", *Constellations*, 1, 1, 1994, pp. 74-91
- Reif, K. & Schmitt, H.**, 1980, "Nine Second-Order National Elections. A Conceptual Framework for the Analysis of European Election Results", *European Journal of Political Research* 8, 1980, pp 3-44

- Rein, M. & Schön, D.**, 1993, "Reframing policy discourse", in F. Fischer, John Forester (eds), *The argumentative turn in policy analysis and planning*, UCL Press 1993, pp. 145-166
- Rosenbloom, D. & Featherstonhaugh, J.**, 1977, "Passive and Active Representation in the Federal Service: A Comparison of Blacks and Whites", *Social Science Quarterly*, March 1977, pp. 873, 874-883, South-western Social Science Association, as reprinted in Dolan, J. & Rosenbloom, D., (eds) *Representative Bureaucracy: Classic Readings and Continuing Controversies*, M.E. Sharpe 2003, New York
- Schneider, A. & Ingram, H.**, 1993, "Social Construction of target populations: Implications for Policy and Politics", *American Political Science Review*, Vol. 87, (2), 1993, pp. 334-347
- Smith, G. & May, D.**, 1993, "The artificial debate between rationalist and incrementalist models of decision-making", in M. Hill (ed.), *The policy process. A Reader*, Harvester Wheatsheaf 1993, pp. 197-211
- Thompson, F.**, 1976, "Minority Groups in Public Bureaucracies: Are Passive and Active Representation Linked?", *Administration and Society*, August 1976, pp. 202-205; 212-218, Sage Publications, as reprinted in Dolan, J. & Rosenbloom, D., (eds) *Representative Bureaucracy: Classic Readings and Continuing Controversies*, M.E. Sharpe, 2003, New York
- Young, I. M.**, 1990, "Polity and Group Difference: A Critique of the Ideal of Universal Citizenship", in Sunstein, C. (ed) *Feminism and Political Theory*, Chicago, 1990, University of Chicago Press, pp. 117-142

ΠΗΓΕΣ ΑΠΟ ΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

www.kethi.gr (προσπελάστηκε τον Νοέμβριο 2007)

www.parliament.gr (προσπελάστηκε τον Νοέμβριο 2007)

<http://www.mfhr.gr> (προσπελάστηκε τον Νοέμβριο 2007)

http://www.ypes.gr/ekloges/content/gr/dimot_fr.htm (προσπελάστηκε τον Νοέμβριο 2007)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1

Απόσπασμα της Εγκυκλίου 19 για την διενέργεια των εκλογών της 15^{ης} Οκτωβρίου 2006 για την ανάδειξη ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ και ΚΟΙΝΟΤΙΚΩΝ ΑΡΧΩΝ (Ιούνιος 2006)

1.3 Ποσόστωση υποψηφίων από τα δύο φύλα

Κάθε συνδυασμός πρέπει να συμπεριλάβει στο ψηφοδέλτιό του υποψήφιους δημοτικούς ή κοινοτικούς συμβούλους, συμβούλους δημοτικού διαμερίσματος και τοπικούς συμβούλους από κάθε φύλο (άνδρες – γυναίκες) σε ποσοστό τουλάχιστον ίσο με το ένα τρίτο ($1/3$) του αριθμού των υποψηφίων συμβούλων⁴⁰. Τυχόν δεκαδικός αριθμός στρογγυλοποιείται στην επόμενη ακέραιη μονάδα, εφόσον το κλάσμα είναι ίσο με μισό της μονάδας και άνω. Εξυπακούεται ότι ο αριθμός αυτός δεν απαγορεύεται να είναι μεγαλύτερος από τον αριθμό που αντιστοιχεί στο $1/3$.

Ο συνολικός αριθμός των υποψηφίων από τα δύο φύλα κάθε συνδυασμού που αντιστοιχεί στο $1/3$ υπολογίζεται ως εξής:

- Υπολογίζουμε πρώτα το ένα τρίτο ($1/3$) του συνολικού αριθμού των δημοτικών ή κοινοτικών συμβούλων που **εκλέγει** ο κάθε Δήμος ή Κοινότητα, και όχι του αριθμού των υποψηφίων δημοτικών ή κοινοτικών συμβούλων του συνδυασμού.

Ο πίνακας που ακολουθεί μας δίνει το $1/3$ που αντιστοιχεί για τον υπολογισμό της ποσόστωσης στα Δημοτικά ή τα Κοινοτικά Συμβούλια που εκλέγονται στους Δήμους ή τις Κοινότητες. Έτσι έχουμε:

Δ Η Μ Ο Ι		Κ Ο Ι Ν Ο Τ Η Τ Ε Σ	
Δημοτικοί Σύμβουλοι που εκλέγονται	1/3 για τον υπολογισμό της ποσόστωσης	Κοινοτικοί Σύμβουλοι που εκλέγονται	1/3 για τον υπολογισμό της ποσόστωσης
13	4	9	3
17	6	11	4
21	7		
27	9		
33	11		
37	12		
41	14		
45	15		

⁴⁰ Αν μετά την ανακήρυξη και τη συμμετοχή του συνδυασμού στις εκλογές, ακυρωθεί η ανακήρυξη υποψηφίου ή η εκλογή συμβούλου και έτσι ελαττωθεί το νόμιμο ποσοστό υποψηφίων ή συμβούλων από τα δύο φύλα, η δήλωση κατάρτισης του συνδυασμού δεν καθίσταται απαράδεκτη (ΣτΕ 3353/ 2004).

- Στη συνέχεια, υπολογίζουμε το ένα τρίτο (1/3) που αντιστοιχεί στον αριθμό των συμβούλων κάθε δημοτικού διαμερίσματος ή τοπικού συμβουλίου, ως εξής:
 - ο Στους Δήμους που διαιρούνται σε **δημοτικά διαμερίσματα** υπολογίζουμε το 1/3 του αριθμού των συμβούλων που **εκλέγονται** σε κάθε ένα από αυτά⁴¹, δηλ. **5**.
 - ο στους Δήμους που αποτελούνται από **τοπικά διαμερίσματα** υπολογίζουμε το 1/3 του συνολικού αριθμού των **υποψηφίων** τοπικών συμβούλων που δηλώνει ο κάθε συνδυασμός για όλα τα τοπικά διαμερίσματα.
- Τέλος, **προσθέτουμε** τον αριθμό που προκύπτει από κάθε κατηγορία συμβούλων, σύμφωνα με τα ανωτέρω. Το σύνολο αυτό αποτελεί την ποσόστωση των δύο φύλων για όλο το ψηφοδέλτιο και κατανέμεται στο ψηφοδέλτιο χωρίς κανένα περιορισμό. Δηλ., είναι δυνατό να δηλωθούν είτε όλοι στο δημοτικό συμβούλιο, είτε εν μέρει σε αυτό και εν μέρει στα τοπικά, είτε όλοι μόνο στα συμβούλια δημοτικού διαμερίσματος κλπ.

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ

Σε Δήμο που αποτελείται από 17μελές Δημοτικό Συμβούλιο, 2 τριμελή, 2 πενταμελή και 1 επταμελές τοπικό συμβούλιο, ο αριθμός που αντιστοιχεί στην ποσόστωση, που πρέπει να συμπεριλάβει κάθε συνδυασμός, προκύπτει ως εξής:

Δημοτικό Συμβούλιο	Τοπικά Συμβούλια	Ελάχιστος αριθμός υποψηφίων συμβούλων	Μέγιστος αριθμός υποψηφίων συμβούλων	Δήλωσαν Υποψήφιοι Συνδυασμού	Αριθμός Υποψηφίων βάσει της ποσόστωσης
17μελές		17	26	23	6
	3μελές	3	4	3	
	3μελές	3	4	-	
	5μελές	3	7	6	
	5μελές	3	7	5	
	7μελές	4	9	7	
Σύνολο υποψ. τοπικών συμβούλων				21	7
Γενικό Σύνολο					13

41 Σύμφωνα με το άρθρο 21 παρ. 2 ΔΚΚ εκλέγονται 15 σύμβουλοι σε κάθε δημοτικό διαμέρισμα.

Επομένως, σύμφωνα με το ανωτέρω παράδειγμα, ο συνδυασμός πρέπει να δηλώσει συνολικά τουλάχιστον 13 υποψήφιους συμβούλους από κάθε φύλο, τους οποίους κατανέμει στο ψηφοδέλτιο όπου επιθυμεί. Έτσι, στο συγκεκριμένο παράδειγμα μπορεί να περιληφθούν 6 υποψήφιοι από κάθε φύλο στο δημοτικό συμβούλιο, 4 υποψήφιοι στο επταμελές τοπικό συμβούλιο και 3 σε ένα πενταμελές τοπικό συμβούλιο ή 3 υποψήφιοι στο δημοτικό συμβούλιο δύο στο τριμελές, δύο στο πενταμελές τοπικό συμβούλιο και 6 στο επταμελές τοπικό συμβούλιο. Δηλαδή δεν υπάρχει υποχρέωση ισομερούς κατανομής στο συνδυασμό.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2

Ψήφισμα Γυναικείων Οργανώσεων

Ψ Η Φ Ι Σ Μ Α

Οι υπογράφουσες οργανώσεις

πληροφορηθήκαμε με ανησυχία ότι σε μερικά ψηφοδέλτια των τελευταίων δημοτικών εκλογών **δεν τηρήθηκε το ελάχιστο ποσοστό του 1/3 των υποψηφίων για τις γυναίκες**, όπως προβλέπει ο νόμος, αλλά μειωμένο ποσοστό. Αυτό είναι **αντίθετο με το κεκτημένο δικαίωμά μας** ήδη από τον ν. 2910/2001, άρθρο 75, παρ. 1.

Αλλά **αντιτίθεται και στο Σύνταγμα**, που, με την **παρ. 2 του άρθρου 116**, όπως αναθεωρήθηκε το 2001, εισήχθησαν τα θετικά μέτρα, θετική ποσόστωση και άλλα, **για την προώθηση της πραγματικής (ουσιαστικής, όχι τυπικής) ισότητας των γυναικών** και καταργήθηκαν οι αποκλίσεις από την ισότητα - που προέβλεπε η προηγούμενη διατύπωση - ανάμεσα στις οποίες είναι και οι περιοριστικές ποσοστώσεις που αντί να **προωθούν, αντίθετα, συρρικνώνουν** το δικαίωμα της ισότητας. Το τελευταίο ακριβώς συμβαίνει στην περίπτωση που το δικαίωμα των γυναικών να κατέχουν τουλάχιστον το 1/3 των θέσεων των υποψηφίων δημοτικών συμβούλων (προωθητική ποσόστωση) μειώνεται σε αριθμό θέσεων στο ψηφοδέλτιο (περιοριστική ποσόστωση). Ένας τρόπος μείωσης είναι και ο υπολογισμός του 1/3 των θέσεων υποψηφίων δημοτικών συμβούλων που κατ' ελάχιστον πρέπει να διατίθεται για τις γυναίκες στο ψηφοδέλτιο, αντί να γίνεται επί του αριθμού των υποψηφίων να γίνεται επί του αριθμού των εκλεγμένων. Έτσι, π.χ., σε ένα ψηφοδέλτιο με 50 υποψήφιους εκ των οποίων εκλέγονται 30, το 1/3 των γυναικών υπολογιζόμενο επί των 50 υποψηφίων ανέρχεται σε 17 γυναίκες, ενώ υπολογιζόμενο επί των 30 εκλεγμένων σημαίνει 10. Δηλαδή χάνουμε 7 θέσεις γυναικών στο ψηφοδέλτιο υποψηφίων δημοτικών συμβούλων.

Οποιαδήποτε, όμως, και υπό οποιαδήποτε μορφή συρρίκνωση αντί της προώθησης της πραγματικής ισότητας αντιβαίνει στο γράμμα και στο λόγο θέσπισης της διάταξης του ά. 116, 2 που είναι η επίσπευση και προώθηση της ουσιαστικής ισότητας στην πράξη.

Επίσης **αντιτίθεται στο όλο πνεύμα και ιδίως στα άρθρα 3 και 4 παρ. 1 της Διεθνούς Σύμβασης για την εξάλειψη όλων των διακρίσεων κατά των γυναικών** (CEDAW, που κυρώθηκε με το νόμο 1342/1983), η οποία επιβάλλει τη λήψη από τα Κράτη-Μέρη θετικών μέτρων - ανάμεσα στα οποία ποσοστώσεις - που να επισπεύδουν την επίτευξη της **πραγματικής ισότητας** μέχρι που να **πραγματοποιηθεί** η αντικατάσταση στην πράξη της τυπικής ισότητας από την **πραγματική**.

Συνεπώς προς τα παραπάνω

ΖΗΤΑΜΕ

Να προστατευθεί εμπράκτως από την Πολιτεία και τις εξουσίες της το από το 2001 **κεκτημένο δικαίωμά μας** του ελάχιστου ποσοστού συμμετοχής των γυναικών υποψηφίων δημοτικών συμβούλων στα ψηφοδέλτια των δημοτικών εκλογών, δηλαδή **τουλάχιστον το 1/3 των υποψηφίων δημοτικών συμβούλων να είναι γυναίκες**.

Για την προάσπιση αυτού του ελάχιστου δικαιώματος είμαστε αποφασισμένες να χρησιμοποιήσουμε κάθε νόμιμο μέσο και όργανο, εθνικό ή διεθνές.

Αθήνα 23 Δεκεμβρίου 2006

- Σύνδεσμος για τα Δικαιώματα της Γυναίκας
- Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου
- Εθνικό Συμβούλιο Ελληνίδων
- Ένωση Γυναικών Ελλάδος
- Ένωση Ελληνίδων Νομικών
- Λύκειο των Ελληνίδων
- Σύνδεσμος Ελληνίδων Επιστημόνων
- Ένωση Γυναικών Κρήτης
- Σοροπτιμιστική Ένωση Ελλάδος
- Πανελλήνια Ένωση «Οικογένεια και Νοικοκυρά»
- Σύλλογος Εργαζόμενης Νοικοκυράς
- Πανελλαδικό Κίνημα Γυναικών
- Κέντρο Μέριμνας Οικογένειας και Παιδιού
- Κέντρο Γυναικών Υπαίθρου
- Ομοσπονδία Γυναικών Ελλάδος
- Πρωτοποριακή Οργάνωση Γυναικών
- Κέντρο Ερευνών για τις Γυναίκες της Μεσογείου
- Κέντρο Έρευνας και Δράσης για την Ειρήνη
- ΧΕΝ Ελλάδος
- Ένωση Διπλωματούχων Ελληνίδων Μηχανικών
- Προοδευτική Ένωση Μητέρων Ελλάδας
- Σύνδεσμος Επαγγελματιών Επιχειρηματιών Γυναικών
- Δίκτυο Αιρετών Γυναικών στην Τοπική Αυτοδιοίκηση
- Σύνδεσμος Επαγγελματιών Επιχειρηματιών Γυναικών

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3

Π Ρ Α Κ Τ Ι Κ Α Β Ο Υ Λ Η Σ
Ζ' ΑΝΑΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΒΟΥΛΗ
Γ' ΠΕΡΙΟΔΟΣ (ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΜΕΝΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ)
ΣΥΝΟΔΟΣ Α'
ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΗ ΡΜΗ'
Τετάρτη 28 Μαρτίου 2001

Αθήνα, σήμερα στις 28 Μαρτίου 2001, ημέρα Τετάρτη και ώρα 10.38'
συνήλθε στην Αίθουσα των συνεδριάσεων του Βουλευτηρίου η Βουλή σε ολομέλεια
για να συνεδριάσει υπό την προεδρία του Α' Αντιπροέδρου αυτής κ.
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΓΕΙΤΟΝΑ.
ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Κωνσταντίνος Γείτονας): Κυρίες και κύριοι συνάδελφοι,
αρχίζει η συνεδρίαση.

[.....]

Εισερχόμαστε στη συζήτηση της τροπολογίας με γενικό αριθμό 346 και
ειδικό 65. Είναι για τη συμμετοχή στους συνδυασμούς υποψηφίων συμβούλων στις
δημοτικές, κοινοτικές και νομαρχιακές εκλογές από κάθε φύλο, σε ποσοστό ίσο με το
1/3 του συνολικού αριθμού των υποψηφίων κάθε συνδυασμού. Είναι κατανοητή αυτή
η τροπολογία και πρέπει να την ψηφίσουμε ομόφωνα.

ΒΥΡΩΝ ΠΟΛΥΔΩΡΑΣ: Ομοφώνως.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΗΤΣΟΤΑΚΗΣ: Εγώ απλώς επισημαίνω ότι δεν είναι πανάκεια.

ΑΓΓΕΛΟΣ ΤΖΕΚΗΣ: Κύριε Πρόεδρε, παρακαλώ το λόγο.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παναγιώτης Σγουρίδης): Ορίστε, κύριε Τζέκη, έχετε το
λόγο.

ΑΓΓΕΛΟΣ ΤΖΕΚΗΣ: Κύριε Πρόεδρε, είναι γνωστό ότι αυτή η εξαγγελία είχε γίνει
ανήμερα στις 8 του Μάρτη. Πιστεύουμε ότι το ζήτημα, όπως το προσεγγίζει η
Κυβέρνηση, δεν είναι σωστό. Δεν μπορούμε να λέμε ότι εξασφαλίζεται με αυτόν τον
τρόπο η ισότιμη συμμετοχή της γυναίκας, έστω και στις νομαρχιακές και τοπικές
δημοτικές εκλογές. Πιστεύουμε ότι θα πρέπει αλλού να αναζητηθεί το πρόβλημα.
Το πρόβλημα είναι ότι και οι γυναίκες εργαζόμενες, όπως και το σύνολο των
εργαζομένων, δέχονται αυτήν την ώρα μια καθαρή, ολομέτωπη επίθεση σε διάφορα
δικαιώματά τους. Και το ζήτημα είναι ότι αυτή η ολομέτωπη επίθεση είναι προς τις
γυναίκες των λαϊκών στρωμάτων και βλέπουμε ότι υπάρχει και μια κατεύθυνση από
την Κυβέρνηση να αναδεικνύει γυναίκες σε διάφορα όργανα από εύπορα τμήματα της
κοινωνίας. Άλλωστε, είναι και μια συνεχής προσπάθεια προβολής των γυναικών
επιχειρηματιών. Αυτό πιστεύω ότι όλοι λίγο-πολύ το γνωρίζουμε.

Πιστεύουμε ότι σήμερα για τη γυναίκα, αλλά και γενικότερα αν θέλετε, χρειάζεται
μια μόνιμη και σταθερή εργασία, μια κοινωνική ασφάλιση, δωρεάν υπηρεσίες υγείας,
δημόσια δωρεάν παιδεία, δημόσιες υπηρεσίες, κοινωνική πρόνοια, παιδικοί σταθμοί,
κατάργηση της ιδιωτικής πρωτοβουλίας πρώτα και κύρια σε αυτούς τους τομείς, για
να μπορέσει πραγματικά και η γυναίκα να ανταποκριθεί στα καθήκοντα και της
οικογενειακής ζωής, αλλά και μέσα στην κοινωνία. Πιστεύουμε ότι με αυτόν τον
τρόπο θα μπορέσει να συμμετάσχει ισότιμα με τους άνδρες σε δραστηριότητες που
την ενδιαφέρουν, αλλά δεν μπορεί εκ των πραγμάτων, όπως είναι η ζωή στο
συνδικάτο, στον συνεταιρισμό -για να πάρουμε τις γυναίκες της υπαίθρου- στις

μαζικές οργανώσεις, παντού.

Η συνεχής, λοιπόν, υποβάθμιση της ζωής της δεν της αφήνει περιθώρια, ούτως ώστε να μπορέσει με ισότιμη συμμετοχή να ασχοληθεί με τα προβλήματα αυτά. Και αυτή πιστεύουμε, κατά τη δική μας γνώμη, ότι είναι η αλήθεια.

Υπάρχει όμως και ένα άλλο συγκεκριμένο σημείο: Ότι δυσκολεύει τη συγκρότηση συνδυασμών, ιδιαίτερα σε μικρά χωριά, σε δήμους δηλαδή της υπαίθρου, όπου είτε δεν υπάρχουν γυναίκες για να είναι υποψήφιας -γιατί γνωρίζουμε ότι η εγκατάλειψη της υπαίθρου είναι ένα γεγονός, εκεί βρίσκονται γυναίκες σε μεγάλη ηλικία- είτε και εκεί που υπάρχουν, κάτω από το βάρος των πολλαπλών προβλημάτων που ανέφερα και που βιώνει η λαϊκή οικογένεια αλλά και των προκαταλήψεων, δεν αποδέχονται τη συμμετοχή τους στα ψηφοδέλτια. Κατά τη δική μας γνώμη, έτσι υπάρχει ένα σοβαρό εμπόδιο, να τεθούν δηλαδή κάποιες τοπικές υποψηφιότητες, που δεν θα

έχουν, αν θέλετε, και τη στήριξη γνωστών κομματικών μηχανισμών. Γιατί μπορεί να υπάρξουν και συνδυασμοί, που να μην στηριχθούν από μεγάλα κόμματα -τα κόμματα γενικότερα- και κάτω από την πίεση, -δεν λέμε την πίεση της βίας, αλλά την πίεση καλόβουλα- να συμμετάσχουν οποιεσδήποτε γυναίκες. Έτσι, λοιπόν, δημιουργείται ένα πρόβλημα, να μην μπορεί να συμπληρωθεί ο σχετικός συνδυασμός.

Το κόμμα μας δεν είχε αντίρρηση όταν καθιερώθηκε η ποσοσταία εκπροσώπηση των γυναικών στα υπηρεσιακά συμβούλια νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου είτε ιδιωτικού δικαίου, χωρίς να συμερίζεται το επιχείρημα ότι η ποσόστωση από μόνη της συμβάλλει στη δικαιότερη αλλαγή του κόσμου. Γι' αυτό η δική μας θέση θα είναι "παρών" στη συγκεκριμένη τροπολογία.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παναγιώτης Σγουρίδης): Η κα Κούρκουλα έχει το λόγο.

Ορίστε, κυρία Κούρκουλα.

ΕΛΕΝΗ ΚΟΥΡΚΟΥΛΑ: Κυρίες και κύριοι συνάδελφοι, θα ήθελα να καταθέσω κάποιες απόψεις μου, κάποιες αντιρρήσεις μου, κάποια ερωτηματικά μου, γιατί θεωρώ ότι το Κοινοβούλιο είναι ένας χώρος ανταλλαγής απόψεων, που κάθε Βουλευτής υπερβαίνοντας καμιά φορά ακόμα και την κομματική επιταγή οφείλει να εκφράζει μια διαφορετική του άποψη.

Είναι γεγονός, κυρίες και κύριοι, ότι παρά την αναμφισβήτητη πρόοδο που έχει επιτευχθεί τα τελευταία χρόνια στο ρόλο και τη συμμετοχή της γυναίκας στην κοινωνία, η πραγματική ισότητα των δύο φύλων εξακολουθεί να είναι το ζητούμενο. Η προτεινόμενη τροπολογία έχει, λοιπόν, σαν σκοπό την προώθηση αυτής της ισότητας και γι' αυτό θα την ψηφίσουν κάποιοι γιατί είναι πεισμένοι για την αποτελεσματικότητά της, κάποιοι άλλοι, όπως εγώ, περιμένοντας επιφυλακτικά τα αποτελέσματά της.

Αναρωτιέμαι, κυρίες και κύριοι, αν η λήψη του συγκεκριμένου μέτρου προωθεί ουσιαστικά την ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών. Κατά την ταπεινή μου γνώμη, όχι, γιατί αντιμετωπίζει τις γυναίκες σαν μια ειδική κοινωνική κατηγορία, κατ'επέκταση, λοιπόν, τις μειώνει, δεν τις θεωρεί *de facto* ισότιμες με τους άνδρες και τις αντιμετωπίζει σαν ένα είδος πανίδας που εντάσσεται στις μέρες μας στην προστασία του περιβάλλοντος.

Εάν, λοιπόν, θέλουμε να κάνουμε κάτι απέναντι στις γυναίκες, θεωρώ ότι αυτά που θα οφείλαμε να κάνουμε είναι να φτιάξουμε νηπιακούς και παιδικούς σταθμούς, που δεν θα λειτουργούν, όπως σήμερα, σε τετράωρη βάση αλλά θα είναι σε όλη τη διάρκεια του ωραρίου μιας εργαζόμενης γυναίκας, να φτιάξουμε ολοήμερα νηπιαγωγεία και δημοτικά που θα λειτουργούν σε όλη τη χώρα και θα είναι σωστά στελεχωμένα, ώστε να εφαρμόζουν το αναλυτικό πρόγραμμα και γενικότερα να παρέχουμε στη γυναίκα μια καλύτερη φροντίδα στο επίπεδο της παιδικής

μέριμνας.

Είμαι πεισμένη ότι η μειωμένη συμμετοχή των γυναικών στα κοινά οφείλεται κατά κύριο λόγο στη δυσκολία να ανταποκριθούν στους πολλαπλούς ρόλους που έχουν. Πολύ φοβάμαι, κυρίες και κύριοι, ότι στο ζήτημα της ισότητας ανδρών και γυναικών το παραδοσιακό φεμινιστικό κίνημα κινδυνεύει να πέσει θύμα της εύκολης συνθηματολογίας, γιατί αναρωτιέμαι τι τελικά επιδιώκουμε εμείς οι γυναίκες. Επιδιώκουμε να πάρουμε μέτρα, ώστε όλες οι γυναίκες να αντιγράψουν το ανδρικό μοντέλο κοινωνικής καταξίωσης; Θεωρούμε μήπως απαξιωμένη τη γυναίκα που συνειδητά επιλέγει να αψηφίσει την επαγγελματική της καριέρα και να αφοσιωθεί στην ανατροφή των παιδιών της; Δεν είναι πλέον ο μέγιστος ρόλος η μητρότητα; Δεν είναι η κυοφορούσα γυναίκα το σύμβολο της ζωής; Εγώ προσωπικά, κυρίες και κύριοι, αν και ακούγεται λίγο ίσως προκλητικό, δεν θεωρώ νίκη των γυναικών ούτε πρόοδο μια κατάσταση που όλες οι γυναίκες θα αναγκάζονταν είτε για λόγους οικονομικούς είτε για λόγους κοινωνικής αναγνώρισης να συμμετέχουν στην παραγωγή με τον ίδιο ακριβώς τρόπο που συμμετέχουν οι άνδρες. Ισότητα δεν σημαίνει και δεν πρέπει να σημαίνει εξομείωση. Ισότητα σημαίνει ίσες ευκαιρίες, σημαίνει ελευθερία επιλογής. Όποια γυναίκα θέλει να κάνει καριέρα, να διευκολύνεται, ώστε οι οικογενειακές υποχρεώσεις να μην της δημιουργούν ανυπέρβλητα εμπόδια όποια θέλει να ασχοληθεί με τα κοινά να μην αντιμετωπίζει την καχυποψία. Αλλά ας μην κοροϊδευόμαστε, κυρίες και κύριοι. Το πρόβλημα βρίσκεται στις εργαζόμενες μητέρες, που είναι αναγκασμένες να εργάζονται, όχι για να ικανοποιήσουν κάποια φιλοδοξία τους, αλλά για να συμβάλουν στον οικογενειακό προϋπολογισμό. Και αυτές οι εργαζόμενες μητέρες είναι που δικαιούνται κάθε φροντίδα και διευκόλυνση από την πολιτεία.

Τα θετικά μέτρα, λοιπόν, που νομίζω ότι οφείλουμε να πάρουμε γενναίες παρεμβάσεις που δίνουν λύσεις στα πρακτικά προβλήματα και πάνω απ'όλα στα προβλήματα των μητέρων. Έτσι η κάθε γυναίκα δεν θα αντιμετωπίζει το δίλημμα επαγγελματική απασχόληση ή γάμος, καριέρα ή οικογένεια, θα μπορεί να κάνει την προσωπική της επιλογή ελεύθερα χωρίς αυτή να βαρύνει τη συνειδήσή της. Η κοινωνία μας, κυρίες και κύριοι, είναι γεμάτη γυναίκες που θέλουν να εργαστούν, να καταξιωθούν, να ξεχωρίσουν, ταυτόχρονα όμως να είναι καλές μητέρες των παιδιών τους, χωρίς να βιώνουν καθημερινά τις τύψεις της διπλής ζωής τους. Εάν το κράτος διευκολύνει το συμβιβασμό αυτής της διπλής ζωής, είμαι βέβαιη ότι μόνες φυσικά και αβίαστα πολύ περισσότερες γυναίκες θα ασχοληθούν με τα κοινά και θα στελεχώσουν τα ψηφοδέλτια.

(Στο σημείο αυτό κτυπάει το κουδούνι λήξεως του χρόνου ομιλίας της κυρίας Βουλευτού)

Μισό λεπτό, κυρία Πρόεδρε, και τελειώνω.

Παράλληλα η παιδεία μας ήδη διαμορφώνει μια νέα γενιά που δεν διανοείται, όπως εμείς, να μην αντιμετωπίζει ισότιμα τα δύο φύλα. Απόδειξη τούτου, η υψηλή συμμετοχή των κοριτσιών με ποσοστό πάνω από 60% στη Βουλή των Εφήβων. Στο χέρι μας είναι αυτά τα κορίτσια αύριο, αντί να μαραζώσουν αβοήθητα από το κράτος κάτω από το βάρος των πολλών υποχρεώσεων με το σπαθί τους με αυτό το δικό τους σπαθί που μπήκαν στη Βουλή των Εφήβων να μούνε στο μέλλον στη Βουλή των Ελλήνων, χωρίς να τις σπρώχνει και άρα χωρίς να τις μειώνει καμία ποσόστωση. Ευχαριστώ.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παναγιώτης Σγουρίδης): Η κα Φουντουκίδου έχει το λόγο.

ΠΑΡΘΕΝΑ ΦΟΥΝΤΟΥΚΙΔΟΥ: Τα χειροκροτήματα τα εισέπραξε η κυρία

συνάδελφος από τους άρρενες συναδέλφους, οι οποίοι φοβούνται ότι κάποιες

γυναίκες θα τους πάρουν την πρωτοκαθεδρία στα λεγόμενα κέντρα λήψης των αποφάσεων, εκεί όπου έχουν συνηθίσει, έχουν εθιστεί οι ίδιοι και θεωρούν ότι είναι το ίδιο εύκολο για τις όποιες γυναίκες, τις άξιες γυναίκες, όπως αποδεικνύουν στην πορεία τους στα σχολεία, στα λύκεια όπου αποφοιτούν με πρωτιές, στα πανεπιστήμια, όπου αποφοιτούν με πρωτιές, αυτές οι άξιες γυναίκες, που στη συνέχεια θεωρούνται ανεπαρκείς να διοικήσουν ή να ανέβουν σε κέντρα εξουσίας.

Θα έλεγα, λοιπόν, ότι άσχετα του αν κατατέθη η τροπολογία την ημέρα της γυναίκας στις 8 Μαρτίου και όποια σκοπιμότητα επικοινωνιακή υπηρετούσε, εγώ τη χαιρετίζω, γιατί ανταποκρίνεται σε ένα πάγιο αίτημα, όχι μόνο των κομμάτων στο σύνολό τους όπως εκφράζονται, από το γυναικείο δυναμικό τους μέχρι τώρα, αλλά και από όλες τις γυναικείες οργανώσεις.

Είναι δικαίωμα της γυναίκας η συμμετοχή, αλλά η θεωρητική συμμετοχή αντιλαμβάνεστε ότι δεν αρκεί. Πρέπει να υπάρχουν κίνητρα που να ενθαρρύνουν τη γυναίκα και μέχρι στιγμής τουλάχιστον δεν υπήρξε πρόνοια από την πολιτεία. Αυτός είναι ο λόγος που η εκπροσώπηση των γυναικών είναι εντυπωσιακά ισχνή.

Χαίρομαι που η τροπολογία αφορά την Τοπική Αυτοδιοίκηση, τη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση γιατί είναι ο φυσικός χώρος προέκτασης της γυναίκας έξω από το σπίτι, είναι όμως και ο χώρος όπου η γυναίκα μπορεί να παράξει πολιτική και παράλληλα να ασκήσει πολιτική, αλλά και να ασκηθεί από την πολιτική. Είναι το σημαντικό, είναι το εφελκυστικό που θα τη βοηθήσει, θα την ενθαρρύνει, θα την καταξιώσει να διεκδικήσει περισσότερες θέσεις.

Αυτό το δικαίωμα συμμετοχής που η συνάδελφος κα Κούρκουλα θεώρησε ευνόητο και το διεκδίκησε για τον εαυτό της, γιατί δεν θα πρέπει να το δώσουμε σε άλλες γυναίκες όλης της χώρας μας, άξιες γυναίκες που έχουν την επιθυμία, αλλά δεν έχουν τη δυνατότητα και την προβολή να το κάνουν;

Αντιλαμβάνομαι ότι οι υποδομές είναι μείζον θέμα, αλλά μήπως θα ισχυριστεί κανείς από σας ότι περίσσεψαν πια οι ελεύθερες κοπέλες, που δεν έχουν οικογενειακές υποχρεώσεις στο χώρο της πολιτικής και έμειναν πίσω μόνο οι μητέρες; Ασφαλώς σε κάποια στάδια της ζωής της η γυναίκα αντιμετωπίζει το δίλημμα οικογένεια ή καριέρα, αλλά στο χώρο της πολιτικής δυστυχώς, η εκπροσώπηση είναι σε όλα τα στάδια και σε όλες τις ηλικίες και σε όλες τις γυναίκες και σε οποιαδήποτε οικογενειακή κατάσταση των γυναικών.

Δεν είναι μόνο λόγοι κοινωνικοί -και το ξέρετε- προκαταλήψεις και στερεότυπα ετών και ετών, που ανέθρεψαν τις κοινωνίες και τα νέα παιδιά, αλλά είναι και λόγοι ψυχολογικοί για μια γυναίκα και είναι δύσκολο να μπει στο ανταγωνιστικό περιβάλλον της πολιτικής, έτσι τουλάχιστον όπως ασκείται, σε χώρους που ασκείται, με τον τρόπο που ασκείται από τους άνδρες μέχρι τώρα.

Είναι και άλλοι λόγοι που έχουν περιορίσει τη γυναίκα στο να αποδέχεται επαγγέλματα με χαμηλότερες ενδεχόμενες αμοιβές, μόνο και μόνο για να συνδυάσει τις άλλες τις υποχρεώσεις ή να μπορέσει να επιτύχει τις άλλες τις επιδιώξεις.

Είναι οι συναναστροφές που αποκλείουν τη γυναίκα από κύκλους χρηματοδότησης. Δεν έχει εύκολη πρόσβαση η γυναίκα σε κύκλους χρηματοδότησης και ως εκ τούτου δεν μπορεί να διεκδικήσει με ίσους όρους.

Γι' αυτό υποστηρίζω και ψηφίζω την τροπολογία, που έφερε η κυρία Υπουργός.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παναγιώτης Σγουρίδης): Η κα Δαμανάκη έχει το λόγο.

ΜΑΡΙΑ ΔΑΜΑΝΑΚΗ: Κύριε Πρόεδρε, ο Συνασπισμός ψηφίζει την τροπολογία της κυρίας Υπουργού, αλλά επειδή θεωρώ το θέμα πολύ σοβαρό, επιτρέψτε μου να

προσθέσω και εγώ μερικά λόγια στα όσα ειπώθηκαν.

Πρώτα-πρώτα θέλω να διευκρινίσω ότι το θέμα δεν είναι νέα διαμάχη ανάμεσα στα δύο φύλα, ανάμεσα στους άνδρες και στις γυναίκες συναδέλφους. Απ' αυτήν την άποψη θεωρώ ότι οι συνάδελφοι που χειροκροτούν, οι άνδρες Βουλευτές εν προκειμένω στα επιχειρήματα εναντίον της τροπολογίας, δεν έχουν σκεφτεί ίσως, κύριε Πρόεδρε, ότι η τροπολογία δεν αφορά μόνο τις γυναίκες. Είναι θέμα δημοκρατίας ή ίση συμμετοχή των δύο φύλων, η ισότιμη κατά το δυνατόν συμμετοχή των δύο φύλων στην πολιτική και κοινωνική ζωή. Γιατί δεν μπορώ να φανταστώ πώς μια δημοκρατία μπορεί να είναι ικανοποιημένη από τον εαυτό της, όταν οι Ελληνίδες παραδείγματος χάρη σήμερα, αποτελούν το 1/3 ή και περισσότερο του εργατικού δυναμικού της

χώρας, όταν αποτελούν το 50% και επιπλέον των πτυχιούχων των ανωτάτων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, όταν αποτελούν την πλειοψηφία του πληθυσμού, ελαφρά πλειοψηφία, αλλά πάντως πλειοψηφία, κύριε Πρόεδρε, όπως απέδειξε και η πρόσφατη απογραφή και την ίδια στιγμή στη Βουλή μας εκπροσωπούνται με ποσοστά της τάξης του 6%, 7% και 8%. Είναι αυτό δημοκρατία που ικανοποιεί, κύριε Πρόεδρε; Και δεν αναφέρομαι στις γυναίκες, αναφέρομαι και στους άνδρες συναδέλφους. Τους ικανοποιεί μια τέτοια δημοκρατία;

Κατά συνέπεια, λοιπόν, νομίζω ότι πρέπει να αποφορτιστεί το θέμα και να δούμε κατά πόσο η τροπολογία αυτή, που αποτελεί μια σημαντική τομή στα πράγματα μπορεί να βοηθήσει την προαγωγή της δημοκρατίας στον τόπο μας και τα κοινοβουλευτικά μας ήθη. Εγώ θεωρώ πως έτσι πρέπει να το δούμε, ότι βοηθά στη συμμετοχή ενός μεγάλου τμήματος του πληθυσμού που σήμερα παραμένει αποκλεισμένο από την κοινωνική και δημόσια ζωή.

Γιατί οι γυναίκες παραμένουν αποκλεισμένες από τη δημόσια ζωή; Θα συμφωνήσω εδώ με την κα Κούρκουλα ότι το θέμα είναι κυρίως θέμα υποδομών και νοοτροπίας και πράγματι οι υποδομές και η νοοτροπία θα χρειαστούν πάρα πολλά χρόνια και πάρα πολλά χρήματα, κύριε Πρόεδρε, για να αλλάξουν. Διότι έχει αποδειχθεί ότι και σε χώρες, που είναι πιο προηγμένες

κοινωνικά από εμάς -από αυτήν την άποψη στο συγκεκριμένο θέμα παραδείγματος χάρη στην Μεγάλη Βρετανία, οι γυναίκες κατά 70%-80% επωμίζονται τα βάρη της φροντίδας των ηλικιωμένων ανθρώπων λόγω χάρη. Δεν αναφέρομαι στα παιδιά, όπου στο κάτω κάτω και για βιολογικούς λόγους η φροντίδα της μάνας είναι φυσική, αλλά αναφέρομαι στους ηλικιωμένους. Το 80% της φροντίδας των ηλικιωμένων πέφτει στις πλάτες των γυναικών. 'Αρα υπάρχει ανάγκη να βελτιωθούν οι υποδομές, υπάρχει ανάγκη να διατεθούν χρήματα, υπάρχει ανάγκη οι δάσκαλοί μας να διδάσκουν διαφορετικά και όλα τα συναφή. Αλλά μέχρι τότε τι θα γίνει;

Ας το δούμε, ως εξής, κύριοι συνάδελφοι, και εγώ θα ήθελα να το δούμε πέρα από τις αντιπαραθέσεις με έναν παραστατικό τρόπο. Και οι γυναίκες και οι άνδρες θέλουμε να καταλήξουν στην ίδια αφετηρία είτε αυτό είναι θέση στη Βουλή είτε είναι θέση στην Τοπική Αυτοδιοίκηση εν προκειμένω. Η διαφορά ποια είναι; Η διαφορά είναι ότι οι γυναίκες δρομείς ξεκινούν κάποια μέτρα πιο πίσω. Κάποια μέρα πιο πίσω, διότι έχουν στην πλάτη τους τη φροντίδα των ηλικιωμένων, τη φροντίδα των παιδιών και την κοινωνική οπισθοδρόμηση. Επομένως αυτό που κάνει η τροπολογία -και πολύ σωστά το κάνει- και αυτό που δέχθηκε και το Σύνταγμα στην πρόσφατη αναθεώρηση -και πολύ καλά το κάναμε- είναι ότι χρειάζεται να δώσουμε μια ώθηση για να υπάρξει ισοτιμία στην αφετηρία και όχι μείωση των γυναικών ή ευνοϊκά μέτρα, που μειώνουν τις γυναίκες και άλλα τέτοια που ακούσαμε.

'Αλλωστε, κύριε Πρόεδρε, και στο Σύνταγμα πρόσφατα που κάναμε τη σχετική συζήτηση θα υπάρξει διάταξη πλέον που ουσιαστικά δέχεται ότι τα θετικά

μέτρα υπέρ των γυναικών είναι μέτρα που προωθούν την ισότητα και όχι το αντίθετο. Κύριοι Βουλευτές, ίσως δεν είναι γνωστό ότι σήμερα σε πάρα πολλές ευρωπαϊκές χώρες υπάρχουν αντίστοιχες διατάξεις. Δεν μπορώ να φανταστώ δηλαδή παραδείγματος χάρι πως οι σκανδιναβικές χώρες, που σήμερα έχουν μια μεγάλη παρουσία της γυναίκας και στα κοινοβούλιά τους και στα υπουργικά τους συμβούλια, θα μπορούσαν να έχουν προχωρήσει αν δεν είχε ψηφιστεί αυτή η διάταξη εδώ και πάρα πολλά χρόνια.

Δεν αντιλαμβάνομαι γιατί στη Γαλλία έχει ψηφιστεί η *parité* που προβλέπει και στις υποψηφιότητες για τη Βουλή ποσόστωση 50% και εμείς στην Ελλάδα θεωρούμε αυτό, ως αντιδημοκρατικό μέτρο. Με δυο λόγια, κύριε Πρόεδρε, εγώ πιστεύω ότι το μέτρο αυτό είναι απολύτως απαραίτητο, ως μέτρο μεταβατικού χαρακτήρα. Θα έρθει μια εποχή, που δεν θα το έχουν ανάγκη και θα καταργηθεί. Διότι οι γυναίκες δεν θα έχουν ανάγκη ούτε την τεχνική ώθηση ούτε την υποβοήθηση. Αλλά μέχρι τότε, κύριοι Βουλευτές, είναι ανάγκη να προχωρήσουμε σε αυτήν την κατεύθυνση, όπως όλες οι πολιτισμένες χώρες.

Λυπούμαι, κύριε Πρόεδρε, που η τροπολογία δεν ψηφίζεται ομόφωνα. Θα ήταν ένα σημαντικό βήμα για να δώσουμε ένα μήνυμα και στην κοινωνία. Δεν αναφέρομαι στην κα Κούρκουλα, η οποία διευκρίνισε ότι ψηφίζει την τροπολογία. Νομίζω ότι θα ήταν καλύτερο να ψηφιστεί ομόφωνα η τροπολογία.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΗΤΣΟΤΑΚΗΣ: Μόνο το ΚΚΕ λέει "παρών", όλοι οι άλλοι την ψηφίζουν.

ΜΑΡΙΑ ΔΑΜΑΝΑΚΗ: Από εκεί και πέρα, κύριε Πρόεδρε, ελπίζω να ισχύσει και για τις βουλευτικές εκλογές. Θέλω να υπενθυμίσω ότι έχω καταθέσει πρόταση νόμου, που αναφέρεται βέβαια και στο θέμα των δημοτικών που ικανοποιείται από την κυρία Υπουργό, αλλά αναφέρεται και στο θέμα των βουλευτικών εκλογών και ελπίζω κάποια στιγμή και αυτό να συμβεί.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παναγιώτης Σγουρίδης): Η κα Ροδούλα Ζήση έχει το λόγο.

ΡΟΔΟΥΛΑ ΖΗΣΗ: Κύριε Πρόεδρε, αν όλοι έχουμε παραδεχθεί το σημαντικό ρόλο της γυναίκας, τον πολύπλευρο αυτό ρόλο της γυναίκας στην ελληνική κοινωνία και γενικότερα στην κοινωνία, τότε πώς αυτός ο ρόλος θα μπορέσει να αναπτυχθεί, πώς οι αδυναμίες ή οι δυνατότητες θα μπορέσουν να καταγραφούν και να αξιοποιηθούν αν δεν υπάρξουν γυναίκες στα κέντρα λήψης των αποφάσεων, που θα μπορέσουν να παλέψουν γι' αυτό το ρόλο της γυναίκας, σαν μητέρα, σαν σύζυγο, σαν επιχειρηματία, σαν εκπαιδευτικό, σαν μέλος της κοινωνίας που προσφέρει σε όλους τους τομείς κοινωνικής, παραγωγικής, πολιτιστικής δραστηριότητας.

Θέλω να χαιρετήσω αυτήν την τροπολογία, αυτήν τη διάταξη, γιατί έχουμε τελικά στην ελληνική Βουλή ένα καινούριο μέτρο. Η Ελληνική Βουλή καθυστέρησε να φέρει ένα τέτοιο μέτρο, που όλα τα άλλα εθνικά κοινοβούλια των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης το έχουν ήδη πράξει. 'Αρα, λοιπόν, νομίζω ότι θα πρέπει να το δούμε όλοι μας, άνδρες και γυναίκες του ελληνικού Κοινοβουλίου με τη θετική οπτική γωνία σαν ένα ενθαρρυντικό κριτήριο, σαν ένα μέτρο έτσι ώστε σε σύντομο χρονικό διάστημα να έχουμε κατακτήσει τελικά αυτό που όλοι λέμε τη δημοκρατία της ισότητας. Γιατί δεν φαντάζομαι ότι κάποιος από μας δεν θέλει να έχουμε μία συμμετοχική δημοκρατία, όπως ορίζεται αυτή και όπως πολλές φορές έχουμε εδώ όλοι συζητήσει και έχουμε αναφέρει.

Εγώ δεν θα ήθελα να κάνω ένα μανιφέστο για τη γυναίκα σήμερα εδώ στην τοποθέτησή μου, θα ήθελα, όμως, απλά να δηλώσω ότι σε αυτήν τη χώρα που ανέπτυξε τη δημοκρατία, από τότε που ο Θουκυδίδης όρισε τη χρησιμότητα του ανθρώπου, του πολίτη, σαν ίσα δικαιώματα και ίσες υποχρεώσεις στην ενασχόλησή

του με τα κοινά, σε αυτήν τη χώρα, λοιπόν, είναι ένα πολύ θετικό βήμα αυτό που γίνεται σήμερα και νομίζω ότι όλοι πρέπει να το δούμε έτσι. Όλα τα άλλα θα λυθούν στην πορεία από άνδρες και γυναίκες δημοκράτες πολίτες αυτής της χώρας.

(Χειροκροτήματα από την πτέρυγα του ΠΑ.ΣΟ.Κ.)

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παναγιώτης Σγουρίδης): Θα περίμενα να πείτε, από γυναίκες και από άνδρες. Έτσι έπρεπε να το θέσετε, όχι από άνδρες και γυναίκες.

ΡΟΔΟΥΛΑ ΖΗΣΗ: Χάριν ευγένειας το είπα έτσι, διότι συνηθίζουμε να λέμε, άνδρες και γυναίκες.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παναγιώτης Σγουρίδης): Μόνο που για ένα θέμα στο οποίο συμφωνούμε δεν θα πρέπει να πάρουμε το λόγο να το υπερτονίσουμε αφού συμφωνούμε όλοι, εκτός από το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδος που ψηφίζει "παρών".

ΒΑΣΩ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ (Υπουργός Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης): Κύριε Πρόεδρε, παρακαλώ το λόγο.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παναγιώτης Σγουρίδης): Θα σας δώσω το λόγο, κυρία Υπουργέ, όμως ακόμα εγγράφονται. Ζήτησαν το λόγο ο κ. Κολοζώφ, ο κ. Βαρδίκος, ο κ. Σπυριούνης, η κα Παπακώστα, ο κ. Τασούλας ...

ΒΑΣΩ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ (Υπουργός Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης): Θα ήθελα να παρέμβω τώρα.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παναγιώτης Σγουρίδης): Ορίστε, έχετε το λόγο, κυρία Υπουργέ.

ΒΑΣΩ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ (Υπουργός Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης): Χαίρομαι πράγματι για την ευρύτατη συναίνεση που υπάρχει στο Σώμα. Θα επιθυμούσα αυτή η τροπολογία να γίνει ομόφωνα δεκτή και δεν καταλαβαίνω τι σημαίνει το "παρών" του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδος. Το ότι είσατε εδώ το ξέρουμε, το βλέπουμε. Η πολιτική σας θέση ποια είναι στο συγκεκριμένο θέμα; Ότι υπάρχουν προβλήματα και ότι χρειάζονται περισσότερες υποδομές για να στηρίξουν τις γυναίκες, είναι γνωστό. Αλλά υπάρχει μία πρόταση, δεν λέω σε καμία περίπτωση ότι λύνει συνολικά το πρόβλημα της ισότιμης συμμετοχής των γυναικών, απλώς βάζει ένα λιθαράκι σε μία πορεία, η οποία είναι μακρά, στην αλλαγή νοοτροπίας και αρχίζουμε από τις δημοτικές και νομαρχιακές εκλογές και ελπίζω κάποτε να πάμε και στο Κοινοβούλιο, για να βοηθήσουμε τη συμμετοχή της γυναίκας. Θα ήθελα να ακούσω, λοιπόν, την πολιτική σας θέση. Θα ήθελα, όμως, να πω ότι εκπλήσσομαι πράγματι που μία Βουλευτής του ΠΑ.ΣΟ.Κ. έχει αυτήν τη θέση. Σίγουρα ο καθένας έχει την άποψή του. Και εγώ πριν από πολλά χρόνια ήμουν αντίθετη στις ποσοτώσεις, το 1974-1975. Τότε θεωρούσα ότι ένα σοσιαλιστικό κίνημα, όπως το ΠΑ.ΣΟ.Κ., αυτομάτως θα έπαιρνε όλα τα απαραίτητα μέτρα για την προώθηση των γυναικών. Βέβαια πέρασαν τα χρόνια, διαψεύσθηκα, ίσως τότε ήμουν πιο αισιόδοξη, πιο ρομαντική, τώρα αντιμετωπίζουμε την σκληρή πραγματικότητα. Και η σκληρή πραγματικότητα είναι ότι στα δημοτικά συμβούλια στις τελευταίες εκλογές ήταν 5,5%, στο Κοινοβούλιο είμαστε η τελευταία χώρα στην Ευρώπη στη συμμετοχή των γυναικών και είμαστε η τελευταία χώρα όχι σε σύγκριση με τις άλλες ευρωπαϊκές χώρες αλλά σε σύγκριση με τριτοκοσμικές χώρες. Υπάρχουν πάρα πολλές χώρες πολύ λιγότερο ανεπτυγμένες από μας που έχουν πολύ μεγαλύτερη συμμετοχή στα κοινοβούλιά τους και στα κέντρα λήψης αποφάσεων.

Σίγουρα χρειάζονται παιδικοί σταθμοί -έχει φτιάξει η Κυβέρνηση και όλες οι κυβερνήσεις κατά διαστήματα- και πρέπει να γίνουν περισσότεροι. Υπάρχει η γονική άδεια η οποία αναφέρεται και στους δύο γονείς, αλλά μόνο οι γυναίκες την παίρνουν. Υπάρχει μία τροπολογία που πέρασε...

ΠΑΡΘΕΝΑ ΦΟΥΝΤΟΥΚΙΔΟΥ: ...και στον άνδρα και στη γυναίκα για να

παίρνουν και οι δύο.

ΒΑΣΩ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ (Υπουργός Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης): 'Όχι, είπα εγώ να την πάρουν και οι δύο, αλλά μόνο ο ένας την παίρνει.

'Έχουν συσταθεί περιφερειακές επιτροπές, διϋπουργική επιτροπή και σίγουρα τα αποτελέσματα δεν είναι ικανοποιητικά. Εγώ αναρωτιέμαι: 'Όλες οι άλλες χώρες θέλουν να μειώσουν τις γυναίκες; Γιατί αυτό το επιχείρημα ακούω, ότι δηλαδή αν θα βάλουμε ποσοστά, αυτό τάχα θα είναι μειωτικό για τις γυναίκες.

'Όλες οι ευρωπαϊκές χώρες έχουν ποσοστά και όχι μόνο οι ευρωπαϊκές: και η Τουρκία έχει ποσοστά και το Αζερμπαϊτζάν έχει ποσοστά και δεν ξέρω ποιες άλλες λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες έχουν ποσοστά. Η Γαλλία είναι λιγότερο ανεπτυγμένη από μας; 'Η οι γυναίκες στη Γαλλία είναι λιγότερο ευαίσθητες από μας, όπου υποχρεωτικά με το νόμο, έχουν 50% συμμετοχή στις εθνικές και δημοτικές εκλογές και σε όλα τα επίπεδα των εκλογών; Και στις βόρειες χώρες, οι οποίες πράγματι έχουν μια σημαντική συμμετοχή των γυναικών στα κέντρα λήψης αποφάσεων, προβλέπεται υποχρεωτικά 40% και 50% συμμετοχή και στην κυβέρνηση.

Σίγουρα τα μέτρα αυτά θα πρέπει να είναι μεταβατικά για κάποιες δεκαετίες για να αλλάξουν κάποιες νοοτροπίες. Αλλά αν δεν πάρουμε τέτοια μέτρα και περιμένουμε η ισότητα να έρθει μέσα από μόνες τις κοινωνικές διεργασίες και τις λειτουργίες των κομμάτων, όπως λειτουργούν, σύμφωνα και με μία εκτίμηση του ΟΗΕ, αν δεν κάνω λάθος, χρειάζονται κάπου δυόμισι χιλιάδες χρόνια.

Επειδή εγώ είμαι λίγο ανυπόμονη δεν νομίζω ότι μπορεί καμία κοινωνία να περιμένει τόσο πολύ για να υπάρξει αυτή η ισότητα. Υπάρχουν αποφάσεις του ΟΗΕ που επιβάλλουν -στο βαθμό που μπορεί να επιβάλει ο ΟΗΕ και παρακολουθεί- να πάρει η κάθε χώρα-μέλος του ΟΗΕ μέτρα προώθησης των γυναικών. Υπάρχουν αποφάσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης που μας επιβάλλουν να πάρουμε θετικά μέτρα και ευτυχώς -και αυτό είναι πάρα πολύ θετικό- και στο Σύνταγμα προβλέπονται θετικά μέτρα υπέρ των γυναικών.

Δεν είπε κανείς ότι οι γυναίκες είναι όμοιες με τους άνδρες. Αλίμονο. Είπαμε, όμως, ότι είμαστε ίσες με τους άνδρες. Και αλίμονο εάν υπάρχει μια κοινωνία όπου είναι όλοι όμοιοι. Θα είναι πάρα πολύ άνοστη και πάρα πολύ ανιαρή αυτή η κοινωνία. Εμείς θέλουμε να είμαστε γυναίκες και να συνεργαζόμαστε και να πορευόμαστε μαζί με τους άνδρες. Αλλά δεν θέλουμε να είμαστε στο περιθώριο λόγω παραδόσεων, λόγω νοοτροπίας, λόγω έλλειψης κοινωνικών υποδομών, λόγω ανασφάλειας των ίδιων των γυναικών.

Υπάρχουν κάποιες γυναίκες, ελάχιστες και ίσως ανήκετε σ'αυτήν την κατηγορία, κα Κούρκουλα, που δεν είχαν καμία πίεση και κανένα πρόβλημα είτε στο κοινωνικό τους είτε στο οικογενειακό τους περιβάλλον. Εγώ όμως ξέρω ότι η συντριπτική πλειοψηφία των γυναικών αντιμετωπίζει πάρα πολλά προβλήματα και στο οικογενειακό και στο κοινωνικό περιβάλλον της και γενικότερα στο πολιτικό σύστημα, στο οποίο λειτουργούμε.

(Χειροκροτήματα από την πτέρυγα του ΠΑΣΟΚ)

Και θέλω να αναφερθώ σ' αυτήν τη συντριπτική πλειοψηφία των γυναικών, να τις στηρίξουμε λίγο, να τους δώσουμε τη δυνατότητα να συμμετέχουν υποχρεωτικά σε κάποιες διαδικασίες για να κάνουμε τη χώρα μας λίγο πιο δημοκρατική.

Εάν δημοκρατικό είναι αυτή η σύνθεση της Βουλής ή αυτή η σύνθεση των δημοτικών και νομαρχιακών συμβουλίων, τέτοια δημοκρατία δεν αξίζει στους Έλληνες που γέννησαν τη δημοκρατία. Κι έχουμε υποχρέωση να πάρουμε τα οποιαδήποτε, ακόμη

και αντιδημοκρατικά μέτρα, για να αλλάξουμε τη σύνθεση της Βουλής, τη σύνθεση των νομαρχιακών και δημοτικών συμβουλίων.

Κοιτάξτε, έχω ακούσει πολλές φορές ότι οι γυναίκες είμαστε το μισό του ουρανού, το μισό του φεγγαριού. Με συγχωρείτε, δεν με ενδιαφέρει.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παναγιώτης Σγουρίδης): Το άλλο μισό της πλάσης.

ΒΑΣΩ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ (Υπουργός Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης): Εγώ προτιμώ να γίνουμε οι γυναίκες το μισό επί της γης. Και για να γίνουμε το μισό επί της γης, θα πρέπει να παλέψουμε όλες οι γυναίκες μαζί με όλους τους άντρες μαζί. Διότι πράγματι αυτό δεν είναι θέμα των γυναικών, αλλά είναι θέμα της ελληνικής κοινωνίας. Και δεν μπορεί η ελληνική κοινωνία να έχει αυτήν τη σύνθεση και αυτήν την εκπροσώπηση. Διότι αυτή η εκπροσώπηση είναι βαθιά αντιδημοκρατική.

Γι' αυτό περίμενα αυτή η τροπολογία να ψηφιστεί ομόφωνα απ' όλη τη Βουλή.

Ευχαριστώ.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παναγιώτης Σγουρίδης): Η κα Παπακώστα έχει το λόγο.

Κύριοι συνάδελφοι, θα σας παρακαλέσω επειδή έχουν εγγραφεί πολλοί να μιλήσουν...

ΟΡΕΣΤΗΣ ΚΟΛΟΖΩΦ: Κύριε Πρόεδρε, έχω ζητήσει και εγώ το λόγο.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παναγιώτης Σγουρίδης): Θα σας δώσω το λόγο. Τελειώνουμε με την κα Παπακώστα και μετά μπαίνουμε στον άρρενα πληθυσμό της Βουλής.

Ορίστε, κυρία Παπακώστα, έχετε το λόγο.

ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΠΑΠΑΚΩΣΤΑ-ΣΙΔΗΡΟΠΟΥΛΟΥ: Κύριε Πρόεδρε, κυρίες και κύριοι συνάδελφοι, θέλω να πω σχετικά με τη συγκεκριμένη τροπολογία, που αφορά τη συμμετοχή και μέσα από τη διαδικασία της νομοθετικής λειτουργίας των γυναικών στα κέντρα λήψης των αποφάσεων και ιδιαίτερα στην αυτοδιοίκηση, ότι, παρά τον προσχηματικό χαρακτήρα -κατά τη δική μας εκτίμηση- που είχε η συγκεκριμένη ρύθμιση την εποχή που ήρθε προς συζήτηση, που εξαγγέλθηκε από τον Πρωθυπουργό της χώρας, στην ουσία, παρ' όλα αυτά, μας βρίσκει σύμφωνους. Και μας βρίσκει σύμφωνους με την έννοια ότι εν πάση περιπτώσει εκείνο το οποίο μας ενδιαφέρει είναι η ποιότητα της δημοκρατίας. Στη δημοκρατία δεν υπάρχουν άντρες και γυναίκες, άτομα τρίτης ηλικίας. Υπάρχουν πολίτες οι οποίοι με βάση το Σύνταγμα πρέπει να απολαμβάνουν ίσων δικαιωμάτων και να τυγχάνουν ίσων ευκαιριών.

Κατά συνέπεια, λοιπόν, διατηρώ, αν θέλετε, το δικαίωμα και ως νέα

Βουλευτής και ως γυναίκα, να στηρίξω αυτήν την προσπάθεια η οποία επιχειρείται, δηλαδή την προσπάθεια να βελτιώσουμε τις συνθήκες αυτής της δημοκρατίας την οποία βιώνουμε όλοι μας αλλά και την οποία οφείλουμε να τη βελτιώσουμε, να την προάγουμε και να την αναβαθμίσουμε.

Θέσεις και απόψεις αντίθετες είναι σεβαστές κατά τα άλλα, γιατί η διαφωνία ασφαλώς και προάγει τη σύνθεση. Δεν ερίζονται, όμως, σε βάση λογική. Και δεν ερίζονται σε βάση λογική, διότι αν μη τι άλλο εμείς οι γυναίκες που κατορθώσαμε με πολύ αγώνα, με πολλή προσπάθεια, με άνισους όρους να συμμετάσχουμε στα κέντρα λήψης των αποφάσεων, οφείλουμε να δημιουργούμε τις διόδους και τις προϋποθέσεις μέσα από το νομοθετικό πλαίσιο και όχι σκεπτόμενες τον εαυτό μας, όταν βολευόμαστε στη συγκεκριμένη κατάσταση να αναιρούμε όσα λέγαμε προεκλογικά ή όσα υποσχόμαστε ή επαγγελλόμεθα στη συνέχεια και δημόσια και να ερχόμαστε εκ των υστέρων να λέμε ότι οι γυναίκες κατηγοριοποιούνται και γκετοποιούνται.

Κύριε Πρόεδρε, έχω την αίσθηση ότι οι πολίτες είναι εκείνοι οι οποίοι γκετοποιούνται ή κατηγοριοποιούνται ή αποκλείονται όταν δεν τους δίνονται οι ευκαιρίες τις οποίες προανέφερα.

Θα το πω και διαφορετικά για να γίνει κατανοητό. Εάν οι άντρες ήταν εκείνοι οι οποίοι δεν είχαν αυτές τις δυνατότητες να συμμετέχουν, οφείλαμε εμείς και πάλι ως ελληνικό Κοινοβούλιο, ως Ευρωπαίοι πολίτες, ως Έλληνες και ως Ελληνίδες να προασπίσουμε και αυτό το δικαίωμα εάν συνέβαινε από την αντίστροφη όψη του νομίσματος.

Κατά συνέπεια, λοιπόν, θεωρίες από άτομα τα οποία εν πάση περιπτώσει έχουν και την προβολή, έχουν και τις ευκαιρίες, έχουν τη δυνατότητα να προασπισθούν τον εαυτό τους και να τον εντάξουν σε αυτό που λέγεται πολιτική και κέντρα λήψης των αποφάσεων, δεν θα πρέπει να έρχονται σε σύγκρουση με το κοινό συμφέρον, που είναι η συμμετοχή όλων των πολιτών, αντρών και γυναικών και εκείνων που δεν τους δίνονται οι ευκαιρίες στα κέντρα λήψης των αποφάσεων και στην πολιτική ζωή του τόπου.

Σας ευχαριστώ.

ΕΛΕΝΗ ΚΟΥΡΚΟΥΛΑ: Κύριε Πρόεδρε, παρακαλώ το λόγο.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παναγιώτης Σγουρίδης): Κυρία Κούρκουλα, δεν μπορείτε να πάρετε το λόγο εάν δεν τελειώσουμε. Θα πρέπει να τελειώσουμε για να δευτερολογήσετε.

ΕΛΕΝΗ ΚΟΥΡΚΟΥΛΑ: Θέλω να πω, ήμαρτον μόνο.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παναγιώτης Σγουρίδης): Δεν είμαι κληρικός για να σας δώσω συγχώρεση.

Έχουν απομείνει για να μιλήσουν οι συνάδελφοι κ. Τασούλας, κ. Ασκητής, κ. Βαρδίκος, κ. Σπυριούνης και κ. Διαμαντής, καθώς και οι Κοινοβουλευτικοί εκπρόσωποι κ. Ακριβάκης και κ. Κολοζώφ.

Ο κ. Ασκητής έχει το λόγο.

Θα σας παρακαλέσω, κύριε Ασκητή, να μιλήσετε μέσα στο χρόνο που δικαιούσθε.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΑΣΚΗΤΗΣ: Κύριε Πρόεδρε, θα είμαι εστιακός. Δεν θα σας καθυστερήσω.

Η ανάγκη μου να μιλήσω πηγάζει από την ιατρική μου ιδιότητα όλα τα χρόνια που μελετώ την ελληνική κοινωνία στη σχέση των δύο φύλων, καταγράφοντας τον προβληματισμό της συμμετοχής της γυναίκας στα κοινά όχι σαν σκεπτικό πολιτειακό, αλλά σαν ουσιαστική αναγνώριση της ισορροπίας.

Η κυρία Υπουργός μίλησε για όμοια, για ίσα των δύο φύλων και πρέπει να της πω ότι υπάρχει ομοιότης στις σχέσεις των δύο φύλων η οποία όμως διαφοροποιείται ως προς τη συμπεριφορά και τα κριτήρια, δηλαδή τα ιδιαίτερα στοιχεία που ο κάθε ένας μπορεί να έχει, είτε στην προσωπικότητά του είτε στην κοινωνία που είναι ενταγμένος και ζει.

Η γυναίκα τα τελευταία τριάντα χρόνια έχει κάνει τεράστια κινητική αλλαγή στον υπαρκτό χώρο της κοινωνίας, με κόστος τη διαφοροποίηση της παραδοσιακής οικογένειας προς την πυρηνική, δηλαδή, την οικογένεια που και οι δύο σύντροφοι, σύζυγοι, συνυπάρχουν μέσα στην ομάδα, εργάζονται και λειτουργούν στα κοινά συμφέροντα. Και νομίζω ότι σήμερα είμαστε σε μια πραγματικότητα, ότι η γυναίκα δεν μπορεί να είναι περιορισμένη, ούτε να μπαίνει σε νούμερα, σε ποσοστιαίες μονάδες, πως θα συμμετέχει στις δημοτικές, νομαρχιακές ή στις κοινοβουλευτικές εκλογές. Αυτό που πρέπει να δούμε είναι η νοοτροπία, να δείξουμε στον Έλληνα ψηφοφόρο ότι και η γυναίκα έχει το δικαίωμα να συμμετέχει, έχει άποψη, και ότι η δική της γνώμη είναι βαρύνουσα και σημαντική όπως και εκείνη του άνδρα. Διότι, αν εξετάσουμε πώς φέρεται ο κόσμος στον άνδρα και στη γυναίκα, νομίζω ότι ακόμα η ελληνική κοινωνία, κρατάει τις πύλες κλειστές στη γυναικεία συμμετοχή, αισθανόμενη ότι η γυναίκα είναι σε δεύτερο ρόλο στα κοινά και κυρίως

στον άνδρα που δίνει ακόμα το δικαίωμα της πρώτης εικόνας, της πρώτης επιλογής. Πράγματι, η γυναίκα έχει το ρόλο της και πιστεύω ότι η πολιτεία πρέπει να τον ενισχύσει δικαιώνοντάς την, ακριβώς, στο να συμμετέχει γιατί η ίδια κουβαλάει προβλήματα, μετά από την τριπλή της ιδιότητα, είναι σύντροφος, σύζυγος, μάνα και μέσα στα κοινά έχει τον κυρίαρχο ρόλο, να παίζει πρωταγωνιστικό ρόλο.

Είμαστε, λοιπόν, υπέρ αυτής της λογικής απόλυτα, δεδομένου ότι δεν είναι θέμα ποσοστού, είναι θέμα αλλαγής λογικής και νοοτροπίας να πείσουμε τον Έλληνα ότι και η γυναίκα δικαιούται εξίσου να συμμετέχει στο ρόλο αυτό. Ευχαριστώ πολύ.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παναγιώτης Σγουρίδης): Ο κ. Τασούλας έχει το λόγο.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΑΣΟΥΛΑΣ: Κύριε Πρόεδρε, εγώ θα αποτελέσω παραφωνία και θα δηλώσω ότι δεν θα ψηφίσω την προτεινόμενη ρύθμιση, γιατί νομίζω ότι στην πράξη θα εκφυλιστεί σε μια επιστράτευση ιδίως σε μικρότερους δήμους ονομάτων γυναικών για να συμπληρωθεί το ψηφοδέλτιο και να μην κινδυνεύει να θεωρηθεί άκυρο.

Θεωρώ πως η κοινωνία η ίδια είναι πολύ πιο μοντέρνα από τις διατυπώσεις των νομοσχεδίων, πολύ πιο σύγχρονη και έχει επιτύχει την ισότητα κατά πολύ περισσότερο απ' όσο νομίζετε ότι επιτυγχάνεται με την προτεινόμενη τροπολογία, η οποία, κατά την άποψή μου, μαρτυρεί μια θεσμική βουλμία να ρυθμίζουμε θέματα, τα οποία κατά την γνώμη μου δεν υπάρχει λόγος να ρυθμίζονται.

Έχω ζήσει καταρτίσεις ψηφοδελτίων και γνωρίζω πολύ καλά ότι δεν είναι θέμα μειονεξίας της γυναίκας, είναι θέμα αντικειμενικών δεδομένων, τα οποία δεν θα λυθούν με το ζόρι. Αυτό που θα γίνει, φοβούμαι, κύριε Υπουργέ, είναι ότι θα δανείζονται ονοματεπώνυμα γυναικών οι υποψήφιοι δήμαρχοι εκεί όπου δεν μπορούν να συμπληρώσουν το 1/3 και αυτό φυσικά δεν αποσκοπεί και δεν καταλήγει σε αυτό που θέλει να πετύχει η υπό ψήφιση διάταξη.

Όσον αφορά εις την τυχόν ανταπάντηση, ότι εν πάση περιπτώσει αυτή η ρύθμιση ενέχει ένα συμβολισμό και πως τολμάτε να αρνείστε αυτόν το συμβολισμό, θα πω ότι θα προτιμούσα το συμβολισμό και το πάθος που είδα προηγουμένως στην κυρία Υπουργό για τα θέματα της ισότητας των γυναικών, να το δείξει η παρούσα Κυβέρνηση, φροντίζοντας για τη γυναίκα αγρότισσα, φροντίζοντας για την πολύτεκνη μάνα, δηλαδή, στην πράξη και όχι με "δωρεάν" ρυθμίσεις, πάνω σε θέματα, τα οποία δείχνουν ένα μοντερνισμό, έναν προοδευτισμό, αλλά μόνο σε επίπεδο εντυπώσεων. Στην πραγματικότητα φοβούμαι ότι θα οδηγηθεί στον εκφυλισμό που περιέγραψα προηγουμένως και που με θέτει στον κίνδυνο να θεωρηθώ ότι παραβιάζω ταμπού, αλλά ήθελα πολύ να τα πω αυτά για να εξηγήσω την άρνησή μου να ψηφίσω αυτήν την πρόταση.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παναγιώτης Σγουρίδης): Ο κ. Βαρδίκος έχει το λόγο.

Κύριε Βαρδίκο, σας παρακαλώ να είστε στο χρόνο σας.

ΠΥΘΑΓΟΡΑΣ ΒΑΡΔΙΚΟΣ: Θα είμαι στο χρόνο μου, θέλω όμως να με ακούσει η κυρία Υπουργός.

Έχοντας εμπειρία από την αυτοδιοίκηση γιατί ήμουν νομάρχης, θα ήθελα να μεταφέρω στην Αίθουσα ότι το πρόβλημα δεν βρίσκεται στις υποψηφιότητες των γυναικών. Βρίσκεται στην εκλογή των γυναικών.

Είχα γυναίκες στο συνδυασμό μου, οι οποίες όμως δεν εκλέχθηκαν, αν και με όποια μεζούρα και αν τις μετρούσαμε ήταν πολύ πιο αξιόλογες και πιο χρήσιμες από πολλούς άνδρες που εκλέχθηκαν.

Πιστεύω ότι το Σύνταγμα, όπως το τροποποιούμε, μας επιτρέπει να συμπληρώσουμε την τροπολογία. Εκεί που λέει ότι θα πρέπει να ανέρχεται σε ποσοστό τουλάχιστον ίσο με το 1/3 του συνολικού αριθμού των υποψηφίων κάθε συνδυασμού, να

προσθέσουμε "και ο αριθμός των συμβούλων που εκλέγονται από κάθε φύλο πρέπει να ανέρχονται σε ποσοστό ίσο τουλάχιστον

με το 1/4, 1/5 ή 1/6 του συνολικού αριθμού των συμβούλων που εκλέγονται". Αυτό πρέπει να γίνει αν θέλουμε να έχουμε τη γυναικεία ευαισθησία στα

κέντρα που λαμβάνουν τέτοιες αποφάσεις, γιατί αυτός είναι ο στόχος.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παναγιώτης Σγουρίδης): Ο κ. Διαμαντής έχει το λόγο. Σας παρακαλώ να μην υπερβείτε το χρόνο σας.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΔΙΑΜΑΝΤΗΣ: Θα το προσπαθήσω, κύριε Πρόεδρε.

Έχω μείνει και εγώ έκπληκτος από αυτό τον καταναγκασμό που επιχειρεί η Βουλή των Ελλήνων. Πιστεύω ότι πρωτίστως η δημοκρατία είναι ένα σύστημα που αφορά το ανθρώπινο είδος. Δεν κατανοώ με ποια λογική γίνεται αυτός ο διαχωρισμός, όταν δεν γίνεται διαχωρισμός επί της ουσίας. Και η ουσία είναι ότι η δημοκρατία

ολοκληρώνεται όταν εκπροσωπεί την κοινωνία επαγγελματικά, κοινωνικά, οικονομικά κλπ. Αυτό δεν συμβαίνει, δηλαδή δεν έχουμε αγρότες στη Βουλή που να εκπροσωπούν το 20% του κοινοβουλευτικού κόμματος ή δικηγόρους που να εκπροσωπούν το 5% ή γιατρούς που να εκπροσωπούν το 2%. Έχουμε αναστροφή.

Και ενώ δεν γίνεται αυτό, πάμε να κάνουμε διαχωρισμούς σε άνδρες και γυναίκες.

Επειδή έγινε αναφορά στη χώρα που γέννησε τη δημοκρατία, πρέπει να σας πω ότι η δημοκρατία σ' αυτήν τη χώρα γεννήθηκε ως ελεύθερη επιλογή, δεν γεννήθηκε ως καταναγκαστικά έργα. Πιστεύω ότι δημοκρατία και καταναγκασμός δεν συνάδουν.

Σε κάθε περίπτωση θεωρώ ότι είναι υπερβολικό να νομοθετούμε για λογαριασμό άλλων και να μη νομοθετούμε για λογαριασμό δικό μας. Πριν από λίγες μέρες συζητούσαμε για το Σύνταγμα. Γιατί δεν θεσμοθετήσαμε το ίδιο σύστημα για το Κοινοβούλιο; Δεν υπάρχει απάντηση επ' αυτού.

Το 50% των ανθρώπων που ψηφίζουν είναι γυναίκες. Οι γυναίκες, λοιπόν, επιλέγουν με τον τρόπο που επιλέγουν. Θα έρθουμε εμείς τώρα και θα νομοθετήσουμε διαφορετικά. Το σύστημα των ποσοτώσεων το έχουμε δει και σε άλλα όργανα, όπως είναι τα κομματικά ως εσωτερική διαδικασία.

Ας μας απαντήσει η κυρία Υπουργός αν το σύστημα είναι επιτυχημένο ή αποτυχημένο.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παναγιώτης Σγουρίδης): Το λόγο έχει ο κ. Σπυριούνης που είναι ο τελευταίος που θα μιλήσει από τους Βουλευτές. Μετά θα μιλήσουν οι Κοινοβουλευτικοί Εκπρόσωποι.

Κύριε Σπυριούνη, παρακαλώ και εσάς να μην υπερβείτε το χρόνο σας. ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΣΠΥΡΙΟΥΝΗΣ:

Κύριε Πρόεδρε, δεν μπορώ να μην επισημάνω την

άποψη ότι μπορούμε με νόμο τότε να καθορίσουμε και ποιοι υπάρχουν μέσα στο Κοινοβούλιο. Αν βάλουμε 50% γυναίκες να έρχονται εδώ, θα υπαγορεύσουμε στο λαό, ποιους θα ψηφίσει. Αυτή είναι η πρώτη παρατήρησή μου.

ΜΑΡΙΑ ΔΑΜΑΝΑΚΗ: Για τα ψηφοδέλτια μιλάμε.

ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΣΠΥΡΙΟΥΝΗΣ: Καταλαβαίνω τι λέμε. Μη βιάζεσθε, περιμένετε. Η

δεύτερη παρατήρησή μου είναι η εξής. Το άρθρο 4 του Συντάγματος ξεκαθαρίζει: Με τη διαύγεια που όφειλε στη δημοκρατία την ισότητα όλων απέναντι στο νόμο, απέναντι στη δημοκρατία, απέναντι στη πατρίδα.

Η παράγραφος 5 καθορίζει την ευθύνη για συμβολή στην άμυνα, στους έχοντες τη δυνατότητα να φέρουν όπλα και η παράγραφος 6 αναφέρει τα οικονομικά βάρη. Δεν είδα καμιά πλευρά να κόπτεται για την ισότητα της παραγράφου 5 και να καθιερώσουμε υποχρεωτική θητεία των γυναικών, έναντι της απαιτήσεως της ισότητας. Γιατί διαφοροποιούμε στις υποχρεώσεις τον άνδρα από τη γυναίκα;

Όσον αφορά το επιχείρημα ότι δεν γεννάει ο άνδρας, θα μου επιτρέψετε να πω ότι ο άνδρας γεννά και η γυναίκα τίκτει. Θα πω και κάτι άλλο. Σήμερα ο

άνδρας συμβάλλει στην ανατροφή των παιδιών με ίσους όρους.

Για να μην παρεξηγηθώ από τις κυρίες συναδέλφους, προσωπικά εξακολουθώ να πιστεύω, κυρία Υπουργέ -και παρακαλώ σημειώστε το- με το ρομαντισμό που οφείλουμε στο άλλο φύλο, ότι είσαστε πλασμένες από άλλο υλικό.

Δεν δέχομαι δηλαδή ότι το δικό μου χέρι είναι πλασμένο από το ίδιο υλικό με της γυναίκας το χέρι. Βοηθήστε οι γυναίκες να κρατήσουμε αυτό το ρομαντισμό εμείς οι άνδρες. Γιατί, όταν σας βλέπουμε να κόπτεσθε να μας βάλετε σε αριθμούς, αντιδρούμε και μιλάμε και εμείς περί ισότητας. Δεν το δέχομαι ούτε σαν μεταβατικό στάδιο. Θα δανεισθούμε ονόματα όχι ουσία.

Κατανηφίζω την τροπολογία.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παναγιώτης Σγουρίδης): Δηλαδή ούτε λίγο ούτε πολύ, όπλα, παλάσκες στις γυναίκες και αυτές που δεν υπηρέτησαν στον στρατό να τις στείλουμε ας πούμε με μειωμένη θητεία.

ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΣΠΥΡΙΟΥΝΗΣ: Και είσθε και από τη Θράκη και ξέρετε τι σημασία έχει αυτό.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παναγιώτης Σγουρίδης): Ο Κοινοβουλευτικός Εκπρόσωπος του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδας κ. Κολοζώφ, έχει το λόγο.

ΟΡΕΣΤΗΣ ΚΟΛΟΖΩΦ: Κύριε Πρόεδρε, εμείς δεν είχαμε πρόθεση να ανοίξουμε όλο το ζήτημα των γυναικών σήμερα με την τροπολογία που έφερε η Κυβέρνηση. Είδατε πόσο σεμνή ήταν η τοποθέτησή μας σχετικά με το "παρών" που θα δώσουμε. Όμως από τη στιγμή που η κυρία Υπουργός ανοίγει αυτό το θέμα, ας μου επιτραπεί να πω ορισμένα πράγματα.

Κατ' αρχήν είδατε ότι το Κοινοβούλιο και στη δική σας παράταξη δεν είναι και τόσο σύμφωνο. Αναγκάσατε μία συνάδελφο να πει, ήμαρτον, με την κριτική την οποία ασκήσατε στη διαφορετική άποψη. Γιατί υπάρχει διαφορετική άποψη.

Και η δική μας διαφορετική άποψη δεν είναι ότι οι γυναίκες δεν πρέπει να συμμετέχουν. Ξέρετε πολύ καλά ότι το Κομμουνιστικό Κόμμα της Ελλάδας από τη γέννησή του πρωτοστατεί στο να μουν οι γυναίκες μπροστά σε όλες τις κοινωνικές διεργασίες. Ήταν αυτό το οποίο σήκωσε τη σημαία του να ψηφίζουν οι γυναίκες. Ήταν αυτό που συνέβαλε σε μια σειρά από επιτυχίες στον κοινωνικό τομέα των γυναικών.

Εκείνο το οποίο εμείς θα θέλαμε να υπογραμμίσουμε εδώ είναι ότι σε τελευταία ανάλυση έτσι όπως προβάλλεται αυτό το ζήτημα των ποσοστώσεων, αποκτά και έναν αποπροσανατολιστικό χαρακτήρα πάνω στο ζήτημα της ισοτιμίας των γυναικών.

Γιατί αν όντως θέλουμε τη χειραφέτηση των γυναικών, θα πρέπει να γίνουν μία σειρά από πράγματα που δεν γίνονται, που έχουν προτεραιότητα, που αποτελούν προϋποθέσεις. Και αυτό για να μπορέσει να αποκτήσει η γυναίκα τη θέση που πρέπει μέσα σ' αυτήν την κοινωνία και να μπορεί να προσανατολισθεί, έτσι όπως έχει αρχίσει να προσανατολίζεται, σε μία σειρά από τομείς όπου ήδη κυριαρχεί αριθμητικά. Θα πρέπει να μπορεί να προσανατολισθεί και στον τομέα της πολιτικής. Η δική μας ένσταση επομένως έχει και αυτό το χαρακτήρα, ότι προβάλλοντας με αυτόν τον τρόπο την ισοτιμία και εξισώνοντας ποσοστώσεις με κατάκτηση ισοτιμίας, αποπροσανατολίζουμε το θέμα. Το ζήτημα της ισοτιμίας των γυναικών δεν είναι οι ποσοστώσεις.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παναγιώτης Σγουρίδης): Καλώς, κύριε Κολοζώφ.

ΟΡΕΣΤΗΣ ΚΟΛΟΖΩΦ: Δεν τελείωσα, κύριε Πρόεδρε. Η κυρία Υπουργός έβαλε μία σειρά από ζητήματα και πρέπει να πούμε και εμείς την άποψή μας. Το θέμα είναι σοβαρό, εφόσον μπαίνει σε τέτοιες διαστάσεις...

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παναγιώτης Σγουρίδης): Η Βουλή είναι σαν τη θάλασσα, εκεί που είναι ακύμαντη, φουρτουνιάζει και ανοίγει η συζήτηση.

ΟΡΕΣΤΗΣ ΚΟΛΟΖΩΦ: Πραγματικά θα θέλαμε να προχωρήσει αυτή η σκέψη, πιστεύοντας ότι αυτό θα άνοιγε κάποιο δρόμο για τη χειραφέτηση της γυναίκας, για την ισοτιμία της. Όμως, έχουμε σοβαρές ενστάσεις πρακτικού χαρακτήρα που εγγίζουν τα όρια της λειτουργίας της δημοκρατίας. Έτσι όπως είμαστε αυτήν τη στιγμή με τον "ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ", με τους περιορισμούς που έχει η συγκρότηση των ψηφοδελτίων, ιδιαίτερα στις δημοτικές εκλογές, όπου θα πρέπει να έχουν και αντιπροσώπους τα ψηφοδέλτια από όλα τα χωριά και το 30% των γυναικών, η εκτίμησή μας είναι -γιατί από περιοδεία έρχομαι και εκεί αντίκρισα αυτό το ζήτημα- ότι μια σειρά από παράγοντες που ενδιαφέρονται για τα κοινά, άνθρωποι δηλαδή της περιφέρειας που θα ήθελαν να συμμετέχουν σε αυτό τον πολιτικό ανταγωνισμό, να διεκδικήσουν τη διαχείριση της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, δεν θα μπορούν να το κάνουν.

Δεν θα μπορούν να συγκροτήσουν ψηφοδέλτιο, γιατί ακόμα θα φτάσουμε στη γελοιότητα, προκειμένου να συμπληρωθεί το ψηφοδέλτιο να βάζουμε τις γυναίκες μας, τα παιδιά μας και θα δημιουργηθούν μια σειρά προβλήματα, τα οποία εμείς δεν θέλουμε να διογκώσουμε, τα θέτουμε όμως υπόψη, γιατί είναι μέσα στην πραγματικότητα.

Όσον αφορά στο ερώτημα που έθεσε η συνάδελφος σας, του ΠΑ.ΣΟ.Κ., για την εσωκομματική σας λειτουργία -δεν θα μπω στα εσωτερικά σας- θα σας πω για εμάς, που εφαρμόσαμε τις ποσοτώσεις στο εσωτερικό του κόμματος και αναγκαστήκαμε να τις βγάλουμε, γιατί με τεχνητό τρόπο δεν μπορούν να προωθηθούν μια σειρά από ζητήματα.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παναγιώτης Σγουρίδης): Ο κ. Ακριβάκης έχει το λόγο.

Παρακαλώ, κύριε Ακριβάκη, τηρήστε το χρόνο σας, γιατί έχει εξαντληθεί το θέμα.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΑΚΡΙΒΑΚΗΣ: Έχει εξαντληθεί πλήρως.

Απλώς ήθελα να συγχαρώ την κυρία Υπουργό, για την ευφρεστέρα διατύπωση της σχετικής τροπολογίας, η οποία λέει ακριβώς: "Ο αριθμός υποψηφίων συμβούλων από κάθε φύλο, πρέπει να ανέρχεται σε ποσοστό ίσο τουλάχιστον με το 1/3 του συνολικού αριθμού των υποψηφίων κάθε συνδυασμού".

Πιστεύω ότι είναι ευφρεστέρα η διατύπωση και κακώς η συζήτηση που έγινε εδώ εντοπίστηκε στην ποσόστωση των γυναικών. Η τροπολογία δεν ομιλεί περί γυναικών, έστω κι αν αυτό σήμερα εννοεί η τροπολογία.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΗΤΣΟΤΑΚΗΣ: Χάριν της ποσόστωσης!

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΑΚΡΙΒΑΚΗΣ: Ήθελα να πω και το εξής, κύριε Πρόεδρε. Τα τελευταία χρόνια με τον αγώνα -ας το πω έτσι- των γυναικών, υπήρξε μια κατάκτηση σε ένα μεγάλο βαθμό όχι της απόλυτης ισοτιμίας, αλλά ενός σημαντικού βαθμού προς αυτήν την κατεύθυνση. Με τους ρυθμούς αυτούς τα επόμενα χρόνια δεν ξέρουμε πώς θα εξελιχθεί αυτό το θέμα που συζητούμε. Επειδή δεν θα αναφερόμαστε μόνο στο σήμερα, αλλά για πολλά χρόνια στο μέλλον, ίσως η σοφά διατυπωμένη διάταξη να είναι προς όφελος της εξασφάλισης της εκπροσώπησης και των ανδρών!

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΗΤΣΟΤΑΚΗΣ: Μετά από δύομισι χιλιάδες χρόνια!

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παναγιώτης Σγουρίδης): Ευχαριστούμε τον κ. Ακριβάκη.

Ο κ. Πολύδωρας έχει το λόγο.

ΒΥΡΩΝ ΠΟΛΥΔΩΡΑΣ: Κύριε Πρόεδρε, προς αποφυγήν πάσης παρεξηγήσεως και για την οικονομία του λόγου, επικαλούμενος όλη την επιχειρηματολογία για την ισότητα των δύο φύλων, υπέρ της οποίας τάσσεται εκθύμως η Νέα Δημοκρατία, θέλω να δηλώσω στην Αίθουσα ότι η Νέα Δημοκρατία υπερψηφίζει την τροπολογία.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παναγιώτης Σγουρίδης): Ευχαριστούμε τον κ. Πολύδωρα.

Ο κ. Κολοζώφ έχει το λόγο.

Συγγνώμη, ήθελα να πω ότι ο κ. Κουβέλης έχει το λόγο.

Ορίστε, κύριε Κουβέλη.

ΦΩΤΗΣ ΚΟΥΒΕΛΗΣ: Κύριε Πρόεδρε, μπερδέψατε τα δύο "Κ" "Κ". Δεν θα προσθέσω επιχειρηματολογία σ' αυτήν που ακούστηκε. Απλώς ήθελα να πω, επειδή έγινε μία αναφορά από κάποιους συναδέλφους, ότι αναφορικά με την προβλεπόμενη από το ισχύον Σύνταγμα ισότητα, είχαμε κάποια προβλήματα σχετικά με την ποσόστωση, προβλήματα τα οποία δημιουργήθηκαν από απόφασεις ιδιαίτερα του Συμβουλίου της Επικρατείας.

Το υπό αναθεώρηση όμως Σύνταγμα, στο άρθρο 116, παράγραφος 2, προβλέπει: "Δεν αποτελεί διάκριση λόγω φύλου η λήψη θετικών μέτρων για την προώθηση της ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών. Το κράτος μεριμνά για την άρση των ανισοτήτων που υφίστανται στην πράξη, ιδίως σε βάρος των γυναικών". Αυτή η αναφορά στο "ιδίως σε βάρος των γυναικών", είναι πρόδηλο ότι αφήνει περιθώρια στον κοινό νομοθέτη να λάβει μέριμνα και για άλλα στρώματα της ελληνικής κοινωνίας και για άλλες κατηγορίες πολιτών που μειονεκτούν έναντι των άλλων.

Επομένως η συγκεκριμένη τροπολογία είναι απόλυτα εναρμονισμένη με τη διάταξη του υπό αναθεώρηση Συντάγματος και νομίζω ότι όλα όσα ελέχθησαν ως φόβοι, όλα όσα κατεγράφησαν ως ενδεχόμενες επιλογές μείωσης της γυναίκας δεν ανταποκρίνονται στα πράγματα. Βεβαίως σε καμία περίπτωση αυτό το οποίο προωθεί η τροπολογία -νομίζω άλλωστε δεν είναι στις προθέσεις να υπερασπιστεί το αντίθετο και η κυρία Υπουργός- δεν επιλύει το σύνολο των προβλημάτων.

Είναι όμως ένα βήμα, μια κατάκτηση, ένα θετικό μέτρο προκειμένου να υπηρετηθεί η ισότητα τουλάχιστον σε αυτό το επίπεδο.

Ο Συνασπισμός ψηφίζει τη συγκεκριμένη τροπολογία.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παναγιώτης Σγουρίδης): Κηρύσσεται περαιωμένη η συζήτηση επί αυτής της τροπολογίας.

Ερωτάται το Σώμα: Γίνεται δεκτή η τροπολογία με γενικό αριθμό 346 και ειδικό 65;

ΠΟΛΛΟΙ ΒΟΥΛΕΥΤΕΣ: Δεκτή, δεκτή.

ΟΡΕΣΤΗΣ ΚΟΛΟΖΩΦ: Παρών.

ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΣΠΥΡΙΟΥΝΗΣ: Όχι.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παναγιώτης Σγουρίδης): Συνεπώς η τροπολογία με γενικό αριθμό 346 και ειδικό 65 έγινε δεκτή κατά πλειοψηφία και εντάσσεται στο νομοσχέδιο ως ίδιον άρθρον.

[.....]